

with the support of



Perast: Očuvanje baštine za održivu budućnost



Funded by
the European Union

Perast: Očuvanje baštine za održivu budućnost

Urednici: Prof. dr Đorđe Krivokapić, dr Jovana Marović, Sara Damljanović i Sara Mandić

Zbornik nastao u okviru projekta *Perast: Mobilising Competences*, koji podržava UNESCO kroz projekat „Kultura i kreativnost za Zapadni Balkan“ (CC4WBs), koji finansira Evropska unija.

Odricanje od odgovornosti: Stavovi i mišljenja izraženi u ovoj publikaciji isključivo su stavovi autora te ne odražavaju nužno stavove UNESCO-a ili Evropske unije.

Izdavači: SHARE Fondacija, Fondacija Don Branko Sbutega i Opština Kotor

Godina izdanja: 2025.



Perast: Mobilising Competences je podržan od strane UNESCO-a kroz projekat „Kultura i kreativnost za Zapadni Balkan“ (CC4WBs), finansiran od Evropske unije.

Projekat je usmjeren na podsticanje dijaloga na Zapadnom Balkanu unapređenjem kulturnog i kreativnog sektora radi povećanja socio-ekonomskog uticaja. Tokom perioda od 48 mjeseci, projekat CC4WBs ima cilj da unaprijedi rad kulturnog i kreativnog sektora kroz jačanje vještina i znanja, poboljšanje pristupa finansijskoj podršci radi povećanja konkurentnosti, kao i podsticanje koprodukcije i cirkulacije dobara i usluga u zemljama Zapadnog Balkana.

1. UVODNE NAPOMENE.....	5
2. ANALIZA STANJA.....	6
2.1. Mapiranje aktera, programa i izazova u Perastu Prof. dr Đorđe Krivokapić, Nikoleta Lindi.....	6
2.1.1. Kontekst.....	6
2.1.2. Metodološki okvir.....	6
2.1.3. Ključni nalazi istraživanja.....	7
2.1.4. Preporuke i pravci razvoja Perasta.....	20
2.1.5. Zaključak.....	23
2.2. Puls građanki i građana u Crnoj Gori: vrijednosti, obrazovanje i migracije dr Jovana Marović.....	24
2.3. Strateški okvir Snežana Bajčeta.....	27
2.3.1. Usklađenost projekta sa strateškim okvirom Crne Gore.....	27
2.3.2. Saradnja i mobilnost.....	32
3. ANALIZA TERITORIJE, URBANE STRUKTURE I MAPIRANJE STANJA SVOJINE I NAMJENE U PERASTU	
Bogdan Kušević, dr Iva Čukić, Jelena Saulačić, Danica Perišić.....	34
3.1. Specifičnosti urbane strukture Perasta.....	35
3.2. Vrednovanje arhitektonske baštine Perasta u domenu javnih prostora	39
3.3. Analiza javnih površina u Perastu	39
3.4. Zaključak.....	48
4. AKTIVIRANJE PALATE MAZAROVIĆ KROZ KONCEPT ŽIVE LABORATORIJE	
Renata Zamida.....	50
4.1. Model petostruke spirale za Palatu Mazarović.....	50
4.2. Interakcija spirala u Živoj laboratoriji.....	52
4.3. Negovanje lokalne zajednice.....	52
4.4. Strateško komuniciranje o živoj laboratoriji.....	55
4.5. Strategija finansiranja.....	56
5. PALATA MAZAROVIĆ.....	58
5.1. Palata Mazarović: vrijednosti, stanje i smjernice za zaštitu kulturne baštine Aleksandra Kapetanović.....	58
5.1.1. Karakteristike i vrijednosti kompleksa Palate Mazarović.....	58
5.1.2. Uslovi za aktiviranje i restauraciju.....	65
5.1.3. Koncept obnove.....	68
5.2. Idejno rešenje „Otvorena palata“ Branko Nikolić, ANTIPOD studio.....	72
5.2.1. Uvod.....	72



5.2.2. Strategija.....	74
5.2.3. Palata.....	76
5.2.5. Osvetljenje	86
5.3 Pejzažna arhitektura vrta Palate Mazarović u Perastu Prof. dr Tatjana Ljujić-Mijatović i Dunja Mijatović.....	87
5.3.1. Revitalizacija i kulturna valorizacija istorijskog vrta palate Mazarović u Perastu. 87	
5.3.2. Idejno rješenje pejzažne arhitekture vrta Palate Mazarović u Perastu.....	90
6. NEFORMALNO OBRAZOVANJE dr Jermina Stanojev.....	96
6.1. Perast i Prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora.....	96
6.2 Neformalni obrazovni programi.....	105
7. PERAST NA NAUČNO-ISTRAŽIVAČKOJ I OBRAZOVNOJ MAPI EVROPE Snežana Bajčeta.....	114
8. AUTORI I BIOGRAFSKE BILJEŠKE.....	117

1. UVODNE NAPOMENE

Zbornik „Perast: Očuvanje baštine za održivu budućnost“ nastao je u okviru zajedničkog projekta SHARE Fondacije, Fondacije Don Branko Sbutega i Opštine Kotor „Perast: Mobilising Competences“ koji je okupio lokalne i regionalne stručnjakinje i stručnjake s ciljem razvoja strategija za očuvanje i održivo korišćenje kulturne baštine Perasta. Projekat je realizovan pod pokroviteljstvom UNESCO-a i uz podršku Evropske unije i predstavlja zajednički napor da se kroz interdisciplinarni pristup povežu znanje i zajednica.

Polazeći od potrebe da se Perast sagleda kao kompleksan kulturni, prostorni i društveni sistem, u okviru projekta je razvijen sveobuhvatni teorijski okvir koji obuhvata analizu postojećeg stanja, mapiranje aktera i resursa, definisanje strateških prioriteta i predlog modela za obnovu i buduću valorizaciju kulturne baštine. Poseban akcenat stavljen je na Palatu Mazarović, kao reprezentativan primjer arhitektonskog naslijeđa čija bi obnova i prenamjena mogli postati pokretači kulturne i obrazovne revitalizacije Perasta.

Zbornik „Perast: Očuvanje baštine za održivu budućnost“ strukturiran je tako da prati logiku istraživačkog procesa i definisanih ciljeva. U prvom dijelu razmatran je širi društveni i kulturni kontekst kroz analizu postojećih javnih politika i strateškog okvira, vrijednosnih orijentacija i izazova s kojima se zajednica suočava, a na osnovu, između ostalog, podataka i informacija koji su dobijeni direktno od samih stanovnica i stanovnika grada Perasta, kao i organizacija koje u okviru Perasta djeluju. Drugi dio donosi analizu teritorije, urbanog tkiva i infrastrukturnih kapaciteta Perasta, s ciljem identifikovanja potencijala i ograničenja prostora. Treći dio posvijećen je konceptu „žive laboratorije“ (*Living Lab*) kao inovativnom modelu saradnje između stručnjaka i lokalne zajednice, dok završna poglavlja nude smjernice za razvoj obrazovnih programa, međunarodnu saradnju i pozicioniranje Perasta na evropskoj mapi istraživanja i kulture.

Publikacija predstavlja sintezu teorijskih i praktičnih saznanja prikupljenih tokom rada interdisciplinarnog tima koji je uključivao stručnjakinje i stručnjake iz oblasti kulturne politike, zaštite baštine, arhitekture, urbanizma, pejzažnog dizajna, obrazovanja i društvenih nauka. Zajedničkim radom, kroz terenska istraživanja, strateške sesije i ko-kreativne procese, razvijen je okvir koji objedinjuje planiranje, znanje i lokalno iskustvo u jedinstven pristup održivoj revitalizaciji Perasta.

U izradi zbornika učestvovali su: prof. dr Đorđe Krivokapić, dr Jovana Marović, Snežana Bajčeta, Nikoleta Lindi, Bogdan Kušević, dr Iva Čukić, Jelena Saulačić, Danica Perišić, Renata Zamida, Aleksandra Kapetanović, Branko Nikolić, prof. dr Tatjana Ljujić-Mijatović, Dunja Mijatović i dr Jermina Stanojev.

Njihov rad i zajednička vizija svjedoče o vjerovanju da Perast može postati živi laboratorij znanja, dijaloga i kreativnosti, u kojem kulturna baština postaje osnova za budućnost zajednice.



2. ANALIZA STANJA

2.1. Mapiranje aktera, programa i izazova u Perastu

Prof. dr Đorđe Krivokapić, Nikoleta Lindi

2.1.1. Kontekst

Ovaj izvještaj predstavlja rezultate istraživanja sprovedenog u cilju mapiranja kulturnog pejzaža grada Perasta. Cilj istraživanja bio je da se analiziraju glavni akteri kulturnog, obrazovnog i sportskog života Perasta, njihovi programi, potencijali i izazovi, kao i da se predlože smjernice za dalji razvoj kulturnog ekosistema ovog jedinstvenog mediteranskog mjesta.

Perast se nalazi na raskršću između bogatog historijskog nasleđa i savremenih izazova koji oblikuju male kulturne zajednice Mediterana. Depopulacija, rast cijena nekretnina i ograničene mogućnosti za urbani razvoj predstavljaju ključne prepreke, ali istovremeno i povod za promišljanje novih, održivih modela upravljanja kulturnim resursima.

Turizam u Perastu ima dvostruku ulogu, on je istovremeno pokretač i izazov lokalnog razvoja. Zahvaljujući svojoj izuzetnoj privlačnosti i prepoznatljivom identitetu, grad je i pored svog skromnog obima, tokom poslednjih decenija zadržao značajno mesto na kulturnoj i ekonomskoj mapi Jadrana. Ipak, prekomerni turistički pritisak, sezonska komercijalizacija prostora i smanjenje broja stalnih stanovnika doveli su do narušavanja ravnoteže između lokalnog života i turističke ponude.

Održiva budućnost Perasta zavisi od sposobnosti zajednice da uspostavi ravnotežu između ekonomske koristi turizma i očuvanja kulturnog identiteta. Turizam ne treba da bude jedini model razvoja, već sredstvo koje podržava kulturu, obrazovanje i društvenu koheziju. Promišljenim upravljanjem i integracijom kulturnog nasleđa u savremene tokove, Perast može postati primer edukativnog, naučnog i kulturnog turizma koji ne narušava, već jača lokalni karakter grada i njegovo mesto u širem mediteranskom kontekstu.

2.1.2. Metodološki okvir

Istraživanje o kulturnom pejzažu Perasta sprovedeno je tokom leta 2025. godine s ciljem mapiranja kulturnih, umetničkih, obrazovnih i sportskih aktera i njihovih aktivnosti. Podaci su prikupljeni putem Google Forms ankete, koja je distribuirana među organizacijama, institucijama i pojedincima aktivnim u kulturnom, obrazovnom i društvenom životu Perasta.

U istraživanju je učestvovalo 13 organizacija i inicijativa, uključujući predstavnike javnog i civilnog sektora, kao i sportske klubove. Njihovi odgovori obuhvatili su širok spektar tema



– od osnovnih podataka o delatnosti, preko programskih aktivnosti i izvora finansiranja, do infrastrukturnih potreba i vizije razvoja Perasta u narednoj deceniji.

Anketa je sadržala sledeće grupe pitanja:

1. Osnovni podaci o organizaciji (naziv, kontakt, opis delatnosti).
2. Programi u Perastu (trajanje, tip aktivnosti, ciljna publika).
3. Infrastruktura i logistika (postojeća infrastruktura, potrebna unapređenja).
4. Izazovi i prepreke u realizaciji programa.
5. Planovi i vizija razvoja (nove inicijative, saradnje, zamišljeni Perast za 10 godina).

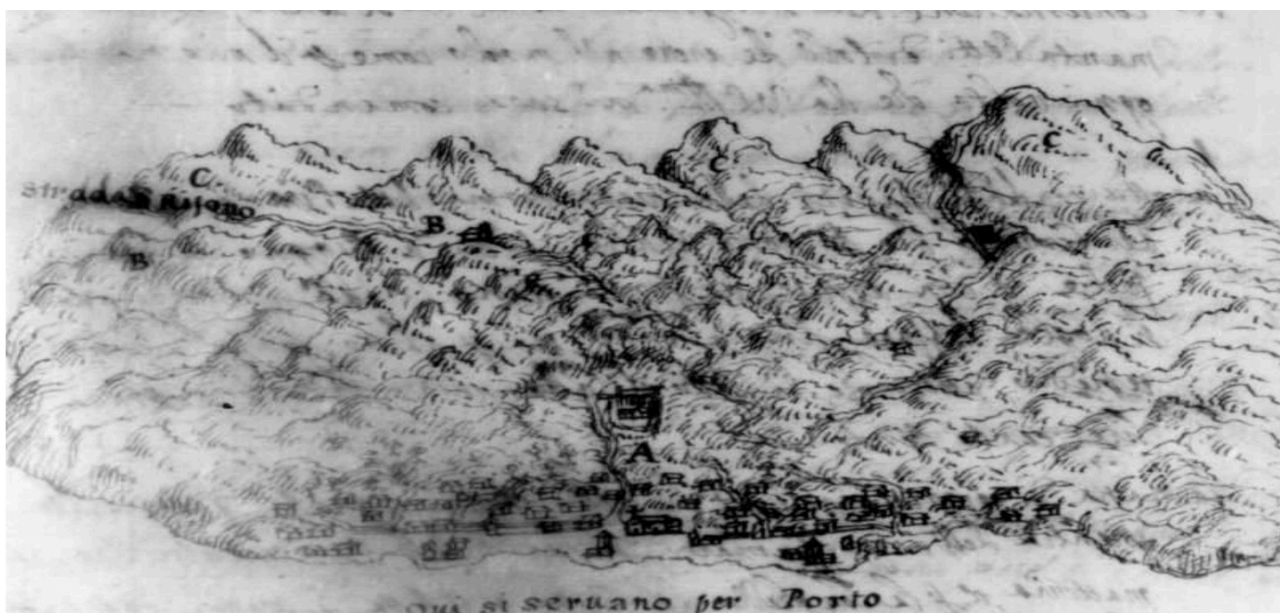
Prikupljeni podaci analizirani su kombinovanim pristupom – kvantitativno, kroz pregled učestalosti i distribucije odgovora po kategorijama (npr. tip programa, infrastruktura, lokacije), i kvalitativno, kroz tematsku analizu otvorenih odgovora kako bi se identifikovali obrasci, prioriteti i zajedničke percepcije među učesnicima.

Ovaj metodološki okvir omogućio je da se istraživanje istovremeno zasnuje na merenju realnih kapaciteta i razumevanju subjektivnih iskustava aktera, čime se formirao sveobuhvatan uvid u sadašnje stanje, izazove i potencijale kulturnog pejzaža Perasta.

2.1.3. Ključni nalazi istraživanja

Kulturni i prostorni kontekst

Perast se odlikuje jedinstvenim urbanističkim identitetom koji se nije bitno menjao vekovima zahvaljujući strogim režimima zaštite kulturne baštine (posebno UNESCO statusu). Ova zaštita, iako neophodna, istovremeno ograničava razvoj i prilagođavanje savremenim potrebama lokalnog stanovništva. Grad je u fizičkom smislu zatvoren između mora i brdovitog zaleđa, što ga čini specifičnim, ali i izazovnim za održivo planiranje.



Slika 1. Teritorija Perasta. Crtež: Agostino Alberti, 1624.

Depopulacija je jedan od najvećih izazova. Zbog visoke cene nekretnina i nemogućnosti izgradnje pristupačnih stambenih jedinica, sve više postojećih nekretnina prelazi u komercijalnu upotrebu za turizam, što dovodi do smanjenja broja stalnih stanovnika. Ovo stanje ima direktan uticaj na kulturni život grada, jer se broj aktivnih lokalnih aktera smanjuje.

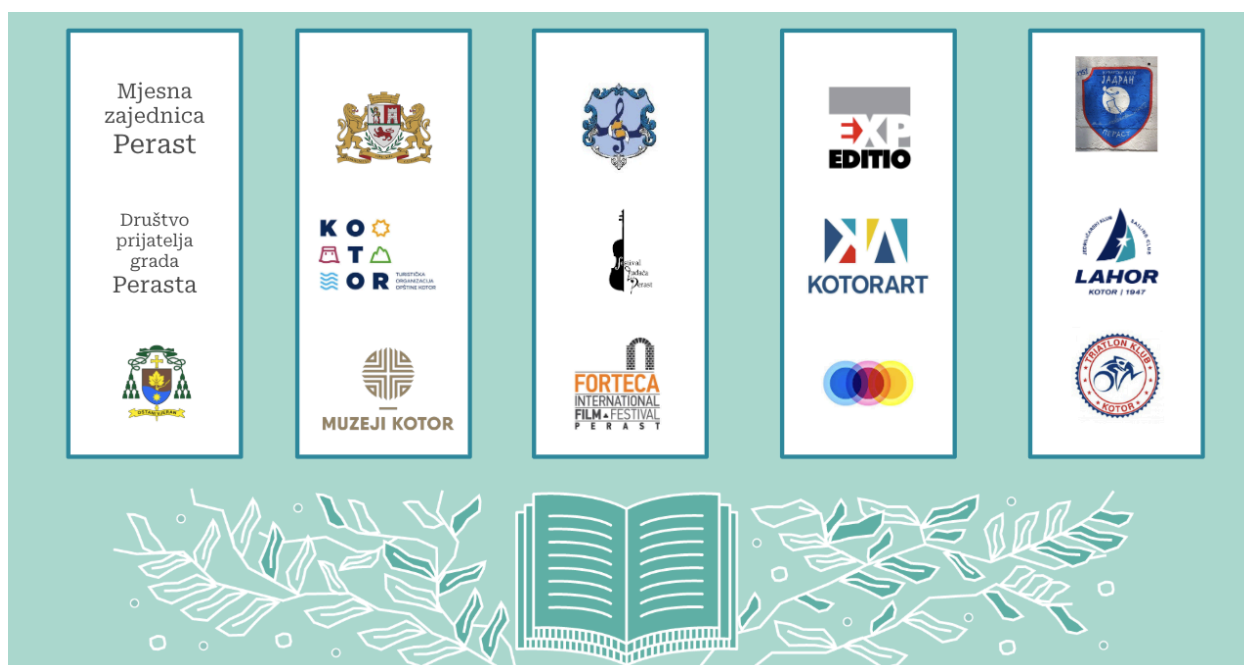


Slika 2. Panorama i urbana forma Perasta. Izvor: Svetislav Vučenović, „Tretman nepokretnih kulturnih dobara u Prostornom planu i GUP-u Kotora“, Beograd, 2009, neobjavljen elaborat.

Struktura aktera kulturnog pejzaža

Istraživanjem je identifikovano pet osnovnih grupa aktera:

1. Lokalni akteri – Mjesna zajednica Perast, Društvo prijatelja grada Perasta i Župa peraška pod Kotorskom biskupijom. Ove organizacije predstavljaju stubove lokalnog identiteta i kulturnog kontinuiteta.
2. Javni sektor – Opština Kotor i Turistička organizacija Kotor. Njihova uloga se ogleda pre svega u infrastrukturnoj i promotivnoj podršci.
3. Institucije kulture i festivali – Muzej grada Perasta koji deluje u okviru Muzeja Kotor, Festival klapa Perast, Festival gudača i Fortezza Film Festival. Ovi subjekti oblikuju kulturni kalendar i predstavljaju najvidljiviji deo javnog kulturnog života.
4. Regionalne i međunarodne organizacije – Expeditio, KotorArt i SHARE Fondacija. Njihovo prisustvo donosi novu ekspertizu, digitalne kompetencije i mogućnosti za povezivanje sa evropskim mrežama.
5. Sportske i rekreativne organizacije – Bućarski klub „Jadran“, Jedriličarski klub „Lahor“ Kotor i Triatlon klub Kotor. Oni doprinose aktivnom i inkluzivnom karakteru zajednice.



Slika 3. Struktura aktera kulturnog pejzaža sa sistematizacijom u pet kategorija

Dodatno, kao posebno značajno je identifikovano Dobrovoljno vatrogasno društvo „Bogoljub Brezić“ koje obavlja čitav niz društvenih funkcija, od gašenja požara, preko



spašavanja ljudskih života i imovine u različitim situacijama, do humanitarnih akcija za potrebe građana.

Ovi akteri čine osnovu za razvoj koalicije koja bi mogla da radi na strategijama razvoja, novim projektima i inicijativama koje povezuju kulturu, obrazovanje, nauku i održivi razvoj zajednice pokušavajući da obuzdaju uticaj turizma. Organizacije sa većim kapacitetima mogu igrati ključnu ulogu u povezivanju sa međunarodnim partnerima i obezbeđivanju finansiranja.

Programske aktivnosti i kulturni kalendar

Istraživanje pokazuje da su programske aktivnosti aktera u Perastu izrazito raznovrsne, ali s jasnim fokusom na očuvanje kulturnog nasljeđa. Najveći broj organizacija usmjeren je na zaštitu i valorizaciju kulturne baštine, što potvrđuje da je identitet mjesta i njegovo nasljeđe centralna tačka djelovanja lokalne zajednice. Slijede ih akteri koji se bave kulturno-umjetničkim programima i obrazovnim aktivnostima što ukazuje na snažnu tendenciju povezivanja tradicije i savremenih edukativnih formata. Sportsko-rekreativni programi, takođe, imaju važnu ulogu u očuvanju društvene dinamike i međugeneracijske povezanosti stanovništva. Najmanje zastupljene, ali strateški važne, jesu naučno-istraživačke inicijative, koje predstavljaju potencijal za buduće razvojne i međunarodne projekte. Ovakva struktura djelatnosti pokazuje da Perast ima aktivnu, ali resursno ograničenu kulturnu scenu, koja bi se kroz jaču saradnju i infrastrukturu mogla dodatno razvijati.



Akteri - programske delatnosti

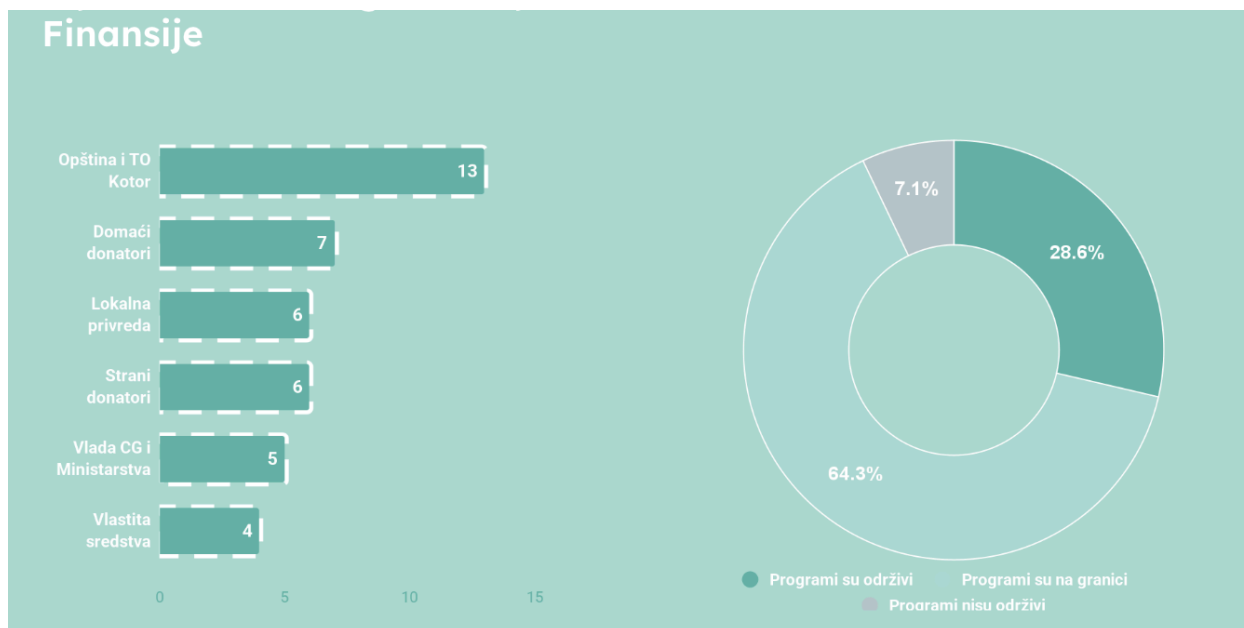


Slika 4. Programske aktivnosti aktera u Perastu

Finansiranje kulturnih i društvenih programa u Perastu dominantno se oslanja na javne izvore, pre svega na Opštinu Kotor i Turističku organizaciju Kotora, koji predstavljaju značajne finansijere za praktično sve aktere. Iza njih slede domaći donatori (7), lokalna privreda (6) i strani donatori (6), što ukazuje na postojanje šire, ali nedovoljno stabilne mreže podrške. Državna ministarstva i Vlada Crne Gore obezbeđuju sredstva za pet aktera, dok vlastita sredstva organizacija učestvuju u manjoj meri (4), što potvrđuje da većina programa zavisi od spoljnog finansiranja.

Kada se analizira održivost programa, rezultati pokazuju da je više od dve trećine njih (64,3%) na granici održivosti, dok samo jedan od 13 ispitanih aktera navodi da su njihovi programi dugoročno stabilni. To ukazuje na izraženu finansijsku ranjivost kulturnog sektora Perasta, gde su organizacije često prinuđene da se oslanjaju na projektno finansiranje, privremene donacije ili podršku opštine, bez sigurnih višegodišnjih izvora. Ovakva struktura finansiranja potvrđuje potrebu za razvojem sistemskih i održivih modela podrške, uključujući mehanizme zajedničkog ulaganja, partnerstva s privatnim sektorom i međunarodne programe za kulturu i nasleđe.

Finansije



Slika 5. Finansiranje kulturnih i društvenih programa u Perastu

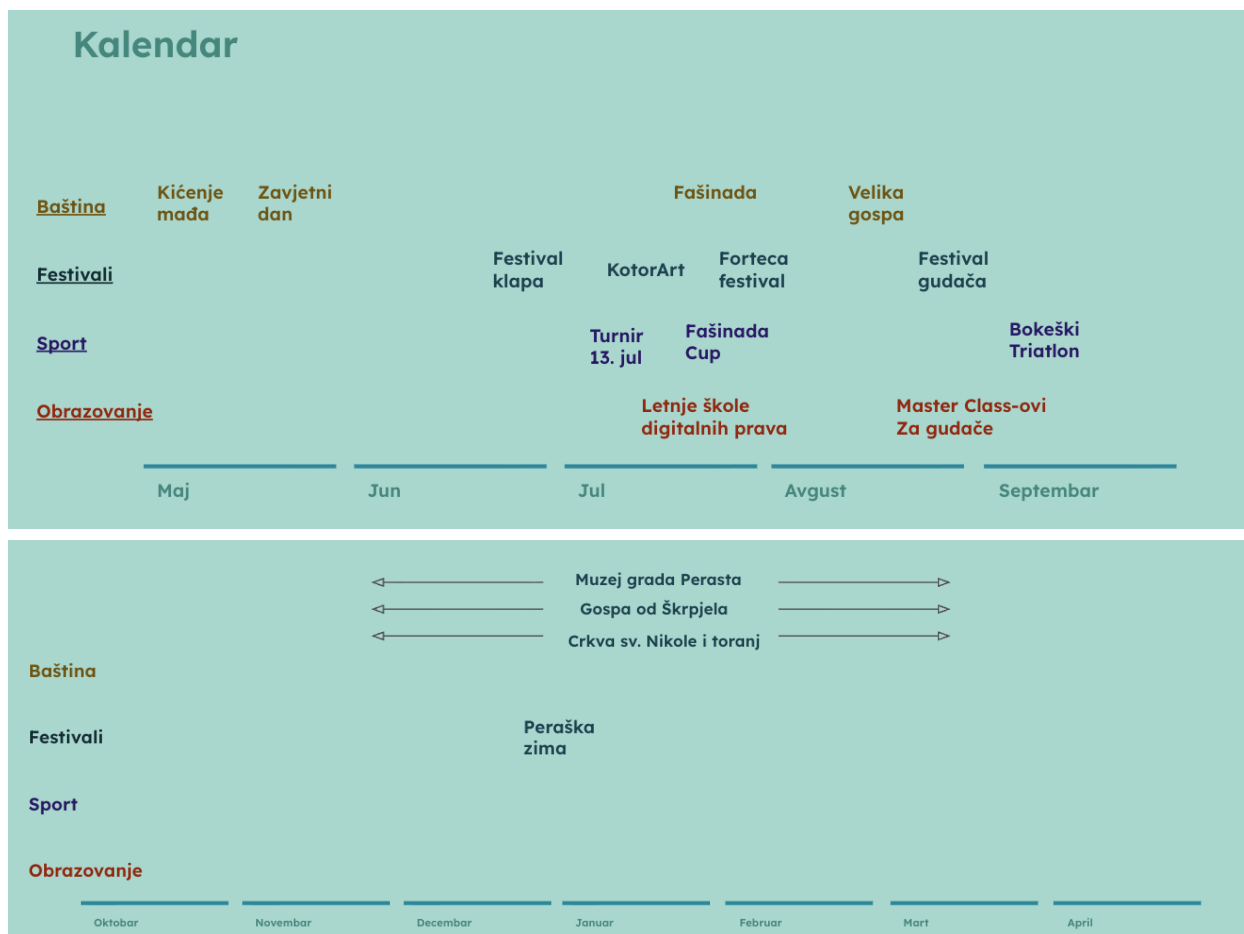
Istraživanje je pokazalo da Perast ima bogat i kontinuiran kulturni kalendar, koji uključuje događaje posvećene kulturnoj baštini, festivale, sportske i obrazovne programe.

Nematerijalna baština: Kićenje mađa, Zavetni dan, Fašinada i Velika Gospa – manifestacije koje se održavaju vekovima i imaju snažan simbolički značaj za Perast. Ove manifestacije predstavljaju autentičnu nematerijalnu baštinu Perasta koja se vekovima organizuje od strane peraške zajednice. Lokalni akteri obuhvaćeni istraživanjem i dan danas preuzimaju odgovornost da se tradicija održi, ali i da bude usklađena sa savremenim trendovima i pristupačna kako mještanima, tako i ostalim stanovnicima Opštine Kotor i Boke Kotorske, a istovremeno i prilagođena turistima.

Festivali: Festival klapa, Festival gudača i Fortezza Film Festival – događaji koji okupljaju umetnike iz regiona i Evrope, doprinose kulturnom turizmu i očuvanju kulturne baštine.

Sport i rekreacija: Bućarski turniri, jedriličarske regate i triatlonske trke – događaji koji povezuju kulturu, sport i zajedništvo.

Obrazovanje: Škola digitalnih prava (SHARE Fondacija) i majstorski kursevi gudača – programi koji spajaju umetnost, tehnologiju i obrazovanje.




Slika 6. Kulturni kalendar Perasta

Većina kulturnih, umetničkih i sportskih događaja u Perastu koncentriše se u periodu od juna do avgusta, kada je grad pod najvećim turističkim pritiskom. Tokom tih meseci istovremeno se održavaju brojni festivali, sportski događaji i tradicionalne manifestacije, što dodatno opterećuje lokalnu infrastrukturu. Iako ovi događaji značajno doprinose vidljivosti Perasta na regionalnoj kulturnoj mapi, njihova sezonska koncentracija stvara neravnotežu između letnje hiperaktivnosti i zatišja tokom ostatka godine.

Tokom zimskog perioda aktivnosti su znatno ređe. Ističe se tek novopokrenuti festival „Peraška zima“, manifestacija pretežno kulturno-zabavnog karaktera, dok su kroz čitavu godinu za posjete aktivne glavne turističke atrakcije: Gospa od Škrpjela, crkva Svetog Nikole i Muzej grada Perasta. Osim njih, grad ne poseduje druge zatvorene objekte javne namjene, pored ugostiteljskih objekata koji su takođe delimično aktivni.

U periodu od septembra do juna, Perast ima poseban kapacitet da postane prostor za obrazovne, naučne, umetničke i društvene programe. Upravo u tim mesecima postoji potencijal da se grad prepozna kao mesto stvaranja, istraživanja i boravka, i da se osjeti njegova istinska priroda. Kroz razvoj programa koji svojom prirodom ne privlače isključivo turiste, poput rezidencijalnih umetničkih boravaka, radionica, jesenjih, prolećnih i zimskih



škola, stručnih seminara, digitalnih laboratorija i naučnih projekata, može se aktivirati društveni život i van sezone.

Ovakav pristup doneo bi višestruke koristi:

- omogućio bi produženje aktivne društvene sezone,
- podstakao bi povratak i zadržavanje stanovništva koje bi tokom godine moglo da radi, stvara i živi u Perastu,
- obogatio bi turističku ponudu sadržajima koji nisu vremenski vezani za leto, čime bi se grad profilisao kao celogodišnja kulturna destinacija.

Dugoročno, takav razvoj doprineo bi osnaživanju ljudske strukture Perasta i unapređenju njegovog imidža kao mesta gde se kultura i svakodnevni život prepliću u ritmu koji je održiv i primeren njegovoj istorijskoj meri.

Ljudski i organizacioni resursi


Opšti trend depopulacije i masovnog turizma značajno utiče na kulturni ekosistem Perasta, naročito na dostupnost ljudskih resursa i interesovanje mladih za uključivanje u kulturni život zajednice. Sve manji broj stalnih stanovnika i sezonski karakter aktivnosti doveli su do situacije u kojoj lokalne kulturne organizacije teško pronalaze i zadržavaju ljude koji bi dugoročno radili na razvoju programa i projekata.

Većina organizacija u Perastu funkcioniše zahvaljujući entuzijazmu malog broja pojedinaca, često volontera koji imaju druge poslove od kojih žive. Kulturne inicijative se u velikoj meri oslanjaju na njihov lični angažman, dok stabilnog, stručnog osoblja gotovo da nema. Pojedini festivali suočavaju se i sa problemom nedostatka programskih direktora i menadžera produkcije, pa realizacija programa zavisi od neformalnih mreža saradnika i ad hoc timova. U takvim okolnostima, održivost manifestacija i institucija zavisi pre svega od predanosti nekoliko ključnih ljudi, a ne od institucionalne stabilnosti ili systemske podrške.

Pored toga, prisutan je manjak mladog kadra i volontera, jer je interesovanje mlađih generacija za kulturni rad sve slabije. Nedostatak kontinuiranih edukativnih programa, praksi i mentorskih modela otežava stvaranje podmlatka koji bi mogao da preuzme vođenje kulturnih inicijativa. Konačno, razvoj publike predstavlja dodatni izazov – potrebno je osmisliti načine da se kulturni programi učine relevantnijim i dostupnijim lokalnom stanovništvu, ali i da privuku publiku iz šireg regiona, čime bi se doprinelo revitalizaciji kulturnog života Perasta tokom cele godine. To podrazumeva bolju komunikaciju, umrežavanje i prilagođavanje ponude različitim generacijskim i interesnim grupama.

Infrastruktura

Većina organizacija u Perastu ističe da postojeća infrastruktura ne zadovoljava u potpunosti potrebe savremenih kulturnih programa. Uslovi za realizaciju događaja često



suočava se sa nizom ograničenja koja utiču na kvalitet i tip događaja koji se mogu realizovati.

Pre svega, pjaca je delom u privatnom zakupu, što otežava planiranje i koordinaciju događaja između javnih institucija i privatnih vlasnika. Takav status zahteva dodatne administrativne dogovore i često stvara neizvesnost u pogledu dostupnosti prostora u ključnim terminima.

Drugi značajan problem predstavlja nedostatak akustične izolacije i zaštite od spoljne buke. Pjaca je u neposrednoj blizini glavnog saobraćajnog pravca, pristaništa i ugostiteljskih objekata, zbog čega je buka iz okruženja konstantna. Zbog toga ovaj prostor nije pogodan za izvođenje programa visoke umetnosti, poput koncerata klasične muzike, kamernih nastupa ili dramskih izvođenja koja zahtevaju tišinu i akustičku kontrolu.

Iako pjaca ima simbolički značaj i centralnu poziciju u gradskom životu, nedostatak tehničkih uslova i akustičke prilagodljivosti ograničava njenu upotrebu za programe koji zahtevaju precizniju produkciju. Iz tog razloga, mnoge organizacije u Perastu ističu potrebu za alternativnim ili dopunskim prostorima – zatvorenim, modularnim i tehnički opremljenim – koji bi omogućili održavanje umetničkih programa tokom cele godine, u skladu sa standardima savremenog kulturnog delovanja.

Manjak kancelarijskih prostora i logističkog centra

Organizacije u Perastu često nemaju stalne kancelarije niti skladišta za opremu, materijale i arhivu. Ova situacija otežava kontinuitet rada i planiranje programa. Tako se ističe potreba za zajedničkim „produkcionim čvorištem“, malim logističkim centrom (ili deljenim depoom) za opremu, koordinaciju volontera i podršku događajima, kao i za standardizovane tehničke protokole. Ovakav model deljene infrastrukture smanjio bi troškove, podigao kvalitet izvođenja i omogućio održiv, kontinuiran program tokom cele godine.

Nepostojanje radionice sa alatima za stare zanate

S obzirom na bogatu zanatsku tradiciju i potencijal za edukativne programe, ističe se potreba za stvaranjem radionice posvećene obnovi i prenosu znanja o starim zanatima ali i savremenim tehnikama. Takav prostor bi doprineo očuvanju nematerijalne kulturne baštine i razvoju kreativnih industrija.

Nedostatak konferencijskih prostora

Perast trenutno ne raspolaže multifunkcionalnim prostorom koji bi mogao da primi veći broj učesnika za predavanja, seminare i radionice. Ova praznina značajno ograničava mogućnost realizacije edukativnih, naučnih i međunarodnih programa, naročito onih koji zahtevaju zatvoreni i tehnički opremljen prostor.



Tokom letnjih meseci, za potrebe edukativnih programa koristi se Samostan Svetog Antuna, koji poseduje izuzetnu ambijentalnu i simboličku vrednost. Međutim, usled arhitektonskih i konzervatorskih ograničenja, programi u ovom prostoru mogu se održavati pretežno na otvorenom, što zavisi od vremenskih uslova i prirode aktivnosti.

Od unutrašnjih prostora koji su se ranije koristili za događaje poput naučnih konferencija, stručnih predavanja, diskusija i koncerata ozbiljne muzike, sala na prvom spratu Muzeja grada Perasta imala je ključnu ulogu. Međutim, ova sala je transformisana u izložbeni prostor i više ne poseduje potrebne kapacitete za takve programe. Dodatno, crkva Svetog Nikole se povremeno koristi za prigodne događaje, uz saglasnost Župe, ali to korišćenje zavisi od crkvenog kalendara i prirode manifestacije.

U celini, Perastu nedostaje zatvoreni, multifunkcionalni prostor srednjeg kapaciteta, koji bi omogućio organizovanje kulturnih, naučnih i obrazovnih programa tokom cele godine, u kontrolisanim uslovima i bez zavisnosti od vremenskih prilika ili institucionalnih ograničenja.

Ograničene opcije za smeštaj


Broj smeštajnih kapaciteta u Perastu je mali, a postojeći su često prilagođeni turistima, ne i umetnicima, istraživačima ili učesnicima kulturnih programa. Ovo otežava realizaciju rezidencijalnih i višednevnih događaja, naročito onih koji zahtevaju kontinuitet rada i smeštaj u blizini mesta održavanja aktivnosti.

Kako se većina događaja održava tokom letnje sezone, cene smeštaja u tom periodu su izuzetno visoke, što dodatno ograničava mogućnosti za organizaciju dužih programa. Festivali i obrazovni programi najčešće zavise od smeštaja u Samostanu Svetog Antuna, koji, uprkos svom istorijskom šarmu i ambijentu, ima prostor za unapređenje u pogledu uslova boravka i logistike. Takođe, njegov kapacitet je ograničen isključivo na letnji period, što onemogućava planiranje programa van glavne sezone.

Pitanje produženja sezone otvara i novi izazov, koliko bi višemesečni zakup privatnog smeštaja u Perastu uopšte bio moguć i finansijski održiv. Uzimajući u obzir visoke cene i izraženu turističku potražnju, organizacija višemesečnih umetničkih rezidencija, istraživačkih boravaka ili edukativnih škola trenutno je neizvesna bez strateških intervencija.

Parking i saobraćaj

Perast se suočava sa problemom nedostatka parking prostora i neadekvatne regulacije saobraćaja, naročito tokom letnje sezone. Ova situacija negativno utiče na posetioce, logistiku događaja i svakodnevni život lokalnog stanovništva. Ipak, pozitivna promena u poslednjem periodu jeste ograničenje saobraćaja kroz sam Perast tokom cele godine, što je doprinelo očuvanju ambijentalnog mira i bezbednosti za pešake i posetioce.



Međutim, organizacija kulturnih programa, festivala i obrazovnih događaja zahteva posebne uslove. Neophodno je da tokom realizacije manifestacija postoje posebne propusnice za produkcijske timove, izvođače, članove žirija i druge saradnike kako bi se obezbedio nesmetan pristup i transport opreme u centralne delove grada. Nedostatak jasnog režima kretanja i logističke podrške u takvim situacijama često otežava pripremu i realizaciju događaja.

U strateškom smislu, pitanje parkinga mora biti rešeno dugoročno. Formiranje perifernih parking zona sa odgovarajućom infrastrukturom omogućilo bi veću pristupačnost programa publici iz drugih delova Boke Kotorske i šireg regiona. Dodatno, unapređenje javnog pomorskog saobraćaja – uvođenjem redovnih linija između Kotora, Perasta, Risna, Tivta i Herceg Novog, značajno bi smanjilo pritisak na drumski saobraćaj i doprinelo održivom razvoju kulturnog turizma u ovom delu zaliva.

Prostor za sportske i rekreativne sadržaje

Ključna rekreativna zona u Perastu, koja obuhvata javnu plažu, teren za boćanje, teren za basket i improvizovanu otvorenu teretanu, nalazi se u području poznatom kao Peševo, odnosno popularno Borići. Ova zelena oaza ima višestruku ulogu, služi kao prostor za svakodnevno okupljanje meštana, kupanje turista, rekreaciju mladih i organizaciju sportskih događaja, čime čini važan segment društvenog i kulturnog života grada.

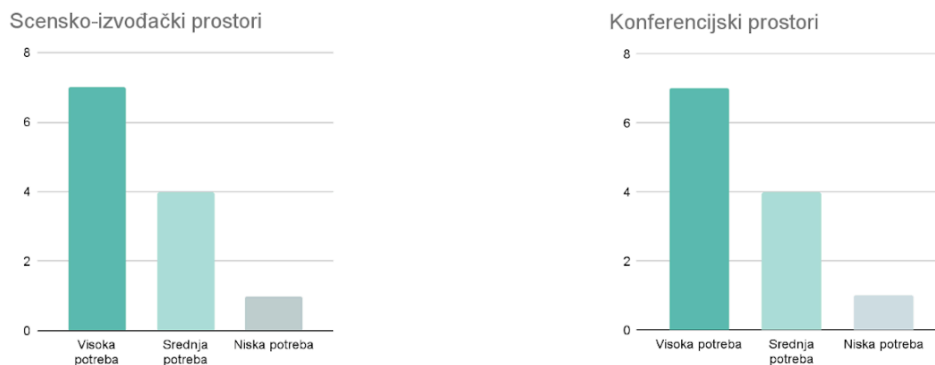
Iako uspešno obavlja svoju funkciju, prostor zahteva značajno unapređenje i plansko uređenje. Deo zone koji se nalazi u okviru morskog dobra neophodno je rekonstruisati u skladu sa propisima i principima očuvanja obale u zalivu, uz poseban akcenat na bezbednost korisnika. Uređenje prilaza moru, kao i postavljanje odgovarajuće infrastrukture (svlačionice, sanitarni čvorovi, urbani mobilijar), doprinelo bi većem kvalitetu korišćenja ovog prostora.

Zelene površine u okviru Borića, iako očuvane, pokazuju znake zapuštenosti i prirodnog starenja vegetacije. Njihovo hortikulturno osveženje i podmlađivanje drveća ne samo da bi estetski oplemenilo prostor, već bi stvorilo prijatniji ambijent za boravak, igru i sport. Uz pažljivo planiranje i umerene intervencije, Peševo/Borići mogu postati uzorni model održivog sportskog i rekreativnog prostora u okviru kulturno-istorijskog pejzaža Perasta.

Kvantitativna ocena potreba za infrastrukturom

Rezultati istraživanja ukazuju da su ispitanici izrazili najveću potrebu za scensko-izvođačkim i konferencijskim prostorima, što potvrđuje nedostatak adekvatnih mesta za održavanje kulturnih, umetničkih i stručnih događaja. Ove dve kategorije dobile su najvišu ocenu „visoke potrebe“ kod većine učesnika, što jasno potvrđuje da Perast nema infrastrukturu koja bi podržala događaje većeg obima ili profesionalnog karaktera, bilo da su u pitanju koncerti, predstave ili konferencije.

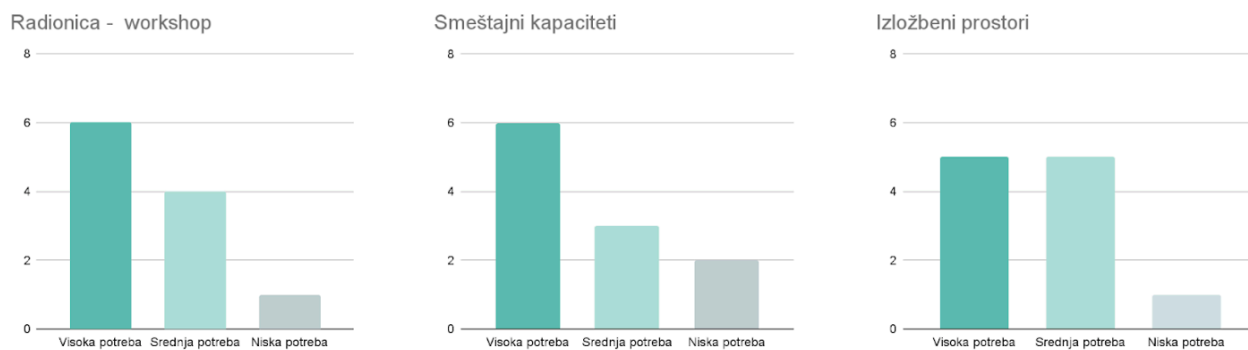
Potreba za infrastrukturom



Slika 8. Rezultati istraživanja: potrebe za scensko-izvođačkim i konferencijskim prostorima

Takođe, visoko su ocenjene i potrebe za radionicama i smeštajnim kapacitetima, dok je kod izložbenih prostora izražen balans između visoke i srednje potrebe. To pokazuje da postoji snažna želja za razvojem prostora koji mogu da podrže edukativne, kreativne i rezidencijalne programe, ali i da su trenutni kapaciteti ograničeni i fragmentisani.

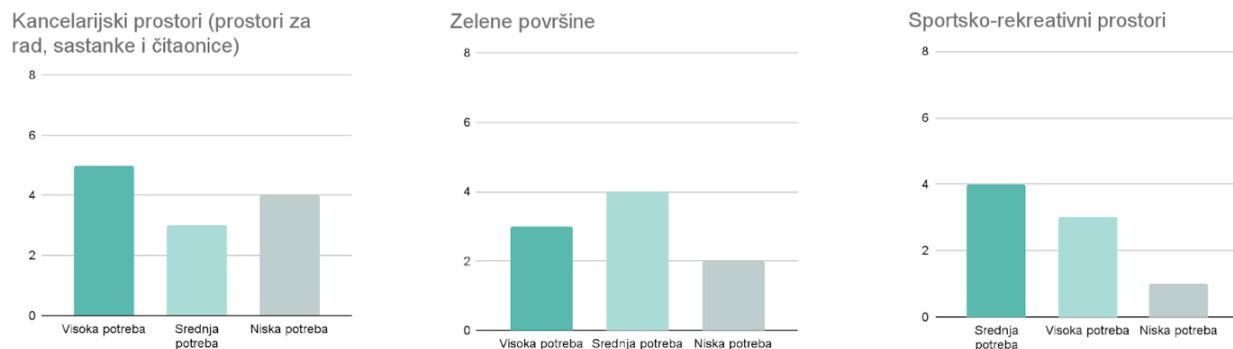
Potreba za infrastrukturom



Slika 9. Rezultati istraživanja: potrebe za prostorima za radionice, smeštaj i izložbene prostore

Niže su ocenjene potrebe za kancelarijskim prostorima, zelenim površinama i sportskim sadržajima, što ukazuje da ispitanici ove segmente vide kao važne, ali ne i urgentne. U tom smislu, prioriteti zajednice usmereni su pre svega na stvaranje prostora koji omogućavaju aktivnu kulturnu i obrazovnu produkciju, dok se ostale potrebe vide kao dopunske u daljem razvoju Perasta kao održive kulturne destinacije.

Potreba za infrastrukturom



Slika 10. Rezultati istraživanja: potrebe za kancelarijskim prostorima, zelenim površinama i sportskim sadržajima

Potencijal javne, ali neiskorišćene infrastrukture u Perastu

Perast raspolaže značajnim fondom javne, ali trenutno neiskorišćene kulturne infrastrukture koja bi, uz promišljenu obnovu i valorizaciju, mogla da postane pokretač revitalizacije grada. Oronule palate u vlasništvu opštine – pre svega Visković, Mazarović i zgrada starog suda, kao i forteca iznad grada – predstavljaju arhitektonske bisere izuzetne kulturne i istorijske vrednosti. Umesto njihove komercijalizacije i prenamene u turističke objekte, u okviru ovog projekta razmatra se model javne obnove kroz osnivanje kulturno-obrazovno-istraživačkog centra koji bi bio u službi lokalne zajednice i šire javnosti.

Ovakav pristup podržava i važeći urbanistički plan, prema kome su pomenuti objekti, osim zgrade suda, predviđeni za centralnu delatnost koja podrazumeva javne funkcije. To stvara povoljnu osnovu za razvoj kulturne i edukativne infrastrukture, posebno prostora za radionice, istraživanja, izložbe i programe umetničkih rezidencija. Na taj način bi Perast mogao da se pozicionira kao centar kulturne i naučne razmene na Jadranu, uz očuvanje autentičnog identiteta mesta.

Trenutno, Palata Visković je najdalje odmakla u procesu obnove – u njoj se očekuje povratak kolekcije Visković i otvaranje novih javnih sadržaja. Forteca je u fazi strukturne sanacije, dok Palata Mazarović već gotovo vek i po stoji u tišini i čeka svoju novu namenu. Aktiviranjem ovih objekata, uz rekonstrukciju i razvoj javnih parcela u njihovom okruženju, može se stvoriti neophodna infrastruktura za povratak života u Perast – infrastruktura koja ne samo da čuva baštinu, već i omogućava njeno savremeno oživljavanje kroz umetnost, nauku i obnovu zajednice.

2.1.4. Preporuke i pravci razvoja Perasta



Na osnovu analize rezultata ankete o kulturnom pejzažu Perasta, definisane su ključne preporuke koje bi trebalo uzeti u obzir.

Jačanje saradnje i izgradnja koalicije

Preporučuje se formiranje stalne mreže aktera kulturnog razvoja Perasta radi bolje koordinacije i zajedničkog planiranja projekata. Ova mreža bi mogla postati platforma za izradu strateškog plana kulturnog razvoja grada i saradnju u vezi sa konkretnim inicijativama.

I pored okolnosti da partneri na neformalnim osnovama solidno saraduju, potrebno je obezbeđivanje zajedničkih projekata koji bi dodatno pojačali kapacitete za međusobnu saradnju i razmenu resursa.

Povezivanje sa evropskim programima poput *Creative Europe* i sličnim inicijativama može otvoriti pristup fondovima i stručnoj podršci. Na taj način Perast može postati prepoznatljiv primer održivog upravljanja kulturnim pejzažom na širem području Mediterana.

Digitalizacija i dostupnost kulturnih sadržaja

Potrebno je objediniti i razviti digitalnu arhivu Grada Perasta, kao deljeni resurs koji je na raspolaganju svim akterima. Dodatno je poželjno izraditi i interaktivnu mapu kulturnih sadržaja grada. Ovaj alat bi povezao lokalne aktere, olakšavajući komunikaciju sa publikom i istraživačima.

Razvoj i obnova kulturne infrastrukture

Potrebno je uspostaviti strategiju obnove i aktivacije javnih prostora, koja bi objedinjavala kulturne, edukativne i logističke potrebe Perasta. Prioritet bi trebalo da imaju objekti u javnom vlasništvu (Palata Visković, Palata Mazarović, Forteca, stari sud), koji bi, kroz faznu rekonstrukciju i plansku prenamenu, mogli postati multifunkcionalni centri.

Preporučuje se izrada master plana kulturne infrastrukture koji bi definisao tipove prostora potrebne za različite programe (scenski, edukativni, istraživački, rezidencijalni) i uspostavio okvir za buduća ulaganja.

Uspostavljanje multifunkcionalnog centra

Perast nema zatvoreni prostor srednjeg kapaciteta za edukativne, naučne i umetničke programe. Stoga je preporuka da se jedan od javnih objekata rekonstrukcijom pretvori u multifunkcionalni kulturni centar sa modularnim salama, radionicama i malim studijskim prostorima.



Ovaj centar bi služio kao domaćin zimskih i jesenjih škola, umetničkih rezidencija i stručnih konferencija, čime bi se Perast aktivirao kao celogodišnja destinacija za kulturu i istraživanje.

Razvoj zajedničke logističke infrastrukture

Predlaže se formiranje deljenog produkcionog centra – manjeg depoa i kancelarijskog prostora za sve lokalne aktere.

Ovaj prostor bi služio za čuvanje tehničke opreme, arhive i materijala, ali i kao tačka za koordinaciju volontera, administraciju projekata i tehničku podršku festivalima. Model zajedničkog korišćenja (coworking / community hub) omogućio bi racionalnije trošenje resursa i jačanje saradnje među akterima.

Rekonstrukcija i bezbedno uređenje Peševa/Borića

Rekreativna zona Borići ima potencijal da postane uzorni model spoja sporta, kulture i javnog prostora. Potrebno je sprovesti projekat uređenja koji bi obuhvatio rekonstrukciju obalne zone, unapređenje infrastrukture i urbanog mobilijara, kao i uređenje zelenila i pešačkih staza.

Preporučuje se i uključivanje lokalne zajednice i sportskih klubova u dodatno definisanje dizajna i funkcionalnosti prostora, čime bi se postigao balans između lokalne upotrebe i turističkih potreba.

Saobraćajna i pristupna infrastruktura

Potrebno je strateški rešiti pitanje parkinga i pristupa gradu. Preporučuje se izgradnja perifernog parkinga izvan jezgra Perasta, sa pešačkim i *shuttle* pristupima. Dodatno, podržava se pokretanje pilot-projekta javnog pomorskog saobraćaja između Perasta, Kotora, Risna i Tivta, čime bi se smanjio pritisak na drumski saobraćaj i poboljšala dostupnost događaja za publiku iz čitave Boke Kotorske.

Inovativni pristupi korišćenju prostora

Perast bi mogao razviti koncept privremenih kulturnih instalacija i mobilnih scena koje se modularno postavljaju i uklanjaju u skladu sa UNESCO režimom zaštite.

Ovakav pristup omogućava fleksibilno korišćenje prostora bez trajnih intervencija, istovremeno podižući kvalitet programa i produkcije. Time bi se grad pozicionirao kao eksperimentalna laboratorija za održive kulturne modele u istorijskim ambijentima.



2.1.5. Zaključak

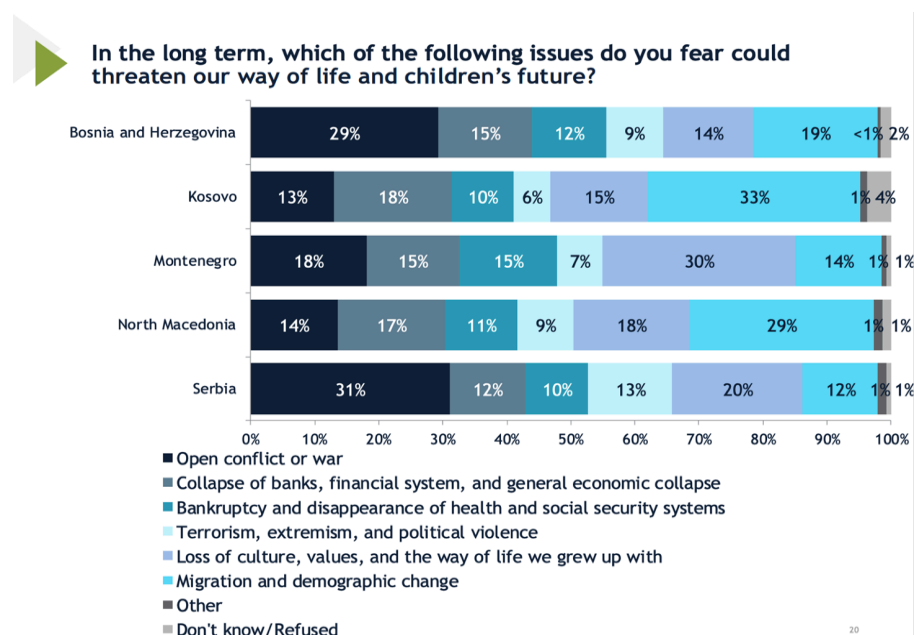
Perast poseduje izuzetno bogat i raznovrstan kulturni kapital koji može postati pokretač održivog razvoja zajednice. Kroz jačanje saradnje lokalnih aktera, digitalnu transformaciju, međunarodna partnerstva i afirmaciju lokalnih vrednosti, grad može postati model integrisanog pristupa kulturnom razvoju i inspiracija za druge mediteranske zajednice.

2.2. Puls građanki i građana u Crnoj Gori: vrijednosti, obrazovanje i migracije

dr Jovana Marović

U savremenim društvima koja se suočavaju s višeslojnim procesima evropeizacije, modernizacije, demokratizacije, sveukupnim promjenama i čestim migracionim pritiscima, percepcije građanki i građana predstavljaju važan pokazatelj stepena povjerenja u institucije, vrijednosti koje se njeguju u jednom društvu i važan su indikator za neophodne promjene. Crna Gora, kao i sve države Zapadnog Balkana, nalazi se u fazi (dugotrajne) društvene transformacije u kojoj se istovremeno odvijaju procesi izgradnje institucija, ekonomskog prilagođavanja i uspostavljanja vrijednosnog okvira koji najčešće nazivamo evropskim. U takvim okolnostima, izazovi u oblastima obrazovanja, zapošljavanja i migracija posebno dolaze do izražaja, a identifikovani problemi predstavljaju osnov za reformske procese, razvojne strategije i unapređenje javnih politika.

Prema rezultatima odvojenih istraživanja Međunarodnog republikanskog instituta (IRI) i Centra za napredne studije jugoistočne Europe Univerziteta u Rijeci (CAS SEE), sprovedenih tokom 2025. godine, Crna Gora pokazuje specifičan obrazac društvene percepcije koji se razlikuje od ostalih zemalja regiona. Naime, u istraživanju IRI čak 30% građanki i građana navodi gubitak kulture, vrijednosti i načina života na kojima su odrasli kao najznačajniju dugoročnu prijetnju. Ovaj podatak ukazuje na to da su strahovi u Crnoj Gori pretežno kulturno-identitetske prirode, dok su ekonomski i bezbjednosni aspekti u drugom planu. U ostalim državama regiona izraženi su upravo ekonomski ili bezbjednosni strahovi, pa se tako u Srbiji 31% građanki i građana plaši oružanih sukoba, dok 33% građanki i građana Kosova strahuje od migracija i demografskih promjena.



Slika 11. Percepcija dugoročnih društvenih prijetnji u zemljama Zapadnog Balkana. Izvor: Western Balkans Regional Poll May-July 2025, IRI



Ovakav obrazac i mapa strahova odslikava osjećaj nesigurnosti koji se javlja u društvima koja prolaze kroz ubrzane promjene, u kojima se tradicionalne vrijednosti suočavaju s modernim obrascima ponašanja i novim društvenim očekivanjima. S jedne strane, očekivan je strah različitih grupacija od promjene i neizvjesnosti, ali s druge strane, kao država koja od svih kandidatkinja za članstvo ima najveće šanse da prva uđe u Evropsku uniju (EU), kao i sa trenutnom podrškom tom članstvu od 74%, Crna Gora bi trebalo da ima snažno utemeljene evropske vrijednosti (koje trenutno dijeli manje od 30% građanki i građana) i jasnu svijest o tome da one nisu sukobljene sa tradicionalnim. Osim što je ovo polje na kojem treba ubrzano raditi, podatak upućuje na dublji fenomen, odnosno raskorak između institucionalne tranzicije i kulturne percepcije promjene.

Modernizacija se u Crnoj Gori ne doživljava kao proces koji prirodno nadograđuje postojeće vrijednosti, nego kao prijetnja njihovom nestajanju. Takva vrsta nesigurnosti tipična je za mala društva u kojima identitet ima težinu zaštitnog mehanizma, a ne razvojne poluge. Zapad je za mnoge sinonim slobode, širine i izbora, ali on znači i nestanak poznatog. U toj praznini, sloboda je istovremeno i šansa i teret.

U istraživanju CAS SEE, ispitanice i ispitanici iz Crne Gore najniže ocjenjuju stanje u oblastima koje se odnose na vladavinu prava, ekonomski položaj građanki i građana i socijalnu jednakost, dok višu ocjenu daju slobodi govora i ličnoj sigurnosti. Ovakvo mapiranje ključnih problema i sloboda pokazuje da građanke i građani vrijednosne dimenzije društva prepoznaju kroz svakodnevne životne uslove i funkcionisanje institucija, a ne kroz apstraktne političke pojmove.

Istraživanje takođe pokazuje izražene migracione namjere među građankama i građanima. Ukupno 26% ispitanica i ispitanika razmišlja o odlasku iz zemlje, dok 10% već ima konkretne planove da to učini u naredne dvije godine. Ovi podaci su posebno izraženi među mladima od 18 do 24 godine (58%), među kojima 29% ima konkretne planove, te među studentkinjama i studentima, gdje taj procenat dostiže čak 61% onih želi da odu iz države u naredne dvije godine. Takva struktura pokazuje da migracione aspiracije ne proističu isključivo iz ekonomske potrebe, već iz osjećaja ograničenih mogućnosti za lični i profesionalni razvoj.

Kada posmatramo razloge zbog kojih građanke i građani razmišljaju o odlasku, najčešće se pominju bolje obrazovne i profesionalne mogućnosti u inostranstvu, veće plate i ekonomska stabilnost, ali i raširena percepcija političke nestabilnosti i korupcije u našoj zemlji. Ovi motivi ukazuju da nezadovoljstvo nije samo materijalne prirode, već i vrijednosne – da mnogi ispitanici osjećaju kako u Crnoj Gori ne postoji jasan sistem nagrađivanja rada, znanja i stručnosti. Mladi posebno izražavaju frustraciju zbog nedostatka prostora za profesionalno napredovanje i zbog osjećaja da su društvene strukture zatvorene prema inicijativama i inovaciji.

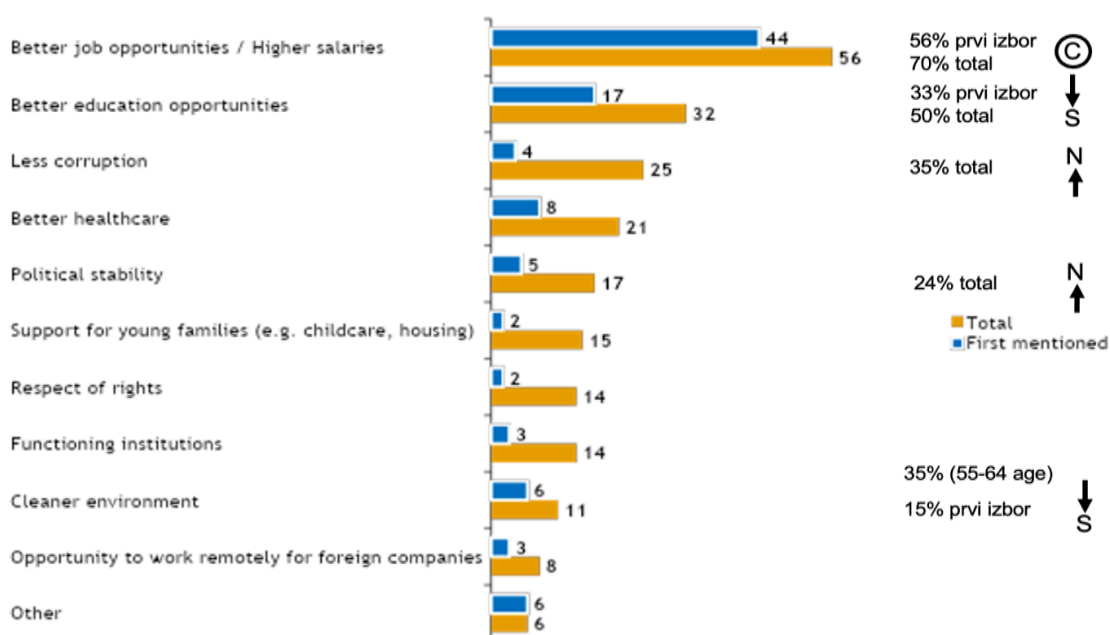
Istovremeno, kada se ispitanicima postavi pitanje šta bi ih motivisalo da ostanu u zemlji, odgovori pokazuju jasnu povezanost između obrazovanja, zapošljavanja i osjećaja



društvene sigurnosti. Najveći broj ispitanica i ispitanika navodi bolje profesionalne mogućnosti kao najvažniji uslov za ostanak, zatim kvalitetnije obrazovanje i veći pristup znanju, te stabilnije institucije i predvidivije životne okolnosti. Obrazovanje se u ovom kontekstu pojavljuje kao ključni faktor – istovremeno simbol individualne afirmacije i društveni mehanizam koji bi mogao ublažiti migracione pritiske i ojačati povjerenje građanki i građana u mogućnost promjene.

11. What would motivate you to stay?

(Respondents who consider moving aboard, N=264, up to 3 answers, share of total, %) - FIRST MENTIONED, TOTAL



Newton Research Europe and Indago | 2025 Geo Power EU Survey

12

Slika 12. Faktori koji motivišu ispitanike da ostanu u zemlji. Izvor: Public Opinion Survey on Foreign Policy Perceptions in the Western Balkans and Eastern Partnership, CAS SEE, 2025.

Sveukupno, rezultati istraživanja pokazuju da je Crna Gora društvo u kojem je vrijednosna struktura u procesu preispitivanja, a ekonomska i kulturna nesigurnost međusobno isprepletene. Strah od gubitka identiteta i osjećaj ograničenih mogućnosti čine osnovu savremenih društvenih tenzija, dok obrazovanje i profesionalni razvoj ostaju glavni orijentiri stabilnosti i nade u budućnost. U tom smislu, buduće politike usmjerene na jačanje obrazovnog sistema, zapošljavanje mladih i podsticanje društvene pravednosti predstavljaju ključ za dugoročnu strategiju.

2.3. Strateški okvir

Snežana Bajčeta

2.3.1. Usklađenost projekta sa strateškim okvirom Crne Gore

Ova studija ispituje na koji način i u kojim oblastima projekat *Perast: Mobilising Competences – Očuvanje baštine za održivu budućnost* doprinosi strateškim prioritetima Crne Gore i njihovoj praktičnoj operacionalizaciji kroz konkretne programske aktivnosti razvijene tokom projekta. Polazeći od njegovih početnih ciljeva, misije i vizije, u analizi se razmatra aktuelni strateški okvir Crne Gore i strateški pravci razvoja Opštine Kotor, sa dva osnovna cilja. Prvi je da se analitički utvrde ključni strateški principi koji se reflektuju kroz projektnu ideju, a drugi da se oblasti na koje se projekat odnosi sagledaju iz perspektive dugoročnih učinaka.



Slika 13. Analitički okvir usklađenosti projekta Perast: Mobilising Competences sa nacionalnim i lokalnim strateškim dokumentima

Analiza 21 strateškog dokumenta pokazala je da se ideje, ciljevi i planovi razvijeni tokom projekta u cjelosti uklapaju u postojeću arhitekturu nacionalnih i lokalnih politika, te da su usklađeni sa evropskim prioritetima u širokom spektru oblasti – od održivog razvoja, istraživanja i inovacija, obrazovanja i kulture, do digitalne tranzicije, društvene inkluzije i međunarodne saradnje.

Perast | Strateški principi



Slika 14. Usklađenost projektnih ciljeva sa nacionalnim, lokalnim i evropskim strateškim dokumentima

Održivi razvoj i životna sredina

Razvoj Crne Gore u oblasti održivosti zasniva se na Nacionalnoj strategiji održivog razvoja do 2030. godine, koja definiše rešenja za odgovorno upravljanje ljudskim, društvenim, prirodnim i ekonomskim resursima. U skladu sa Agendom 2030, glavni cilj je obezbjeđivanje dugoročnog i inkluzivnog razvoja kroz balans između valorizacije resursa i njihove zaštite. Posebno se naglašava značaj jačanja ljudskih resursa kroz kvalitetno obrazovanje i smanjenje demografskog deficita, kao i očuvanja prirodnog kapitala – obnovljivih resursa, prirodnog bogatstva i zdravog životnog okruženja.

Projekat *Perast: Mobilising Competences* doprinosi ovim ciljevima kroz valorizaciju kulturnog i prirodnog nasljeđa u skladu sa principima održivosti i posebno kroz afirmisanje koncepta održivog turizma. Njegova idejna osnova počiva na principu da kulturna i prirodna dobra predstavljaju resurse koji se mogu koristiti samo uz punu zaštitu i dugoročno očuvanje. Projekat afirmiše vrijednosti Agende 2030, jača ulogu građana i lokalnih zajednica u procesima odlučivanja, te promoviše obrazovanje, razmjenu znanja i saradnju kao ključne poluge održivog razvoja.

U fokusu projekta nalazi se očuvanje prirodnog kapitala i usklađivanje sa evropskim ekološkim standardima. Strateški okvir Crne Gore naglašava da održivog razvoja nema bez efikasnog upravljanja prirodnim resursima i njihove zaštite, a projekat doprinosi ostvarivanju tih ciljeva kroz interdisciplinarna istraživanja ekosistema Bokokotorskog zaliva, razvoj obrazovnih programa i promociju održivog turizma. Na taj način projektne aktivnosti direktno podržavaju nacionalne prioritete i međunarodne obaveze Crne Gore u skladu sa Evropskim zelenim dogovorom, Strategijom EU o biodiverzitetu 2030. i Strategijom EU za prilagođavanje klimatskim promjenama.



Koncept zelene ekonomije integrisan je u sve programske komponente projekta. On promovira društvenu odgovornost prema prirodi i racionalno korišćenje resursa, uz istovremeno jačanje kompetencija za zelenu i digitalnu tranziciju. Afirmisanjem obrazovanja, istraživanja i razvoja, projekat stvara okvir za formiranje inovativnog i istraživački orijentisanog ekosistema koji omogućava dugoročnu održivost, institucionalno umrežavanje i pristup evropskim fondovima.

Projekat posmatra životnu sredinu kao integralni dio kulturnog i društvenog razvoja, pokazujući kako se lokalni resursi mogu koristiti kao laboratorija za inovativne modele ekološke i kulturne održivosti. On povezuje prirodne, društvene i kulturne vrijednosti u jedinstven sistem koji obezbjeđuje balans između ekonomskog razvoja i zaštite resursa. Takav pristup osnažuje lokalne zajednice, stvara nova znanja i doprinosi transformaciji Crne Gore u smjeru održivog, inkluzivnog i konkurentnog društva koje svoje razvojne potencijale gradi na odgovornom odnosu prema prirodi, nasleđu i zajednici.

Pametna specijalizacija i digitalno društvo

Razvoj Crne Gore u oblasti istraživanja, inovacija i digitalizacije zasniva se na Strategiji pametne specijalizacije 2019–2024. i Strategiji digitalne transformacije 2022–2026, koji zajedno predstavljaju osnovu ekonomije znanja i društva zasnovanog na inovacijama. Ovi dokumenti povezuju naučno-istraživački sektor, privredu i zajednicu kroz inovacije koje doprinose konkurentnosti, održivosti i inkluziji.

Pametna specijalizacija definiše četiri prioritetne oblasti: održivu poljoprivredu i lanac vrijednosti hrane, energiju i održivu životnu sredinu, održivi i zdravstveni turizam i informaciono-komunikacione tehnologije (IKT). U njima se prepoznaje međusektorski potencijal, a naročito kroz povezivanje kulture, nauke, obrazovanja i preduzetništva. Projekat *Perast: Mobilising Competences* djeluje u skladu s ovom logikom, spajajući istraživanje, inovacije i digitalne tehnologije sa kulturnim i društvenim razvojem.

Održiva poljoprivreda, energija i turizam predstavljaju međusobno povezane stubove zelene tranzicije i pametne specijalizacije Crne Gore. Razvoj održivih modela proizvodnje i prerade hrane, unapređenje lokalnih lanaca vrijednosti kroz inovacije i digitalne alate, kao i istraživanja o energetskej efikasnosti i racionalnom korišćenju prirodnih resursa, čine osnovu ekonomske i ekološke otpornosti. Projekat doprinosi ovim ciljevima kroz povezivanje lokalnih zajednica, obrazovnih institucija i istraživača, podstičući istovremeno razvoj održivog i zdravstvenog turizma. Kroz inovativne modele koji spajaju prirodno i kulturno nasljeđe, zdravlje i kvalitet života, te kroz edukaciju i digitalizaciju kulturnih resursa, projekat promovira diverzifikaciju turističke ponude i integrisani pristup održivom razvoju.

IKT sektor predstavlja temelj digitalne transformacije Crne Gore. Projekat podstiče interdisciplinarnu saradnju između stručnjaka iz oblasti IKT i kreativnih industrija, stvarajući inovativne modele koji povezuju tehnologiju, umjetnost i obrazovanje.

Digitalna znanja i stručne kompetencije razvijaju se kroz istraživačke i obrazovne programe koji jačaju digitalne kapacitete mladih, stručnjaka i lokalnih zajednica. Time se



doprinosi ciljevima Strategije digitalne transformacije koji afirmiše odgovorno digitalno društvo.

Digitalne vještine, svijest i pismenost ključne su za inkluziju i demokratsko učešće građana. Projekat kroz različite programe podiže nivo digitalne pismenosti i osnažuje zajednice za aktivno učešće u digitalnom prostoru.

Digitalne inovacije i digitalna zelena tranzicija usmjerene su na povezivanje digitalnih tehnologija sa održivim razvojem. Projekat promovise rješenja koja smanjuju ekološki otisak i doprinose razvoju cirkularne ekonomije.

Odgovoran digitalni ekosistem podrazumijeva razvoj digitalnog okruženja koje počiva na transparentnosti, zaštiti podataka i pristupu zasnovanom na etici. Projekat svojim pristupom digitalizaciji kulturnog i prirodnog nasljeđa promovise upravo te principe – otvoren pristup, dostupnost i odgovornu upotrebu tehnologije.

Kroz povezivanje pametne specijalizacije i digitalne transformacije, projekat doprinosi stvaranju integrisanog okvira koji spaja inovacije, obrazovanje i kulturu. Na taj način, on pozicionira Crnu Goru kao dio evropskog istraživačkog, kulturnog i digitalnog prostora, oslanjajući se na znanje, održivost i društvenu odgovornost kao ključne vrijednosti budućeg razvoja.

Kultura i kreativne industrije

Razvoj kulturnog sektora i kreativnih industrija u Crnoj Gori zasniva se na strateškim dokumentima koji prepoznaju njihovu dvostruku ulogu – očuvanje identiteta i nasljeđa, te podsticanje inovacija, kreativnih industrija i stvaralaštva. Nacionalni program razvoja kulture 2023–2027. sistemski utvrđuje pravce djelovanja i načine sprovođenja kulturne politike. Planski i sistematično se reguliše javni interes u oblasti kulture i određuju ključni prioriteti razvoja kulture, koja se sve više orijentiše ka povezivanju zaštite nasljeđa sa savremenim praksama i međunarodnom saradnjom, čime kultura postaje važan pokretač društvene kohezije i razvoja.

Kulturna baština zauzima centralno mjesto u ovom procesu. Kao neobnovljiv resurs, ona zahtijeva održivo korišćenje i savremenu valorizaciju. Projekat doprinosi ovim ciljevima kroz istraživačke i edukativne programe usmjerene na očuvanje i interpretaciju nasljeđa Perasta i Bokokotorskog zaliva. Time se baština tretira ne samo kao element identiteta, već i kao aktivni faktor lokalnog razvoja, obrazovanja i međunarodne prepoznatljivosti. Ovakav pristup usklađen je sa ciljevima Agende 2030 i Nove evropske agende za kulturu, koje naglašavaju očuvanje kulturne i prirodne baštine kao temelja održivih zajednica.

Kreativne industrije i stvaralaštvo predstavljaju dinamičan segment koji povezuje kulturu, preduzetništvo i tehnologiju. Projekat podržava ove ciljeve kroz rezidencijalne programe, radionice i digitalne platforme koje podstiču kreativno preduzetništvo i inovacije u kulturnoj produkciji. Kroz ove aktivnosti, kultura se pozicionira kao prostor eksperimenta i interdisciplinarnog saradnje između umjetnosti, obrazovanja i IKT sektora.



Interkulturalizam je ključni princip savremenog kulturnog razvoja. Crna Gora, kao društvo bogatog kulturnog nasljeđa, prepoznaje interkulturalni dijalog kao osnovu društvene stabilnosti i evropskih integracija. Projekat promoviše interkulturalne vrijednosti kroz saradnju umjetnika, istraživača i zajednica iz različitih kulturnih sredina, kao i kroz međunarodne mreže i partnerstva. Na taj način, kultura postaje prostor dijaloga, razmjene i zajedničkog stvaranja, čime se ojačava i regionalna dimenzija kulturne saradnje.

Kroz povezivanje kulturne baštine, kreativnih industrija i interkulturalnog dijaloga, projekat doprinosi savremenom razumijevanju kulture kao razvojnog faktora. Pokazuje kako se tradicija može prevesti u savremeni izraz, a kreativnost pretvoriti u društvenu i ekonomsku vrijednost. Takav pristup pozicionira kulturu u srž održivog razvoja Crne Gore, kao polje gdje se spajaju identitet, kreativnost i zajedništvo.

Obrazovanje


Razvoj obrazovanja u Crnoj Gori temelji se na strateškim dokumentima koji zajedno oblikuju okvir za unapređenje kvaliteta, dostupnosti i međunarodne relevantnosti sistema. Obrazovanje se prepoznaje kao temelj društvene kohezije, održivog razvoja i inovacija, a poseban akcenat stavljen je na digitalne kompetencije, istraživanja i povezivanje obrazovanja s kulturnim i društvenim kontekstom.

Strategija reforme obrazovanja 2025–2035. definiše cilj stvaranja sistema koji pruža kvalitetno, inkluzivno i pravedno obrazovanje za sve građane. Naglašava se modernizacija kurikuluma, razvoj inovativnih metoda učenja i jačanje kapaciteta nastavnog kadra. Obrazovanje se posmatra kao ključni preduslov održivog razvoja i jednakih mogućnosti, što je u skladu s ciljevima Agende 2030.

Strategija naučno-istraživačke djelatnosti 2024–2028. i Strategija razvoja visokog obrazovanja 2024–2027. ističu potrebu jačanja istraživačke infrastrukture, laboratorija, centara izvrsnosti i digitalnih učionica. Projekat doprinosi tim ciljevima kroz stvaranje prostora za obrazovne i istraživačke programe koji povezuju akademsku zajednicu, kulturne institucije i lokalne aktere. Na taj način razvija se model u kojem infrastruktura postaje prostor saradnje i razmjene znanja.

Reforma visokog obrazovanja predviđa usklađivanje studijskih programa s potrebama društva, tržišta rada i evropskog obrazovnog prostora. Projekat doprinosi ovom procesu kroz razvoj interdisciplinarnih i inovativnih programa koji povezuju kulturu, održivi razvoj, digitalne tehnologije i istraživačke prakse. Takav pristup podstiče nove modele učenja, u kojima se teorijsko znanje dopunjuje praktičnim iskustvom i saradnjom različitih sektora.

Strategija visokog obrazovanja stavlja akcenat na internacionalizaciju i povezivanje sa evropskim univerzitetima i istraživačkim mrežama, kroz programe poput Erasmus+ i Horizon Europe. Projekat doprinosi ovim ciljevima organizovanjem ljetnjih škola, rezidencijalnih programa i zajedničkih istraživačkih inicijativa. Time se podstiče mobilnost studenata, nastavnika i istraživača, a Crna Gora uključuje u evropski obrazovni prostor.



Digitalna dimenzija obrazovanja prepoznata je kao strateški prioritet. Projekat kroz edukativne programe i radionice jača digitalne kompetencije studenata i nastavnika, podstiče razvoj digitalnih nastavnih resursa i promovise upotrebu tehnologije u obrazovanju, čime usklađuje lokalne inicijative sa evropskim trendovima.

Povezujući formalno i neformalno obrazovanje, kulturu i istraživanja, projekat doprinosi stvaranju otvorenog, međunarodno umreženog i inovativnog obrazovnog okvira. On prevodi strateške ciljeve Crne Gore u praksu kroz konkretne interdisciplinarne i inkluzivne programe, čineći obrazovanje pokretačem održivog društvenog razvoja.

Interkulturalizam, inkluzija, djeca i mladi, rodna ravnopravnost

U savremenim crnogorskim strategijama, interkulturalizam, inkluzija i rodna ravnopravnost prepoznati su kao temelj društvene kohezije i održivog razvoja. Poseban akcenat stavljen je na osnaživanje mladih, uključivanje marginalizovanih grupa i izgradnju zajednice zasnovane na jednakim mogućnostima.

Strategija za interkulturalizam i društvenu koheziju 2025-2028. ima cilj da unaprijedi međukulturalne odnose, promovise toleranciju i poštovanje među različitim etničkim i kulturnim grupama, te da osigura inkluzivno društvo koje reflektuje evropske vrijednosti. Strategija manjinske politike 2024–2028. promovise interkulturalni dijalog, ravnopravnost zajednica i njihovo puno učešće u kulturnom i društvenom životu. Interkulturalizam se ne posmatra samo kao tolerancija, već kao aktivno prožimanje identiteta u zajedničkom prostoru. Strategija za mlade 2023–2027. vidi mlade kao pokretače inovacija i kulturne kreativnosti, naglašavajući njihovu ulogu u donošenju odluka i međunarodnoj mobilnosti. Strategija rodne ravnopravnosti 2021–2025. usmjerena je na eliminaciju diskriminacije, političko i ekonomsko osnaživanje žena te promociju rodne ravnopravnosti kroz obrazovanje i kulturu.

Projekat doprinosi ovim ciljevima kroz programe razmjene i zajedničke kulturne inicijative koje stvaraju prostor za susret različitosti, kroz uključivanje manjinskih i osjetljivih grupa u obrazovne i kulturne aktivnosti, te kroz rezidencijalne i mentorske programe koji podstiču rodnu ravnopravnost i osnažuju mlade istraživače/ice i stvaraocice/teljke. Posebna vrijednost projekta je u povezivanju obrazovanja, kulture i društvene inkluzije u jedinstven okvir, koji pokazuje kako lokalna zajednica može postati model interkulturalnog dijaloga i jednakih mogućnosti.

2.3.2. Saradnja i mobilnost

Saradnja i mobilnost prepoznate su kao ključni instrumenti jačanja kapaciteta Crne Gore u obrazovanju, kulturi, istraživanju i društvenom razvoju. Strategija u oblastima obrazovanja i naučno-istraživačkih djelatnosti naglašava značaj partnerstava sa evropskim i globalnim institucijama i uključivanje u programe kao što su Erasmus+, Horizon Europe, Creative Europe i slično.



Mobilnost se ne posmatra samo kao fizičko kretanje, već i kao razmjena znanja, iskustava i kulturnih praksi. Kulturna mobilnost se prepoznaje kao važno sredstvo za očuvanje raznolikosti i međunarodnu promociju Crne Gore. Ovi prioriteti u potpunosti su usklađeni sa Agendom 2030, koja naglašava značaj globalne saradnje i povezivanja između institucija, akademske zajednice i civilnog društva.

Projekat doprinosi tim ciljevima kroz ljetnje škole, rezidencijalne i istraživačke programe koji povezuju studente, umjetnike i istraživače sa evropskim mrežama, kroz međunarodne radionice i festivale koji podstiču kulturnu razmjenu i kroz partnerstva sa univerzitetima i kulturnim institucijama u Evropi. Na taj način projekat doprinosi internacionalizaciji Crne Gore i njenom uključivanju u evropski prostor obrazovanja, istraživanja i kulture.

Perast – Kotor – Boka – Crna Gora – Evropa

Perast je mali grad izuzetnog kulturnog i prirodnog značaja, dio UNESCO zaštićenog područja Bokokotorskog zaliva i jedan od najprepoznatljivijih simbola Jadrana. Njegova istorijska uloga kao pomorskog, kulturnog i duhovnog središta stvorila je naslijeđe koje prevazilazi lokalne granice i postalo je dio identiteta Crne Gore. Ipak, savremeni izazovi – depopulacija, pritisak masovnog turizma i odsustvo dugoročne razvojne vizije – dovode u pitanje vitalnost zajednice i održivost prostora.

Programi smišljeni u okviru projekta *Mobilising Competences* predstavljaju odgovor na te izazove i okvir za novi razvojni model zasnovan na znanju, saradnji i održivosti. Njihovim sprovođenjem, Perast se transformiše iz pasivne turističke destinacije u važan centar obrazovanja, istraživanja i kulturne razmjene. Ovi programi doprinose revitalizaciji zajednice kroz reaktivaciju prostora i objekata kulturne baštine, repopulaciju kroz prisustvo istraživača, studenata i stvaralaca, povezivanje nauke, obrazovanja i kreativnih industrija, kao i kroz podsticanje mobilnosti i osnaživanje mladih. Na taj način, Perast postaje pokretač održivog razvoja Boke Kotorske.

Na jadranskoj mapi, ovi programi imaju potencijal da se pozicioniraju kao čvorište saradnje u oblastima nauke, obrazovanja, kulture i održivog razvoja. Umrežavanjem sa univerzitetima i istraživačkim centrima u Hrvatskoj, Sloveniji, Italiji i Albaniji, Perast može postati jezgro jadranske mreže koja povezuje zajedničke izazove – klimatske promjene, zaštitu baštine, održivi turizam i digitalnu tranziciju. Ovi programi doprinose stvaranju zajedničkog jadranskog istraživačkog prostora koji povezuje lokalne zajednice, naučne institucije i kulturne aktere.

Na evropskoj i globalnoj mapi, Perast se sve jasnije prepoznaje kao primjer kako lokalni resursi mogu biti pretvoreni u međunarodne platforme znanja i saradnje. Kroz učešće u programima kao što su *European Research Area*, *European Education Area*, *Horizon Europe*, *Erasmus+* i *Creative Europe*, stvaraju se veze Perasta sa evropskim i svjetskim univerzitetima, istraživačkim centrima i kulturnim mrežama. Njihova posebna vrijednost



leži u interdisciplinarnom pristupu koji spaja prirodne i društvene nauke, tehnologiju i umjetnost, nudeći jedinstven model koji povezuje tradiciju sa inovacijom i jadranski identitet sa evropskom integracijom.

Kroz ove procese, Perast se pozicionira kao tačka susreta lokalnog i globalnog – mjesto gdje se kulturno nasljeđe pretvara u resurs za budućnost, a zajednica u prostor otvoren za znanje, kreativnost i saradnju. Takav pristup jača ulogu Kotora i Boke u evropskom kontekstu i potvrđuje da Crna Gora, kroz svoje jadranske gradove, može graditi održive, inkluzivne i međunarodno prepoznate modele razvoja zasnovane na kulturi, obrazovanju i nauci.

3. ANALIZA TERITORIJE, URBANE STRUKTURE I MAPIRANJE STANJA SVOJINE I NAMJENE U PERASTU


Bogdan Kušević, dr Iva Čukić, Jelena Saulačić, Danica Perišić

Jadransko more je područje susreta, ili bolje reći sudara, istočne i zapadne civilizacije, a Boka Kotorska u najširem smislu prostor njihovog neposrednog razgraničenja još od prodora Rimskog carstva na ovo područje 168. godine p.n.e. Takav prostor je obilježen prostornim odrednicama koje ga čine unikatnim i prepoznatljivim – toliko unikatnim da su se o njega otimala mnoge evropske imperije tokom svoje poznate dvomilenijumske istorije.

Prostorne karakteristike jedinstvenog prostora Boke Kotorske, a samim tim i Perasta, pogodovale su prekomorskoj trgovini, te su stoga osnažile ovaj prostor u ekonomskom pogledu, ali i mnogo više od toga. Upravo je more bilo to odakle je najčešće dolazila prijetnja po egzistenciju ovog podneblja, ali i materijalna dobra preko kojih su dospijevale tradicije, običaji i kulturne tekovine Zapadne razvijene Evrope ondašnjeg perioda, koja je tada bila uzor i odrednica mnogih vlastelina Boke Kotorske. Mnoga fortifikacijska zdanja, kako ona pojedinačna, tako i elementi fortifikacijske arhitekture inkorporirani u stambenu arhitekturu, svjedoče o turbulentnim periodima ovog podneblja. Trgovačka razmjena bila je most koji je spojio najznačajnije centre moći Sredozemlja i područje Boke Kotorske i njenog stanovništva, koje je stremilo najznačajnijim dometima Zapadne Evrope u modi, stilu života, pa i u arhitekturi te kulturi uopšte.

Kada govorimo o arhitekturi Boke Kotorske, moramo se nadovezati na mnoštvo različitosti i tradicija koje su oblikovane tokom duge istorije, te specifičnostima svakog od pojedinih mjesta.

Perast je umnogome prednjačio u odnosu na sva ostala naselja Boke Kotorske, svojim bogatstvom, običajima, stilom i kvalitetom života, te kulturom koja je bila spoj milenijumske bokeške tradicije i venecijanskog stila života u periodu od XV do kraja XVIII vijeka. Perast je, stoga, kao naselje znamenito ne samo sa stanovišta istorijske i etnološke nauke, već i u sferi urbanizma te njegove stambene, fortifikacijske i sakralne arhitekture.



Takva struktura i njeni potencijali, u savremenom pristupu valorizacije javnog prostora, biće detaljno analizirani kao fenomeni, a mogućnost povezivanja brojnih važnih lokaliteta za oživljavanje kulturnih potencijala naselja dodatno će biti elaborirana u trećem poglavlju studije, koje se specifično odnosi na današnju najveću ruševinu Perasta – Palatu Mazarović.

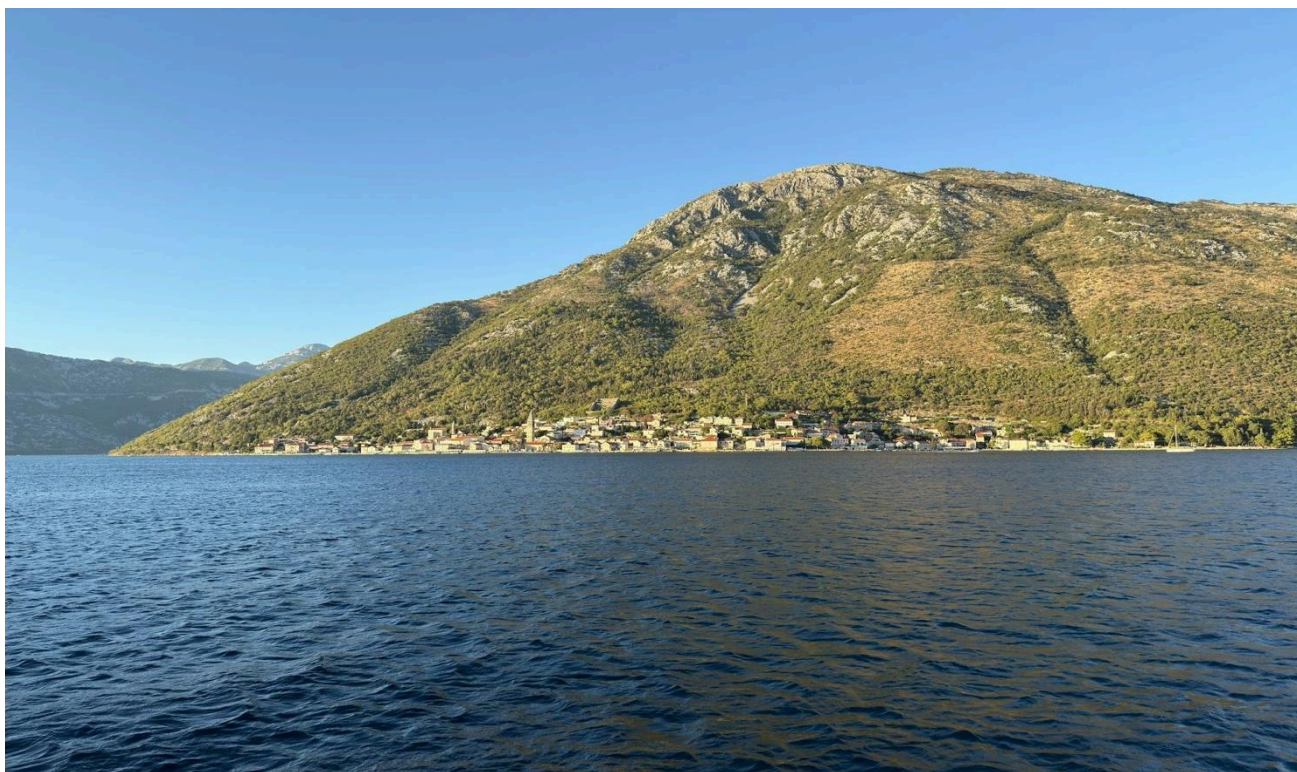
Zasigurno je Perast jedno od najznačajnijih i kulturološki najnaprednijih naselja istočnojadranske obale, te pravi dragulj arhitekture i kulture uopšte, kad se uzme u obzir i čitavo područje Crne Gore. Potvrda toga je i upis na listu svjetske kulturne baštine, koja je danas dovedena u pitanje zbog prekomjernog i neplanski vođenog razvoja, neadekvatnih urbanih planova cijelog područja Kotora, ali i brojnih propusta u sprovođenju i nadgledanju izvedenih radova na kulturnim dobrima, gubljenju starih zanata, kao i zbog neadekvatne politike u turizmu, te neadekvatnih sistemskih rješenja u kulturi.

Svi problemi današnjice sa kojima se suočava Perast, a među kojima prednjači prekomjerni turizam (*overtourism*), razmatraće se u ovoj studiji, te će biti ponuđena neka alternativna sistemska rješenja u viziji malog grada u Boki Kotorskoj, koji je dao mnogo svome narodu i državi u kojoj se nalazi. Perast je kondenzat slavne prošlosti Boke Kotorske i konstantne stremnje ka slobodi i dostojanstvu ovog naroda, a povrh svega *par excellence* u tekovinama kulture Crne Gore. Zato mu treba pristupiti s posebnim uvažavanjem i sagledati sve potencijale koji ga mogu izbaviti od turističkog ropstva u kojem se našao, a koje ga pritiska i preobražava u nešto što će, ako se ovako nastavi, obrisati svaki identitetski trag grada koji je nekoć izgledao tako snažan, postojan i prepoznatljiv.

Grad bez svog stanovništva zapravo je grad bez života. Ljetnja prodaja njegovih kapaciteta, koliko god unosna izgledala, tek je poput privremene infuzije koja odlaže, ali ne sprječava potpuno zamiranje. Ovaj projekat želi upravo na to upozoriti i ponuditi viziju buđenja uspavanog grada – viziju koja će donijeti mnogo više od sezonskih štandova, restorana i razglednica. Potrebno je stvoriti uslove za život, rad i zasnivanje porodica, oslanjajući se na kulturu kao jedan od stubova na kojima je Perast sagrađen.

3.1. Specifičnosti urbane strukture Perasta

Lokacija Perasta, mnogo puta navođena kao prednost naselja, iznjedrila je ne samo vrhunske domete u graditeljstvu i arhitekturi ovog podneblja, već je odredila i sam karakter i specifični odziv grada na okruženje u kojem je nastao. Perast je unikat i u svojoj horizontalnoj i vertikalnoj strukturi naselja, plod je predanog rada i umješnosti starih graditelja, od kojih su mnogi dolazili iz Dalmacije, ali i iz Mletaka, premda su sami vlasnici i držaoci svojih dobara bili vješti u oblikovanju samog prostora i estetiци u graditeljstvu. Naime, stambeni objekti, kako u Perastu, tako i u mnogim gradovima na Jadranu, vrlo su obazrivo pozicionirali svoje građevine na način da jedna drugoj ne zatvaraju pogled na more. To je prva od odrednica i postulata tradicionalne gradnje u Perastu koja je umnogome doprinijela ne samo osnovnom funkcionalnom postulatu, već i samoj estetskoj konotaciji u graditeljstvu, u sagledavanju prostora kao jednog nedjeljivog i jedinstvenog entiteta.




Slika 15. Perast sa mora. Fotografija: Bogdan Kušević, 2025.

Kada se grad planira na uskom i strmom pojasu zemljišta, omeđenom krševitim brdom s jedne i morem s druge strane, prirodan tok projektantskih rješenja dovodi do oblikovanja poprečnih ulica u vidu stepeništa. One se u Perastu ne pružaju strogo okomito, već prate prirodni nagib terena i prostornu logiku rasporeda objekata pored kojih prolaze. Na taj način grad je zapravo stvorio ulice u vidu stepeništa, koje su žila kucavica naselja i jedina veza u strukturi grada prije probijanja priobalnog puta početkom XIX vijeka, te magistrale iz druge polovine XX vijeka.

Najznačajnija ulica Perasta prije infrastrukturnih zahvata u XIX i XX vijeku je zapravo donja ulica Perasta, koja longitudinalno objedinjuje cijelo naselje i predstavlja najznačajniji, kako estetski, tako i funkcionalni moment grada, a spaja i najveći javni prostor, smješten na trgu ispred crkve Sv. Nikole, kao i ostale transverzalne stepenaste staze u mjestu sa gornjim kotama. Estetika takve ulice nalikuje na ulice brojnih gradova na Jadranu, u kojima u estetskom i funkcionalnom pogledu dominira postulat uklapanja u urbanu matricu.

Nadalje vizure na značajna arhitektonska ostvarenja poput crkava, uniformnost i kontinuitet ulice tokom cijelog naselja, komunikacija sa ostalim ulicama i skalinadama mjesta, te oblikovnost ulice u vidu ploča pozamašnih dimenzija od različitih vrsta krečnjaka, karakteristike su ove longitudinalne ulice Perasta. Stoga ulicu ne možemo sagledavati izolovano, već u kontekstu razvoja naselja i povezivanja njegovih djelova onda, kada je jedini transport išao morskim putem. Upravo je ta okolnost omogućila Perastu razvoj u domenu specifičnog prostornog koncepta, jer je okrenula palate ka moru, kao jedinom izvoru blagostanja svojih vlasnika. Takav koncept razvoja prostora u prvi plan



stavio je prostor utilitarnog karaktera za istovar tereta (današnje ponte), pravljenih i u cilju priveza jedrenjaka, pristanka barki i plovila sa posadom i teretom, kao i čuvanja manjih plovila u vidu mandrača. U drugom planu su velelepne palate, a u trećem planu su ostale građanske kuće, crkve i palate koje tvore vizuelni identitet naselja onakav kakav ga i danas prepoznajemo.

Priobalje Perasta specifično je u tome što je nekada posjedovao uz obalu, pa sve do palata, brojne kanale za privatni pristup plovilima, od kojih su mnogi u naknadnim intervencijama promijenili svoj karakter, poput dvorišta Palate Visković, a neki još uvijek posjeduju svoje mandrača do same palate, što je jedan od specifikuma peraškog graditeljstva nastalog po uzoru na venecijansku tradiciju. Pozicioniranjem moru okrenutih palata u Perastu stvoren je niz objekata ispresijecan nizom ekonomskih dvorišta za teret.

Unutrašnja podužna ulica Perasta imala je za funkciju i djelimično razgraničenje velelepni palata od ostalih kuća, ali i razgraničenje donjeg i gornjeg Perasta u morfološkom smislu, ukoliko pod gornjim Perastom podrazumijevamo sve što pripada trećem estetskom planu grada. Ovakva dispozicija i umrežavanje naselja, koje već poprima strukturu urbanog karaktera u XVII vijeku, može se okarakterisati kao najvredniji urbani element koji je tokom dužeg vremena objedinjavao naselje i ponudio mu urbani karakter kakav su imali i sokaci Venecije.

Javni prostor stoga ne samo što se formirao s težnjom povezivanja naselja, premošćavanja denivelacije, već i sa težnjom pružanja svom narodu jednog urbanog miljea adekvatnog za urbani život grada te spremnog da dočeka vlastelu na mjestima zajedničkog okupljanja. Najveći i najimpozantniji trg u mjestu je trg ispred crkve Sv. Marka, a on je najveći javni prostor u gradu. Kao takav, stjecište je kako danas tako i u prošlosti brojnih po mjesto značajnih događaja. Morfologija trga praktično nagovještava da je on rezultat pauze u graditeljstvu, te želje da se crkva Sv. Nikole proširi i nadgradi, čiju su realizaciju prekinuli Napoleonovi ratovi.

Peraška palata kao simbol sveobuhvatnog graditeljstva i stremljenja za perfekcijom u arhitektonskom izrazu i odgovorom na podneblje u kome se nalazi, nerijetko je i metamorfoza već postojećih struktura koje su se na tom mjestu zatekle u prošlosti. Tako je Palata Visković nastala oko stare kuće moguće iz prve polovine XV vijeka, oko koje se formira kula stražarnica, enklava nove kuće, koja potom krajem XVIII vijeka biva transformisana u palatu dograđivanjem i stilskim i funkcionalnim determinisanjem u stilu baroka, objedinjavanjem lođe, palate, kule i stare kuće u jednu nedjeljivu i atipičnu prostornu cjelinu.




Slika 16. Perast sa obale. Fotografija: Bogdan Kušević, 2025.

Ovaj primjer je primjer atipične peraške palate nastale metamorfozom postojećih struktura u dugom vremenskom periodu. Ostale palate često nijesu imale ovakvu kompleksnu sudbinu, od kojih su neke poput Palate Mazarović takođe u svojoj strukturi inkorporirale i nekadašnje objekte poput stare kuće.

Ostale palate najčešće su građene u jednom dahu po principu plemićke koncepcije palata pod sloganom „*casa di un padron, quattro stanze e un salon*“. Taj stil koji je bio popularan ne samo u Perastu, već i u ostalim gradovima okruženja, donosio je sa sobom koncepcijsku dispoziciju i dekor svojstven tom periodu, njegovu obradu u domenu prostorne koncepcije palate, stilski namještaj prilagođen ukusu same porodice i ukusu epohe u kojoj je nastao, ali vrlo često i velelepno zidno slikarstvo koje je, nažalost, u mnogim objektima stradalo od zuba vremena, brojnih pregradnji i nesavjesnih vlasnika i neadekvatnih intervencija.

Povijest brojnih gradova, a onda i Perasta, počiva u mnogome u prostornom i koncepcijskom odzivu njegovih javnih prostora koji su okrenuti ka mjestima liturgijskih i ceremonijalnih događanja. Perast u svojoj strukturi ima mnoštvo crkava koje su neminovno ostavile traga kako u urbanom tkivu, tako i u estetskom domenu, što se sagledava kroz razmatranje strukture grada i pripisivanje morfologije trgova protokolarnim



ceremonijama. Običaji u Perastu, ali i cijeloj katoličkoj Boki ondašnjeg vremena, iziskivali su gradnju pored župnih crkava i porodičnih crkava posvećenih ili Gospi ili mnogobrojnim svetiteljima i to na privatnim imanjima. Takvi običaji u Perastu, u sprezi sa prostornim kapacitetima te karakterom topografske dispozicije crkava, slijedili su principe raspodjele crkvenih objekata linijski prateći front prostiranja ostalih objekata sa kojima dolaze u dodir. Takvo stanje se sagledava na mnogim crkvama u Perastu poput crkve Sv. Jovana Krstitelja, Gospe od Karmela i crkve Sv. Marka.

Vrat ćemo se ponovo na dispoziciju grada, njegovu stratešku poziciju, ali i bolnu tačku kada se u pitanje dovodila odbrana grada i specifični odgovor funkcionalnog zahtjeva na karakter stambene arhitekture. Perast, lišen svoje kompaktne matrice grada, koja bi omogućila formiranje fortifikacijskog sistema, poseže ka inkorporiranju fortifikacijskog elementa kule u odbranu grada. Danas su mnoge kule porušene ili inkorporirane u strukturu palata, kao što je to slučaj sa kulom Visković. Takvo udruženo i koordinisano djelovanje jedino je moglo biti način odbrane grada, potpomognuto flotom koja je patrolirala Verigama, prije izgradnje Tvrđave Sv. Krsta, koja je objedinila sistem odbrane grada i ponudila tačku sa koje je bilo jednostavno nanišani neprijatelja sa bilo kojeg pravca dolaska.

3.2. Vrednovanje arhitektonske baštine Perasta u domenu javnih prostora

Današnja simbioza graditeljske baštine Perasta i njegovog prirodnog okruženja treba da bude prekretnica u načinu njenog vrednovanja. Ona upućuje na potrebu za novim modelima upravljanja i pažljivo osmišljenim intervencijama koje neće narušiti javne prostore, već će ponuditi systemska rješenja dostupna cijeloj zajednici, čime se podstiče i kontinuirani život grada tokom cijele godine. Takva rješenja moraju odgovoriti ne samo transformabilnoj funkciji već i integrisanju prostora za aktivnosti koje će biti u stalnom procesu promjena, te programirati te promjene tokom velikog dijapazona vremena na način da se adekvatno sprovedu intervencije, a minimalno utiče na autentičnost i integritet postojećih graditeljskih struktura. U tom domenu promjena, na materijalnom planu, mora postojati i plan upravljanja graditeljskom baštinom i kulturnim potrebama samog naselja, nudeći novi način kulturne valorizacije bazirane na održivosti kroz princip savremene interpretacije kulturnog naslijeđa, te umrežavanjem više prostora u jednu cjelinu. Na taj način projekat može ostvariti svoj puni potencijal, a najveća ruševina Perasta, Palata Mazarović, od crne tačke u urbanom tkivu grada postati protagonista razvoja prostora i održivog upravljanja Perastom. Potencijali takvog upravljanja, prostorni kapaciteti, kao i vlasničko stanje atraktivnih lokacija u Perastu, i modeli njihovog upravljanja, biće elaborirani kroz ovaj rad u narednim poglavljima.

3.3. Analiza javnih površina u Perastu

Danas se Perast suočava sa nizom izazova vezanih za prostorno planiranje, upravljanje javnim površinama i balansiranje između očuvanja kulturno-istorijskog naslijeđa i turističkog razvoja. Ovo poglavlje studije ima za cilj da kroz analizu teritorije, mapiranje



stanja svojine i namjene, pruži uvid u ključne prostorne odnose, postojeću infrastrukturu, dostupnost javnih sadržaja i potencijale za unaprijeđenje korišćenja prostora. Kroz set tematskih mapa i pratećih tabela, istražuje se kako prostorni resursi Perasta funkcionišu u praksi, koje su tenzije između privatnog i javnog interesa, i na kojim tačkama postoji prostor za intervenciju u pravcu održivog prostornog razvoja. Akcenat je stavljen na umrežavanje Perasta u okviru zaliva, dinamiku privremenih objekata, stanje javnih površina, praznih parcela i mogućih rješenja za urgentne infrastrukturne potrebe, poput rješenja dodatnih parking prostora.

Prvom u nizu analiza, razmatra se lokacija Perasta u kontekstu njegovog okruženja a unutar šireg konteksta Bokokotorskog zaliva, kroz koju su prikazane međusobne relacije i distance Perasta od okolnih naselja poput Kotora, Risna i Morinja. Takva lokacija, izolovana od ostalih značajnih gradova poput Kotora i Tivta, nameće potrebu za velikim kapacitetom parking prostora ne samo za privatna kola, već i turističke autobuse, gdje današnji kapaciteti nijesu dovoljni za zadovoljavanje tih potreba. Nepostojanje morskog javnog prevoza još više usložnjava situaciju javnog prevoza, dok neredovni drumski prevoz doprinosi zagušenju saobraćaja ne samo u Perastu već i cijeloj Boki.

Ova analiza poslužila je kao inicijalni input za pronalaženje adekvatne lokacije za buduće rješenje dodatnih parking kapaciteta za grad Perast. S tim u vezi, elaboriran je zahtjev za dodatnim parking kapacitetima. Tokom izrade koncepta za lokaciju novih parking kapaciteta primijećeno je da su sve lokacije u gradu koje se nalaze dalje od Risna nepraktične, a njihovo povezivanje u funkciji opsluživanja javnog prevoza u Perastu dodatno bi opteretilo saobraćajnu infrastrukturu. Ovom analizom u fokus se ne stavlja samo opsluživanje Perasta, već i integrisanje saobraćajne mreže, te ponuda adekvatnog alternativnog rješenja, koji bi morao integrisati kako drumski tako i morski javni prevoz.

Još jedan od veoma negativnih uticaja na okolinu ostavlja za sobom tzv. kruzning turizam koji se omakao kontroli. Važno je napomenuti da veliki putnički kruzning brodovi prolaze veoma blizu otoka Svetog Đorđa i Perasta, i da na taj način predstavlja ogroman rizik na područje UNESCO-vog Prirodnog i Kulturno-istorijskog područja Kotora. Pored svih ostalih dobro znanih negativnih uticaja na prirodnu baštinu, poput ugrožavanja morskih staništa sidrenjem, vruljama koje se stvaraju prilikom okretanja u mjestu, uticaju na migraciju invazivnih morskih sorti i na ovim područjima, veliki putnički brodovi imaju veoma negativan uticaj i na kulturnu baštinu. Danas, više nego ikada, kada su neke od destinacija ograničile broj kruzning brodova, za očekivati je da to uradi i država Crna Gora, a naročito Opština Kotor, jer su u zadnjem negativnom izvještaju UNESCO-a ograničenje i alternativna rješenja u kruzning turizmu jedan od izričitih zahtjeva koje država mora ispuniti do 1. februara 2026. godine, radi očuvanja statusa Izuzetne univerzalne vrijednosti (Outstanding Universal Value, OUV) područja, te opstanka na listi lokaliteta Svjetske kulturne baštine.



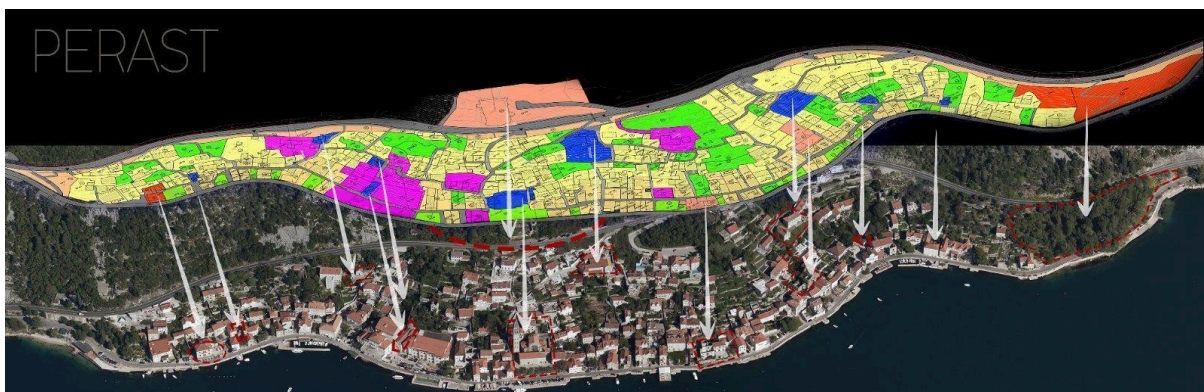
Slika 17. Prikaz rute kruzera u Bokokotorskom zalivu u odnosu na Perast i okolna ostrva

Druga karta (slika 18) prikazuje mrežu privremenih objekata na kojoj se preklapaju podaci o objektima koje postavlja Javno preduzeće „Morsko dobro“ (MD), kao i onih koji su u nadležnosti Opštine. Crvenom bojom označena su javna kupališta, dok se u sredini nalazi hotelsko kupalište koje, iako formalno javno, MD daje u zakup hotelu, čime značajna površina kopnenog dijela postaje faktički privatizovana. Sve tačke na mapi predstavljaju privremene objekte, nezavisno od statusa zemljišta, uključujući objekte na privatnim parcelama koji često nemaju regulisan mehanizam kontrole. Opština je u prethodnoj godini redukovala broj objekata, ostavljajući samo one terase i elemente koji su već bili predviđeni prethodnim urbanističkim planovima za Perast.

PERAST_MAPIRANJE					
R.br.	Br. kat.parc.	KO	Vlasnička struktura	Namjena prema UP	Napomena
1	5	Perast	JAVNO DOBRO PUTEVI-OPŠTINA KOTOR	OP	
2	6	Perast	OPŠTINA KOTOR	OP	
3	9	Perast	OPŠTINA KOTOR	IS	
4	17	Perast	MUZEJ GRADA PERASTA /OPŠTINA KOTOR/	K/PUJ	
5	57	Perast	OPŠTINA KOTOR	PUJ	
6	64/1	Perast	OPŠTINA KOTOR	PUJ	
7	66	Perast	OPŠTINA KOTOR	PUJ	
8	79	Perast	OPŠTINA KOTOR	PUJ	
9	98	Perast	OPŠTINA KOTOR	T	
10	119	Perast	OPŠTINA KOTOR/KOTORSKA BISKUPIJA SVETIŠTE GOSPE OD ŠKRPJELA	IS	
11	123	Perast	OPŠTINA KOTOR	IS	
12	140	Perast	OPŠTINA KOTOR	PUJ	
13	180	Perast	OPŠTINA KOTOR	S	
14	342/3	Perast	OPŠTINA KOTOR	PUJ	
15	339	Perast	OPŠTINA KOTOR	IS	
16	333	Perast	JAVNO DOBRO PUTEVI-OPŠTINA KOTOR	IS	
17	331	Perast	OPŠTINA KOTOR	CD	Ruševina
18	329	Perast	OPŠTINA KOTOR	CD/PUJ	
19	330	Perast	OPŠTINA KOTOR	CD	Palata Visković
20	234	Perast	OPŠTINA KOTOR	PUJ	Porodična stam. Zgrada- objekat izgrađen bez građ. Dozvole. Zabilježba građenja na tuđem zemljištu.
21	325	Perast	OPŠTINA KOTOR	PUJ	
22	262	Perast	OPŠTINA KOTOR	GP	
23	264 (264/1)	Perast	OPŠTINA KOTOR	S	Parcelisana. 264/1 u površini od 752 m2 u vlasništvu Opštine
24	252	Perast	OPŠTINA KOTOR	CD	Palata Mazarević (Ruševine-obj. 1 i 2)
25	322	Perast	OPŠTINA KOTOR	PUJ	
26	317	Perast	OPŠTINA KOTOR	IS	
27	311 (311/1)	Perast	OPŠTINA KOTOR	PUJ/IS	
28	311 (311/2)	Perast	CRKVA GOSPA OD KARMINA-KOTORSKA BISKUPIJ	PUJ/IS	
29	311 (311/3)	Perast	CRKVA GOSPA OD KARMINA-KOTORSKA BISKUPIJ	PUJ/IS	
30	306/1	Perast	OPŠTINA KOTOR	S	Porodična stam. zgrada i ruševina
31	366	Perast	OPŠTINA KOTOR	SR	
31	923	Perast	CRKVA SVETA GOSPODJA	CD	
32	920	Perast	CRKVA SVETA GOSPODJA	CD	
33	919	Perast	REPUBLIKA CRNA GORA	CD	
34	922	Perast	VLADA CRNE GORE	CD	
35	918	Perast	CRKVA SV. NIKOLA-KOT.BISKUPIJA	CD	
	917	Perast	KATOLIČKA CRKVA SVETOG NIKOLE/ KUŠEVIJA BOŽO	CD	

Tabela 1. Vlasničke strukture i namjene prema UP Perast.

Četvrta analiza (slika 20) detaljnije razlažu javne namjene: crvenom bojom obilježeni su objekti za kulturu, plavom vjerski objekti, dok su narandžastom označene zone sporta i rekreacije (pogledati legendu Slike 19). Time je moguće jasno uočiti raspored i obim javnih sadržaja u naselju.



Slika 20. Prikaz namjena u realnom okruženju

Peta analiza (slika 21) prikazuje preklap teritorije Perasta sa podacima o parcelama u javnoj svojini i planiranim namjenama iz urbanističke dokumentacije. Na osnovu te analize izdvojene su zone koje su predviđene za stanovanje, centralne djelatnosti, sport i



rekreaciju, kulturu i turizam – ali isključivo tamo gde je zemljište u vlasništvu opštine ili druge javne institucije. Ovakav pregled omogućava jasan uvid u dostupne resurse u javnom vlasništvu koji mogu biti korišćeni za razvoj sadržaja od opšteg interesa. Posebno su identifikovane lokacije namijenjene centralnim djelatnostima – poput objekata za kulturu, administraciju i obrazovanje – koje imaju ključnu ulogu u očuvanju javnog karaktera naselja i njegovog kulturnog identiteta.


Planom su utvrđene slijedeće namjene:

- površine za stanovanje - S
- površine mješovite namjene - MN
- površine za centralne djelatnosti (mjesna zajednica, kulturni centar, galerija, info centar) - CD
- površine za turizam (hoteli, moteli, ugostiteljski objekti) - T
- površine za kulturu (muzej, kulturni centar, galerija) - K
- površine za sport i rekreaciju - SR
- površine za pejzažno uređenje (đardin, terasasti vrt) - PU
- površine za pejzažno uređenje javne namjene (pjaceta) - PUJ
- površine saobraćajne infrastrukture (pješačko-kolska, skalinada, prolazi) - IS
- ostale prirodne površine (stijenovit teren sa makijom) - OP

Površine za stanovanje su one koje su ovim planskim dokumentom namijenjene za stalno i povremeno stanovanje. Površine za stanovanje su male gustine – do 120 stanovnika/ha. Na površinama za stanovanje predviđeni su i sadržaji koji ne ometaju osnovnu namjenu, a koji služe svakodnevnom potrebama stanovnika područja, i to: prodavnice, zanatske radnje, poslovno-uslužne djelatnosti koje se mogu obavljati u stanovima, kao i za smještaj turista i ugostiteljstvo i dr. poslovni sadržaji koji se mogu smjestiti u prizemljima stambenih objekata.

Površine mješovite namjene predviđene su kao proširenje centra naselja, uz dio trase Starog puta, priobalnog puta i Velje ulice. Površine ove namjene su planskim dokumentom predviđene za stanovanje i za druge namjene koje ne predstavljaju značajnu smetnju stanovanju od kojih nijedna nije preovlađujuća. Na površinama mješovite namjene predviđeni su sljedeći sadržaji:

- uprave, kulture, zdravstvene i socijalne zaštite, sporta, rekreacije i ostalih društvenih djelatnosti
- ugostiteljstva i trgovine
- za smještaj turista
- za privredu i zanatstvo, koji ne predstavljaju bitniju smetnju pretežnoj namjeni

- 
- objekti komunalnih servisa koji služe potrebama stanovnika područja
 - parkinzi i garaže za smještaj vozila korisnika (zaposlenih i posjetilaca)
 - objekti i mreže infrastrukture.

Površine za centralne djelatnosti su površine koje se ovim planskim dokumentom predviđaju za smještaj poslovnih, komercijalnih i uslužnih djelatnosti, centralnih institucija privrede, uprave i kulture, a trebalo bi da predstavljaju obilježje grada Perasta.

Na ovim površinama mogu se predvidjeti sljedeći sadržaji: kancelarije uprave, kulture, društvene djelatnosti; poslovni i kancelarijski; zanatske i trgovačke radnje; kao i smještaj.

Površine za turizam – površine koje su planskim dokumentom namijenjene prvenstveno za razvoj turizma. Na ovim površinama mogu se planirati kompleksi i objekti za smještaj turista: hoteli, moteli, za pružanje usluga ishrane i pića.

Površine za kulturu – površine koje su planskim dokumentom namijenjene razvoju kulture i umjetnosti. Na ovim površinama mogu se planirati: centri za kulturu, muzeji, galerije, biblioteke, pozorišta, bioskopi, etno-zbirke, arhivi, kinoteke, arheološki, etnološki i memorijalni parkovi, i drugi objekti kulture; institucije koje, prema posebnom propisu, odgovaraju karakteristikama područja. Izuzetno od pretežne namjene i kompatibilno toj namjeni, mogu se planirati: sadržaji poslovnih, komercijalnih i uslužnih djelatnosti.

Površine za sport i rekreaciju – površine koje su planskim dokumentom namijenjene razvoju sportsko-rekreativnih sadržaja. Na ovim površinama mogu se planirati objekti za sportove na otvorenom, kao što su: sportski tereni za sportove na otvorenom (boćanje, mini golf i dr.); prirodne stijene za sportsko i slobodno penjanje; trim-staze i „staze zdravlja“; planinske (obilježene) staze; prateći objekti koji su u funkciji sporta i rekreacije (svlačionice, toaleti, tuševi, ostave za sportske rekvizite i sl.); ugostiteljski objekti.

Površine za pejzažno uređenje – površine na kojima je zabranjena gradnja. Uređenje parcele omogućeno je sadnjom zelenila i opremanjem malim vrtno – arhitektonskim elementima karakterističnih za bogato graditeljsko naslijeđe ovog regiona, i to: podzidima, stepeništima, pergolom sa lozom – „odrinom“, kamenom klupom – „pižuum“.

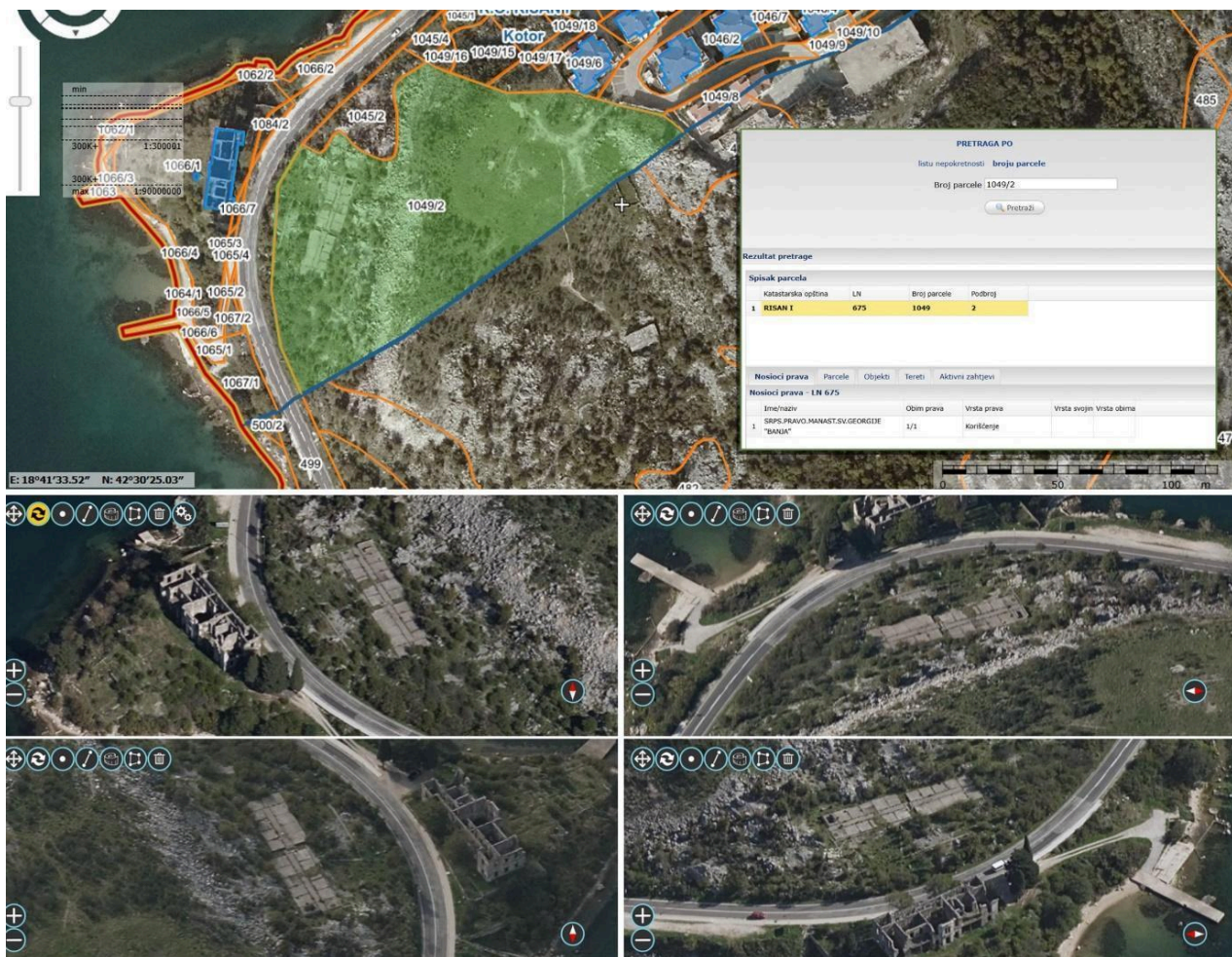
Površine za pejzažno uređenje javne namjene – javne površine čiji je parter uređen zelenilom, žardinjerama i vrtno-arhitektonskim elementima, a u funkciji osnovne namjene objekta. To su sledeće površine: prostor kod muzeja, prostor oko izvora slatke vode Bogliva, javna površina u funkciji manje pjace, Đardin Visković, dvorišta škole i vrtića i prostor ispred Palate Šestokrilović, unutrašnji vrt Palate Mazarović (terasasti amfiteatar – pozornica na otvorenom).

Površine saobraćajne infrastrukture ovim planskim dokumentom su namijenjene za koridore infrastrukture drumskog saobraćaja. U cilju obezbjeđenja nesmetanog funkcionisanja saobraćajnih infrastrukturnih sistema i objekata, kao i njihove zaštite, duž infrastrukturnih trasa, utvrđuju se i uređuju zaštitni pojasevi, odnosno zaštitne zone. Po

pravilu, gdje je god to moguće, površine saobraćajnih i ostalih infrastrukturnih sistema se poklapaju i međusobno usklađuju.



Slika 21. Mapa javnih namjena i parcela u javnoj svojini



Slika 22. Potencijalna pozicija parkinga

Jedan od konkretnih infrastrukturnih izazova odnosi se na parking (Slika 22). Lokacija u Risnu je razmatrana kao potencijalna opcija – nalazi se na samom ulazu u mjesto, i relativno je blizu Perasta. Ipak, to je zemljište u svojini Srpske pravoslavne crkve, što može da komplikuje upravljanje i realizaciju ideje. Iza zadužbine, koja je trenutno u ruševnom stanju ali sa velikim potencijalom za rekonstrukciju, nalazi se plato koji bi uz odgovarajuću dozvolu mogao biti korišten kao privremeno parkiralište. Opština je već izdala urbanističko-tehničke uslove za BRIV za sam objekat ali ne za plato. Drugih potencijalnih lokacija nema, jer većina zemljišta nije pod upravom opštine, što ograničava mogućnost planiranja ovog tipa infrastrukture.

Palata Mazarović – potreba za rekonstrukcijom i prostorni potencijali

Palata Mazarović, značajan objekat kulturno-istorijskog naslijeđa Perasta, predstavlja jedan od ključnih lokaliteta sa velikim potencijalom za revitalizaciju. Sama lokacija palate posjeduje dva bočna ulaza, što omogućava fleksibilnije korišćenje prostora unutar parcele i otvara mogućnosti za različite funkcionalne sadržaje – od kulturnih i edukativnih, do reprezentativnih javnih namjena. Objekat se nalazi u stanju koje zahtijeva temeljnu



rekonstrukciju, čime bi se ne samo očuvala njegova vrijednost, već i unaprijedila ponuda javnih sadržaja u naselju. Urbanističko-tehnički uslovi za palatu već postoje, dok će potrebna dokumentacija biti u zajedničkom direktorijumu (dostupan partnerima) i može biti dodata kao separat uz ovu analizu.



Slika 23. Perast, Palata Mazarović. Fotografija: Bogdan Kušević, 2025.

3.4. Zaključak

Na osnovu sprovedene analize može se zaključiti da Perast, iako po veličini skroman, predstavlja izuzetno složen i slojevit prostor čiji se razvoj odvija pod snažnim uticajem spoljašnjih faktora, prije svega turizma i gravitacionih pritisaka iz okolnih urbanih centara. Njegova specifična morfologija, ograničen prostor i bogato kulturno-istorijsko naslijeđe čine ga posebno osjetljivim na svaku intervenciju, zbog čega je nužno da se pristupi planiranju i upravljanju prostorom s naročitom pažnjom i odgovornošću.

Analiza je pokazala da su odnosi između javnog i privatnog interesa u Perastu duboko narušeni usled procesa turistifikacije, koji se u poslednjoj deceniji intenzivirao i postao dominantna pokretačka sila prostornog razvoja. Pritisak turizma doveo je do sve veće



komercijalizacije obale i dijelova naselja, gde su javni prostori postali produžetak ugostiteljskih i komercijalnih sadržaja, često kroz privremene ili sezonske objekte koji trajno mijenjaju karakter mjesta. Time Perast sve više gubi svoj autentični identitet, a prostor se pretvara u scenu potrošnje, umesto da ostane prostor života lokalne zajednice. Ovakva situacija ukazuje na nužnost redefinisanja odnosa prema turizmu kojim se mora pažljivo upravljati i koji mora biti usklađen s kapacitetima prostora. To zahtijeva jačanje institucionalnih mehanizama kontrole, ali i aktivno uključivanje stanovnika u donošenje odluka, jer samo participativnim pristupom moguće je očuvati javni interes i obezbijediti da javne površine ostanu dostupne, otvorene i prepoznate kao zajednički resursi od opšteg značaja.

Dalje, rezultati istraživanja naglašavaju da su infrastrukturni problemi – naročito saobraćaj i parkiranje – takođe direktna posledica turistifikacije. Sezonski priliv posjetilaca višestruko premašuje kapacitete prostora, stvarajući pritisak na postojeću mrežu ulica i površine za parking, što dodatno ugrožava javne prostore i svakodnevno funkcionisanje naselja. Zbog toga je neophodno strateški promišljati infrastrukturu i pronaći održiva rješenja koja neće narušiti ambijentalne i pejzažne vrijednosti Perasta. Planiranje ovih kapaciteta mora biti utemeljeno na realnim procjenama potreba, uz puno poštovanje prostorne mjere i vizuelnog identiteta mjesta.

Kada je riječ o kulturnom naslijeđu, ono se pokazalo kao ključni potencijal za dugoročni razvoj Perasta. Objekti poput Palate Mazarović ne bi trebalo da se posmatraju samo kao svjedoci prošlosti, već kao aktivni nosioci savremenog života naselja, kao prostori koji kroz obnovu i novu namjenu mogu doprinijeti stvaranju javnih sadržaja, jačanju lokalnog identiteta i održivoj turističkoj ponudi. Na taj način kulturno-istorijsko naslijeđe postaje most između prošlosti i budućnosti, a ne prepreka razvoju.

U konačnici, održivi razvoj Perasta zahtijeva integrisani pristup koji povezuje očuvanje kulturnog i prirodnog pejzaža, unaprijeđenje kvaliteta života stanovnika i pažljivo usmjeravanje turističkih tokova. Neophodno je da se u procesu planiranja poštuju principi javnosti, transparentnosti i participacije, kako bi se osiguralo da razvoj naselja ne ugrozi ono što ga čini jedinstvenim. Prava vrijednost Perasta leži upravo u njegovoj autentičnosti, mjeri i suptilnosti odnosa između čovjeka i prirode, privatnog i javnog, istorije i savremenosti; i upravo to bogatstvo mora biti polazište svake buduće odluke o njegovom prostoru.

4. AKTIVIRANJE PALATE MAZAROVIĆ KROZ KONCEPT ŽIVE LABORATORIJE

Renata Zamida

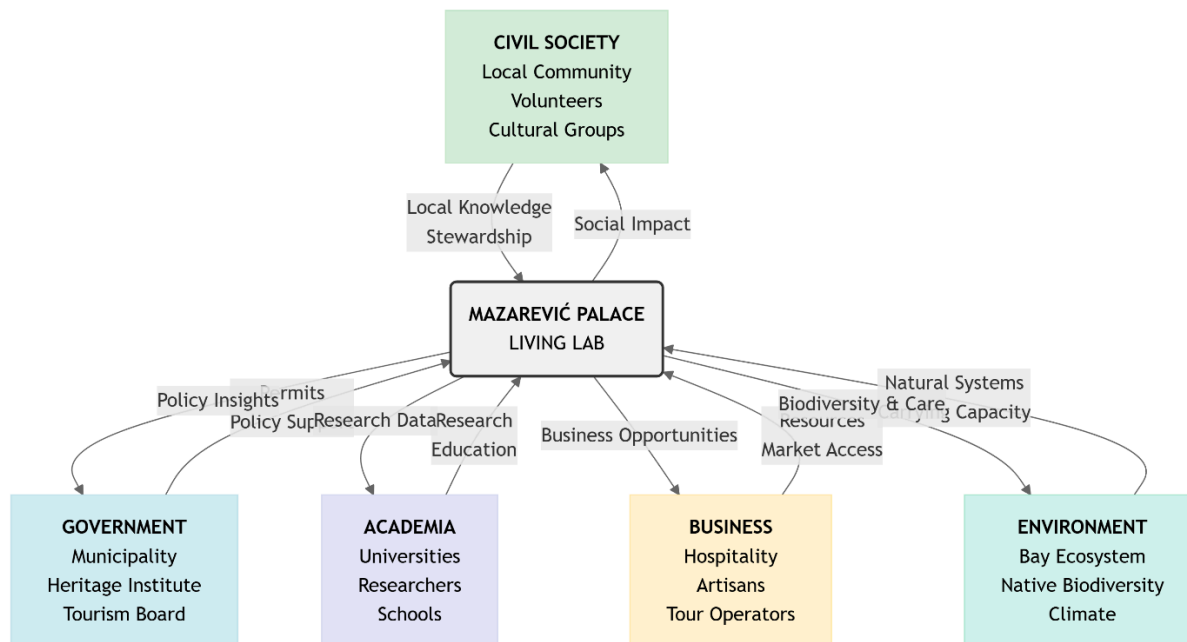
Transformacija ruševina koje pripadaju kulturnom nasleđu, poput Palate Mazarović, u živu laboratoriju, podstiče umrežavanje i eksperimentisanje u lokalnom okruženju. To je način da se povežu kulturno nasleđe, održive i društvene inovacije i građanski aktivizam. Živa laboratorija u takvom ambijentu može da posluži kao poligon za ispitivanje održivog urbanog razvoja, kulturne revitalizacije specifične za prostor koju usmerava zajednica, uz poštovanje istorijskog značaja lokaliteta.

U regionu postoji nekoliko uspešnih primera kako transparentan pristup koji usmerava zajednica kroz inicijative živih laboratorija, daje plodne i raznovrsne rezultate. Bokokotorski zaliv i projekat Palate Mazarović mogli bi da se ugledaju na modele poput *Montagne Partenaire*, *Locus Animae* ili *Madonie Lab* (Italija), *Valletta Design Cluster* (Malta), *Sölvesborg Living Lab* (Švedska) ili neke bliže: *Kino Lumbardhi* (Kosovo), inicijative *Lana River Bridges* (Albanija) i *Center Rog Creative Hub* (Slovenija).

Pretvaranje Palate Mazarović u živu laboratoriju bez većih ulaganja podrazumeva aktiviranje prostora, okupljanje zajednice i generisanje dokaza da je koncept izvodljiv kako bi se u budućnosti privukla finansijska podrška.

4.1. Model petostruke spirale za Palatu Mazarović

Cilj predložene žive laboratorije je da podstakne *lokalnu regeneraciju* i da služi kao centar za projekte koji obuhvataju više različitih aktera u zajednici, stoga predlažemo model petostruke spirale. Ovaj model promovise saradnju između akademije, javne uprave, biznisa, civilnog društva i životne sredine (prirode), koja je u slučaju Palate Mazarović takođe važan akter.



Slika 24. Model petostruke spirale za Palatu Mazarović

Objašnjenje spirala i njihovih uloga:

1. Civilno društvo i zajednica (pokretačka snaga)

Uloga: Glavni staratelji, inicijatori i svakodnevni menadžeri. Oni obezbeđuju društveni legitimitet, lokalno znanje i volonterski rad.

2. Vlada i javni sektor (stvaranje uslova)

Uloga: Obezbeđuju formalne dozvole, legitimitet i pristup. Oni pomažu da se snađete u propisima, postavljaju uslove za restauraciju i, u kasnijim fazama, obezbeđuju finansiranje ili pristup grantovima.

3. Akademska zajednica i obrazovanje (prijateljska kritika i dokumentovanje)

Uloga: Donose metodološku preciznost, istraživačke kapacitete i neutralnu, evaluativnu perspektivu. Pomažu u dokumentovanju procesa i merenju uticaja.

4. Biznis i industrija (podrška & izvor resursa), zanatlije, majstori, turoperator

Uloga: Obezbeđuju materijalne resurse, stručne veštine i veze sa tržištem. Pomažu da aktivnosti projekta budu održive i vidljive široj publici.

5. Životna sredina kao aktivni učesnik sa vlastitim „potrebama“ i „doprinosom“



Uloga: Obezbeđuje da revitalizacija Palate Mazarović postane referentna tačka za regenerativni razvoj koji aktivno unapređuje odnos zajednice sa dragocnim prirodnim okruženjem.

4.2. Interakcija spirala u Živoj laboratoriji

Sva saradnja se odvija u središtu ovog modela – samoj Živoj laboratoriji. To nije model odozgo-nadole, već ko-kreativni proces:

- Zajednica vodi, ali se oslanja na resurse i veštine drugih.
- Javni sektor omogućava, a ne usmerava, dok iz laboratorije informiše svoje buduće politike.
- Akademska zajednica dobija podatke iz stvarnog sveta i uzvraća zajednici vrednim analizama.
- Poslovni svet u svojoj ponudi dobija jedinstven sadržaj i iskustvo, unapređujući lokalni turistički proizvod.
- Životna sredina prirodno ograničava planove na ono što je održivo i tako utiče na obim i intenzitet aktivnosti.

Ovaj model će obezbediti da projekat ne bude samo još jedan od „projekata zajednice“ koji može da splasne, već otporno partnerstvo u kom svaki sektor ima jasnu i obostrano korisnu ulogu.

Jedinstvenost Žive laboratorije leži u njenom integrativnom pristupu. Dok je većina projekata razvoja zajednice usmerena na određena pitanja ili je namenjena različitim grupama, Živa laboratorija predstavlja ekosistem za holističku regeneraciju zajednice. Ona aktivno promoviše društvenu inkluzivnost i aktivizam. Naglasak nije samo na opipljivim rezultatima, već i na negovanju kulture kontinuirane inovacije, diskusije i aktivnog građanskog učešća. Pošto su tako opsežne ideje za revitalizaciju, poput Palate Mazarović, obično dugotrajne i komplikovane, aktivno građansko učešće je od presudnog značaja za održavanje motivacije u lokalnom okruženju, jer je to ono što će gurati projekat dalje.

4.3. Negovanje lokalne zajednice

Ključni elementi živih laboratorija su učešće krajnjih korisnika, proces ko-kreacije, okruženje iz stvarnog života, višemetodski pristup i uključivanje više različitih aktera.

Pokretanje niskobudžetne žive laboratorije u Palati Mazarović zahteva fazni pristup koji usmerava zajednica i koji koristi postojeće resurse, partnerstva i intervencije sa minimalnim troškovima.



Vodeći principi za fazu aktivacije Žive laboratorije

- Bezbednost na prvom mestu: Sve aktivnosti moraju biti bezbedne. Radite samo u jasno označenom prostoru. Oko toga nema pregovora.
- Mali troškovi, veliki uticaj: Fokusirajte se na akcije koje stvaraju veliki vizuelni ili društveni efekat sa malo novca.
- Zajednica na čelu: Ljudi Perasta moraju biti glavni akteri i oni koji od svega imaju najveću korist.
- Dokumentujte sve: Ovo je „laboratorija“. Beležite procese, sakupljajte priče, fotografišite i prikupite podatke kako biste demonstrirali uspeh.

Šta se može uraditi: Mogućnosti aktiviranja „Žive laboratorije“

Cilj je da se percepcija lokaliteta sa „ruševine“ preusmeri na „prostor potencijala“. Za probne faze i eksperimentisanje potrebne su aktivnosti sa ostvarivim elementima:

1. Akcija zajednice „Čisto i zeleno“ (mesečno)

- Akcija: Organizovati volonterske dane za čišćenje otpada, korova i rastresitog šuta iz određenih, bezbednih delova ruševine. To se ne odnosi na strukturne radove, samo na raščišćavanje.
- Aspekt žive laboratorije: Ovo postaje dan „volonterske arheologije“. Dok ljudi raščišćavaju lokalitet, mogu da dokumentuju i izdvoje zanimljive arhitektonske fragmente (klesani kamen, stare pločice). To gradi osećaj zajedničkog vlasništva i otkrića.
- Kako ljudi doprinose: Meštani doprinose fizičkim radom, alatima (kolica, rukavice, grabulje) i, što je najvažnije, svojim znanjem. Stariji mogu ispričati šta znaju o Palati i pomoći u identifikaciji različitih prostorija u njoj.

2. Rano uključite lokalne aktere

- Akcija: Formirajte osnovnu grupu „Prijatelji Palate Mazarović“. Održite javnu radionicu za razmatranje ideja i prijave volontera. Kroz fokus grupe i upitnike zatražite mišljenje lokalnih aktera – pojedinaca, nevladinih organizacija, lokalnih institucija...
- Aspekt žive laboratorije: Ispitujete osnovne vrednosti i prioritete zajednice u odnosu na lokalitet, kojima ćete se rukovoditi u svim budućim akcijama.
- Kako ljudi doprinose: Meštani aktivno iznose svoje ideje i brige i prijavljuju se za pojedine zadatke.



3. Napravite instalaciju „Sećanje i vizija“

- Akcija: Postavite veliku, vodootpornu tablu ili nekoliko tabli, na ulazu u ruševine ili u neposrednoj blizini.
 - Segment „Prošlost“ sa starim fotografijama, razglednicama i pisanim sećanjima na Palatu prikupljenim od meštana.
 - Segment „Sadašnjost“ sa mapom ruševina, koja prikazuje šta se sada radi (živa laboratorija).
 - Segment „Budućnost“ kao prazan prostor gde posetioci i meštani mogu da napišu ili nacrtaju svoje ideje za Palatu.
- Aspekt žive laboratorije: Ovo pretvara ruševine u muzej na otvorenom i alat za zajedničko planiranje. Posetiocima daje neposredan razlog da zastanu i uključe se, dok obezbeđuje neprocenjivo vredne podatke o tome šta lokalna zajednica i turisti žele.
- Kako ljudi doprinose: Meštani doniraju stare fotografije i pričaju šta znaju o Palati. Tabla se može dizajnirati i oslikati na času likovnog u lokalnoj školi. Tehnološki vešte mlade osobe mogu da pomognu u izradi digitalne verzije ili QR koda koji vodi do više informacija na mreži.

4. Pilot kulturni događaji: „Ruševine oživljavaju“

- Akcija: Organizovanje malih, nenametljivih događaja (na otvorenom) u skladu sa autentičnom atmosferom ruševina Palate Mazarović.
 - Sesije akustične muzike: Lokalni muzičari izvode tradicionalnu ili klasičnu muziku.
 - Javna čitanja poezije i pripovedanje: Naročito priče vezane za Perast, more i samu Palatu.
 - Klub crtanja na otvorenom ili fotografije: Palata je fantastična tema za umetnike.
- Aspekt žive laboratorije: Ispituje se održivost prostora kao budućeg kulturnog središta. Koje vrste događaja najviše odgovaraju tom mestu? Koliko ljudi može udobno da se smesti? Šta su logistički izazovi?
- Kako ljudi doprinose: Lokalni umetnici i izvođači doniraju svoje vreme. Lokalna turistička zajednica ili kulturno društvo mogu pomoći u promociji. Meštani mogu biti volonteri koji pomažu u organizaciji događaja.



5. Pokrenite „Vrt Palate“ (istorijski vrt – povezan sa poglavljem Hortikulturni plan)

- Akcija: Vrt Palate je izričito projektovan kao izložbena bašta za autohtone biljke Bokokotorskog zaliva otporne na sušu. Označite biljke edukativnim tablama na kojima su ispisani njihovi nazivi i tradicionalni načini upotrebe...
- Aspekt žive laboratorije: Isprobava se ozelenjavanje u malim razmerama što može da posluži i kao pilot projekat za ambicioznije ideje uređenja pejzaža. Takođe ulepšava prostor živim biljkama.
- Kako ljudi doprinose: Lokalni baštovani mogu donirati seme, sadnice i svoje stručno znanje. Ovo je odličan projekat za uključivanje starijih stanovnika i dece.

6. Vođene ture za meštane (i posetioce) Bokokotorskog zaliva vikendom


- Akcija: Predstavljanje Palate ne kao turističke robe, već kao sastavnog dela lokalnog identiteta. Poručuje: „Ovo je pre svega naše nasleđe“, negujući širi „zalivski identitet“.
- Aspekt žive laboratorije: Ispituje se koji narativi i veze dotiču lokalnu zajednicu u obnavljanju osećaja zajedničkog regionalnog nasleđa.
- Kako ljudi doprinose: Lokalni entuzijasti vode ture, dele svoja sećanja ili pomažu u organizovanju i promociji događaja.

Nijedan od navedenih predloga nije skupa inicijativa, a može da generiše ogromnu društvenu i informativnu vrednost, dok lokalna zajednica postaje aktivan partner u oblikovanju planova za budućnost Palate.

4.4. Strateško komuniciranje o živoj laboratoriji

U početnoj fazi, komunikacija je ključni faktor uspeha. Uloga Žive laboratorije za Palatu Mazarović jeste da izgradi legitimitet i poverenje: transparentna komunikacija koja se vodi od samog početka pokazuje da nemamo šta da krijemo. Ona transformiše projekat iz nejasne ideje u kredibilnu inicijativu koju podržava zajednica, što je neophodno da bi se stekla i zvanična dozvola i šira podrška. Komunikacija je važna i za upravljanje očekivanjima: jasnim objašnjenjem da je reč o jeftinoj „živoj laboratoriji“ koju vodi zajednica, umesto o rekonstrukciji vrednoj više miliona evra, sprečićemo razočaranost i cinizam, pa će i mali uspesi biti veliki. Efikasna komunikacija pretvara svakog učesnika u ambasadora projekta. Njihovo zagovaranje unutar privatnih društvenih krugova daleko je moćnije od bilo kog zvaničnog kanala.

Ključni segmenti publike za komunikaciju:

- 
- Osnovna zajednica Perasta (stanovnici, vlasnici lokalnih prodavnica i kafića, ribari, stariji, kulturna udruženja, lokalni sveštenik) – da bi se steklo njihovo poverenje, pozvalo na aktivno učešće i prikupila njihova znanja i sećanja.
 - Lokalna samouprava (Opština Kotor) – da bi se projekat predstavio kao partner niskog rizika i visokog potencijala koji se poklapa sa njihovim ciljevima za kulturno nasleđe i održivi turizam.
 - Šira zajednica Bokokotorskog zaliva (stanovnici Dobrote, Prčnja, Risna itd.) – da bi se negovao osećaj zajedničkog „zalivskog nasleđa“ pozivom da se uključe.
 - Lokalna akademska zajednica i stručnjaci – da se angažuju kao važni prijatelji i partneri u istraživanju, što naporima zajednice daje sloj stručnog legitimiteta.
 - Lokalna poslovna zajednica (vlasnici restorana, zanatlije...) – da bi se projekat predstavio kao investicija u jedinstveni kulturni proizvod Zaliva, što će im se na kraju isplatiti.

Predloženi izbor komunikacionih kanala treba da bude strateški, isplativ i da dopre do ljudi tamo gde se oni već nalaze. Komunikacija treba da bude mešavina tradicionalne (flajeri, licem u lice), kojom se gradi duboko lokalno poverenje, i digitalne komunikacije (društvene mreže, lokalne vesti) za izgradnju šire naracije i demonstraciju napretka. Uvek počnite sa svakodnevnom ljudskom pričom i vizuelnim dokazom akcije; kreirajte jednostavnu Fejsbuk stranicu ili nalog na Instagramu za projekat, gde ćete objavljivati fotografije „pre“ i „posle“, najave događaja i pozive volonterima. Koristite lokalne oglasne table u gradu, lokalne radio stanice, flajere i postere na lokalnim tačkama sa velikim prometom i prodavnicama, kao i sastanke uživo.

4.5. Strategija finansiranja

Optimalna strategija prikupljanja sredstava je fazni, višeslojni pristup koji koristi početne aktivnosti žive laboratorije kao dokaz da je koncept izvodljiv kako bi se obezbedili manji grantovi usmereni na zajednicu i donacije u naturi za operative troškove, dok istovremeno gradi ubedljiv portfolio (arhitektonske procene, jasan plan vizije) i strateški teži ka većim nacionalnim, evropskim i svetskim grantovima za nasleđe i kulturu namenjenim za buduće radove na restauraciji i planove revitalizacije.

Mogući međunarodni izvori finansiranja:

- Evropska kulturna fondacija
- Evropski fond za regionalni razvoj
- Fondovi povezani sa inicijativom New European Bauhaus
- Interreg partnerstva (ADRION, IPA CBC)



Kad tako počnemo, ne čekamo milione. Gradimo najvažniju stvar: **zajednicu prakse i oprobanih rezultata**. Jednom kad finansiranje *postane* dostupno, već ćemo imati jaku, organizovanu grupu sa jasnom vizijom i prepoznatljivom javnom podrškom, što će Palatu Mazarović učiniti vrlo atraktivnim kandidatom za investicije koja je od problema pretvorena u obećanje.

5. PALATA MAZAROVIĆ

5.1. Palata Mazarović: vrijednosti, stanje i smjernice za zaštitu kulturne baštine

Aleksandra Kapetanović



Slika 25. Perast. Fotografija: Snadra Kapetanović, 2025.

5.1.1 Karakteristike i vrijednosti kompleksa Palate Mazarović

Palata Mazarović¹ u Perastu predstavlja jednu od najznačajnijih baroknih palata u Boki Kotorskoj.

Palata je pripadala porodici Mazarović, istaknutoj peraškoj porodici čiji su članovi imali značajne uloge u društvenom, pomorskom i kulturnom životu Perasta i Boke. Porodica Mazarović, koja se u kotorskim dokumentima javlja 1335. godine, pripadala je kazadi Smilojević, jednoj od 12 peraških kazada. Mazarovići su jedna je od rijetkih peraških porodica koja ima biografiju, hroniku porodice od XVI do XVIII vijeka. Autor „Biografije Mazarovića“ je Krsto Mazarović (1680-1725), pomorac, barokni pisac i sakupljač narodnih pjesama. Biografija je čuvana u njihovom kućnom arhivu, a danas se nalazi u Arhivu Župnog ureda u Perastu. Među istaknutim članovima porodice mogu se izdvojiti: Luka Mazarović junak Peraškog boja 1654, Vicko Mazarović (1613-1683) istaknuti pomorac i

¹ Podaci o palati Mazarović su rezultat istraživanja sprovedenih od 1999. godine koja su predstavljena u radu: Aleksandra Kapetanović, [Palata Mazarović u Perastu](#), Zbornik radova Boka, br. 24, Herceg Novi, 2004, str. 163–187.

opštinski kapetan Perasta, Antun Mazarović (1658-1705) slikar školovan u Veneciji, Vicko Mazarović opat na ostrvu Sv. Đorđa u periodu od 1719. do 1752, Karlo Mazarović prvi aeronautičar na južnoslovenskim prostorima koji je 1789. izveo demonstraciju leta balonom u Zagrebu, Nikola Mazarović (druga polovina XVIII vijeka) sakupljač narodnih pjesama, Šimun Mazarović liječnik i diplomata u prvoj polovini XIX vijeka. Posljednja potomkinja porodice Mazarović u Perastu bila je Teodolina Mazarović, umrla 1919. godine. Danas potomci Mazarovića žive u Veneciji, Moskvi i Urugvaju.

Za Mazaroviće se, pored palate, vezuju i druge građevine i posjedi u Perastu. Mazarovići su 1679. godine izgradili i predali Franjevcima na korišćenje Samostan Sv. Antuna, na mjestu na kome se nalazila njihova stara kuća, stradala u požaru poslije Peraškog boja 1654. godine. Sa istočne strane samostana su se nalazili njihovi posjedi za koje se zadržao naziv „baštine Mazarovića“. Porodici su pripadale i dvije odbrambene kule u centralnom dijelu Perasta, starija kula – Tripa Krilova Mazarovića i Druga kula Mazarovića, najnovija peraška kula nastala poslije 1654. godine. Poznato je da su Mazarovići imali posjede i u Kostanjici i Stolivu. Na porodičnom grbu Mazarovića nalazi se smilje, simbol besmrtnosti. Grb Mazarovića je sačuvan na glavnoj fasadi palate, kao i na fasadi crkve Sv. Antuna i na njihovoj drugoj kuli.



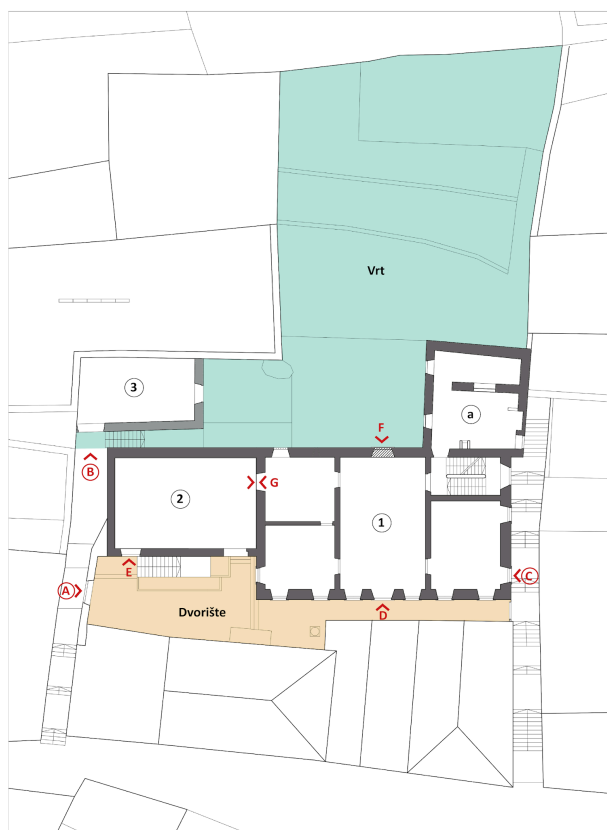
Slika 26. Izvod iz katastarskog plana Perasta iz 1838. godine. Izvor: Arcanum Maps – digitalna baza istorijskih katastarskih planova.



Slika 27. Istočni dio Perasta – luka sa Palatom Mazarović, razglednica sa početka XX vijeka. Izvor: Slikom kroz prošlost: Boka kotorska i Crnogorsko primorje na starim razglednicama 1890–1940, 2011.

Kompleks Palate Mazarović se nalazi u jugoistočnom dijelu Perasta, zvanom Luka. Kompleks se sastoji iz barokne palate kao centralne građevine sa aneksom-kuhinjom na

sjeveroistočnom uglu, starije kuće na zapadnoj strani spojene sa palatom, uskog popločanog dvorišta ispred i terasastog vrta iza palate („vrti“). U okviru kompleksa je i pomoćni objekat sjeverno od stare kuće, pored ulaza koji vodi u vrte palate. Stambeni niz koji se nalazi sa južne strane palate, predstavlja ostatke najstarije urbane matrice Perasta, i moguće da je takođe pripadao Mazarovićima, a vjerovatno nije imao isti oblik i obim prilikom gradnje palate. Jedna kuća u ovom nizu sa zadnje strane, prema dvorištu palate, ima portal sa gotičkim kapitelima.



Slika 28. Kompleks Palate Mazarović – funkcionalni raspored objekata i ulaza

Kompleks Palate Mazarović

1 – Palata sa

aneksom-kuhinjom (a)

2 – Stara kuća

3 – Pomoćni objekat

A – Glavni ulaz u dvorište

B – Prilaz vrtu, pomoćnom objektu i palati

C – Naknadno probijeni ulaz u prizemlje palate

D – Glavni ulaz u palatu

E – Ulaz u staru kuću

F – Ulaz u palatu iz vrta (trenutno zazidana vrata)

G – Veza između palate i stare kuće



Palata Mazarović, građena sredinom XVIII vijeka, predstavlja jedan od karakterističnih primjera baroknih palata sa belvedereom tj. centralno postavljenom „viđenicom“, nastalih u Boki u ovom periodu. U palati je sačuvan originalni trodjelni raspored prostorija, sa velikim centralnim salonom u sredini, kao i autentični enterijer sa malternom dekoracijom na zidovima koja je danas u lošem stanju zbog izloženosti atmosferskim uticajima. Palata u sjeveroistočnom uglu ima naknadno dograđeni aneks koji je imao funkciju kuhinje i u kome su sačuvana dva ognjišta, peć za hleb, i sistem za snabdijevanje vodom.


Starija kuća Mazarovića, koja ima renesansne karakteristike, građena je najvjerovatnije u drugoj polovini XVII vijeka, a zatim je prilikom izgradnje palate, dio njenog istočnog krila srušen a dio uklopljen u palatu. Ova kuća ima spoljašnje stepenište, a u gornjem dijelu sadrži kuhinju i puškarnice, što ukazuje i na njenu odbrambenu ulogu.

Palata Mazarović, njen aneks-kuhinja i starija kuća su međusobno povezani unutrašnjim komunikacijama i funkcionišu kao cjelina.



Slika 29. Idealna rekonstrukcija južne fasade palate i stare kuće Mazarovića. Crtež: A. Kapetanović, *Palata Mazarović u Perastu*, 2004.

Pomoćni objekat koji se nalazi u okviru kompleksa Palate Mazarović, sjeverno od stare kuće, pored ulaza koji vodi u vrte palate, nije do sada detaljno snimljen ni istražen. Objekat ima dvije etaže i široki ulazni portal na južnoj fasadi, iz ulice između palata Mazarović i Balović, koja vodi u vrte Palate Mazarović. Objekat se nalazi na austrougarskim



katatarskim planovima iz prve polovine XIX vijeka, iz 1835. i 1838. godine, a trenutno je u ruševnom stanju.

Usko dvorište ispred palate i starije kuće popločano je kamenim pločama, dijagonalnog i ortogonalnog sloga, i u istočnom dijelu ima kameno grlo bistijerne.

Iza palate, prema brdu, se nalazi terasasti vrt („vrti“) koji se sastoji od pet terasa podzidanih kamenim međama. Donje međe su rađene u malteru, dok su gornje rađene u suvozidu. Vrtu se može pristupiti iz ulice, koja se nalazi između kompleksa Mazarović i Palate Balović ali i direktno iz palate, iz salona sa prvog sprata. Vrata koja povezuju palatu i vrt su u nekoj fazi zazidana.

Cijeli kompleks Palate Mazarović se već skoro vijek i po nalazi u ruševnom stanju. Ne zna se kada je tačno palata ostala vez krova, ali već 1882. godine po katatarskim knjigama palata i stara kuća su uknjižene kao ruševine, a Mazarovići posjeduju samo 3/8 palate.

Vrijednosti

Iako u već dugo u ruševnom stanju, kompleks Palate Mazarović posjeduje izuzetne kulturno-istorijske vrijednosti i predstavlja značajan segment kulturne baštine Perasta i Boke Kotorske.

„Palata Mazarović, građena polovinom XVIII v., predstavlja tipičan primjer kasno-barokne stambene arhitekture. Manja kuća Mazarovića, građena ranije, ima renesansne karakteristike u jednostavnoj formi ali i u detaljima, kao što je balkon sa renesansnim balusterima.

Palata Mazarović predstavlja reprezentativnu stambenu cjelinu koji odražava način života i kulturu stanovanja imućnih pomorsko-trgovačkih porodica Perasta u periodu od XVI do XIX vijeka.“²

Arhitektonski je kompleks Mazarovića značajan jer sadrži više hronoloških i stilskih slojeva, od stambenog niza na liniji uličnog fronta sa gotičkim portalom, preko starije kuće sa renesansno-baroknim karakteristikama, do kasno-barokne palate koja je najdominantniji element kompleksa. Palata Mazarović je izrazit primjer palata Boke Kotorske, gdje se ovaj tip stambene arhitekture sa izraženim belvedereom razvio kao specifičan za barokni period. Kompleks posjeduje izuzetne ambijentalne vrijednosti, dominira istočnim dijelom Perasta, i bitan je oblikovni element trga formiranog na obali.

Organizacija cijelog kompleksa, funkcionalna shema same palate kao i kuhinje i sistema za snabdijevanje vodom svjedoče slikovito o kulturi stanovanja XVIII vijeka u Perastu. Enterijer palate jedan je od rijetkih baroknih enterijera u Perastu koji su u potpunosti

² Konzervatorski uslovi za aktiviranje kompleksa Palate Mazarović, Uprava za zaštitu kulturnih dobara, UP/I-05-767/2025-3, 29.10.2025.

sačuvali stilsku autentičnost, ali koji je u veoma lošem stanju zbog izloženosti atmosferskim uticajima. Uz to, palata posjeduje i istorijski i memorijalni značaj, kao kuća jedne od uticajnijih peraških porodica. Njihov arhiv i Biografija predstavljaju vrijedan dokument za izučavanje Perasta.

Trenutno stanje

Kompleks Palate Mazarović nalazi se u ruševnom stanju vjerovatno već skoro vijek i po. Ne postoje tačni podaci kada je Palata Mazarović ostala bez krova. Međutim, na osnovu podataka iz katastarskih mapa može se pretpostaviti da je to bilo sredinom ili u drugoj polovini XIX vijeka. Na katastarskom planu iz 1835. godine palata i stara kuća su označene kao objekti koji su pokriveni, dok su u katastarskim knjigama 1882. godine uknjižene kao ruševine. Postoje podaci da je 1957. godine grom srušio veliki dio balkona na glavnoj fasadi.



Slika 30. Palata Mazarović sa nizom objekata ispred (2025).

Svi objekti u okviru kompleksa su bez krova i međuspratnih tavanica koje su bile drvene. Sačuvani su samo kameni svodovi nad prizemljem palate i nad prvom etažom aneksa-kuhinje. Kameno stepenište koje se nalazi u sjeveroistočnom uglu palate, i povezuje palatu i aneks-kuhinju, većim dijelom je očuvano sem na posljednjoj etaži. Većina elemenata drugostepene kamene plastike je očuvana, makar u segmentima. Takođe, značajno je da su očuvani ostaci malterne dekoracije u enterijeru palate.

Cijeli kompleks je zbog otvorenosti i izloženosti atmosferskim uticajima obrastao u vegetaciju. Po zidovima objekata se u nekim zonama razvio bršljen, a u sobama i salonima



nekadašnje palate uz sitniju vegetaciju rastu i stabla smokve, lovorike, šipka, pajasena (kiselo drvo)...



Slika 31. Glavni salon palate (2003).



Slika 32. Glavni salon palate (2025).

Vlasništvo

Kompleks Palate Mazarović, uključujući staru kuću, terasasti vrt iza palate kao i ruševni pomoćni objekat u vrtu, nalaze se u vlasništvu Opštine Kotor (katastarska parcela 252 K.O. Perast, list nepokretnosti 97).

Na bočnoj, istočnoj fasadi palate se nalazi naknadno probijeni ulaz koji vodi u istočni dio prizemlja palate. Ovaj dio konobe je pregradom odvojen od ostatka palate, i koristi ga Dobrovoljno vatrogasno društvo „Bogoljub Brezić“ iz Perasta.

Popločano dvorište ispred palate, iz kojeg vodi glavni ulaz u palatu i ulaz u staru kuću, trenutno pripada privatnim vlasnicima.



Slika 33. Izvod iz Geoportala Uprave za nekretnine Crne Gore. Izvor: Uprava za nekretnine Crne Gore, Geoportal.

5.1.2. Uslovi za aktiviranje i restauraciju

Izvod iz prostorno-planske dokumentacije

Ključni planski dokument za grad Perast je Urbanistički projekat grada Perasta iz 2011. godine. Prema ovom planu kompleks Palate Mazarović je definisan kao urbanistička parcela 252, koju čine katastarske parcele 252 i djelovi kat. parc. 250 i 251 KO Perast. Za kompleks Palate Mazarović u Urbanističkom projektu grada Perasta je predviđena namjena „centralne djelatnosti“ tj. „kulturno-umjetnički centar“. Urušeni pomoćni objekat koji se nalazi iza stare kuće Mazarovića po planu je predviđen za stanovanje.

U navedenom planu je istaknuta važnost rekonstrukcije i prenamjene ruševnih kompleksa, kao i njihove javne dostupnosti, među kojima je uz kompleks Visković i tvrđavu Svetog Križa i kompleks Mazarović. U Urbanističkom projektu je unutrašnji vrt Palate Mazarović predviđen kao terasasti amfiteatar – pozornica na otvorenom.



- površine za stanovanje
- površine mješovite namjene
- površine za turizam (hoteli, moteli, ugostiteljski objekti)
- površine za centralne djelatnosti (mjesna zajednica, kulturni centar, galerija, info centar)

Slika 34. Izvod iz Urbanističkog projekta grada Perasta – planirana namjena. Izvor: Urbanistički projekat grada Perasta.

Konzervatorski uslovi


Ključni uslovi za revitalizaciju kompleksa Palate Mazarović su Konzervatorski uslovi izdati od strane Uprave za zaštitu kulturnih dobara – Područne jedinice Kotor (RJEŠENJE o konzervatorskim uslovima za aktiviranje kompleksa Palate Mazarović na urbanističkoj parceli 252, koju čine kat. parc. 252 i djelovi kat. parc. 250 i 251 KO Perast prema UP-u Grada Perasta za potrebe različitih kulturnih sadržaja i edukaciju, uz minimalne nužne intervencije, broj: UP/I-05-767/2025-3, od 29.10.2025.).


U Konzervatorskim uslovima se, između ostalog, navodi:

„Zbog značajnih urbanističkih, graditeljskih i memorijalnih vrijednosti Palate Mazarović, program za njenu obnovu treba da obuhvati intervencije kojima će se težiti maksimalnom očuvanju originalne supstance građevine i uspostavljanju njenih narušenih i izglubljenih arhitektonskih elemenata.“

Takođe su definisani detaljni konzervatorski uslovi:

1. Koncept nove savremene namjene prilagoditi prostornim mogućnostima kompleksa Palate Mazarović.
2. Putem studijskih skica i varijantnih arhitektonskih rješenja ispitati optimalna rješenja faznog aktiviranja kompleksa.
3. Prilikom izrade studijskih skica i varijantnih arhitektonskih rješenja pridržavati se opštih konzervatorskih načela.

- 
4. Razmotriti mogućnosti uspostavljanja komunikacije iz susjednih okomitih ulica ka glavnom portalu.
 5. Nakon raščišćavanja prostora od zemlje i šuta sagledati površine na kojima treba izvršiti istraživanja u cilju otkrivanja prvobitnih arhitektonskih karakteristika kompleksa (veza palate i starijih zgrada, pomoćna zgrada, dvorište, aneks palate i dr.).
 6. Za namjenu korišćenja kompleksa u vidu ruševina kao i postojećih slobodnih prostora predvidjeti korišćenje savremenih materijala u cilju uspostavljanja funkcionalne povezanosti između pojedinih djelova palate, palate i starije kuće, palate i dvorišta, a savremeno osvjetljenje predvidjeti savremenim instalacijama uz minimalne intervencije na elementima građevina.
 7. Za krovni pokrivač djelova palate koji će biti natkriveni za potrebe različitih kulturnih sadržaja i edukaciju, uz minimalne intervencije tj. korišćenje objekta u vidu ruševina predvidjeti postavljanje savremenih materijala. Navedene površine krovova treba da budu upuštene u odnosu na originalne krovne ravni (uzimajući u obzir namjenu korišćenja objekta u vidu ruševina kao i postojećih slobodnih prostora).
 8. Za namjenu korišćenja objekta u vidu ruševina, takođe je potrebno predvidjeti restauratorske radove u stepeništu radi osiguranja bezbjednosti kretanja, konsolidaciju originalnih maltera i restauraciju nestabilnih partija zidova, balkona, krovnih vijenaca i drugih elemenata.
 9. Za potrebe korišćenja kompleksa u vidu ruševina predvidjeti mjere kojima će se uz novu savremenu namjenu istaći ambijentalne vrijednosti terasastog vrta.
 10. Za potrebe konačne rekonstrukcije predmetnog kompleksa potrebno je sačuvati dispoziciju, horizontalne i vertikalne gabarite, raspored i veličinu otvora, rješenje krova i nagib krovnih ravni svih zgrada kompleksa i predvidjeti dodatna istraživanja u starijoj zgradi, palati i aneksu palate kako bi bio utvrđen hronološki okvir njihovog nastanka, i njihov međusobni odnos.
 11. Buduću savremenu namjenu kompleksa i raspored prostorija prilagoditi zahtjevu za očuvanjem i prezentacijom vrijednosti palate koja reprezentuje način života i kulturu stanovanja u Perastu u renesansnom i baroknom periodu.
 12. Sačuvati originalne krovne vijence.
 13. Za potrebe konačne rekonstrukcije predmetnog kompleksa krovni pokrivač predvidjeti od tamnocrvene patinirane kanalice.
 14. Sačuvati originalni prostorni raspored palate („quattro stanze, un salon“).
 15. Metode statičke sanacije prilagoditi zahtjevima očuvanja originalnih arhitektonskih karakteristika zgrade a što podrazumijeva izbor metoda u skladu sa metodologijom za rad na kulturnim dobrima (npr. ojačanje zidova injektiranjem, ugradnju seizmičkih čeličnih zatega) a isključuje izradu a.b. stubova u uglovima zgrade, a.b. obloge zidova, vidne betonske elemente i sl.

- 
16. *Uspostaviti međuspratne tavanice na visinama originalnih i u skladu sa podacima o njihovom originalnom izgledu.*
 17. *Sačuvati originalne kamene podove uz dopunu nedostajućih djelova kamenim pločama iste vrste i obrade.*
 18. *Ukloniti naknadne pregrade u prizemlju palate i zazidati probijene otvore.*
 19. *Sačuvati bistijernu u prizemlju aneksa, zidanu peć i dimnjak kao i ostale elemente originalnog uređenja; predvidjeti njihovu obnovu uz poštovanje podataka o izvornom izgledu.*
 20. *U enterijeru palate prezentovati ostatke originalne malterne i bojene dekoracije.*
 21. *Predvidjeti restauraciju stepeništa i balkona.*
 22. *Sačuvati zdrave malterne spojnice na fasadama uz zamjenu oslabjelih partija novim produžnim malterom čiji sastav i obrada će oponašati originalne spojnice.*
 23. *Stolariju vrata i prozora predvidjeti prema sačuvanim podacima na otvorima kao i prema uzorima iz tradicionalne stambene arhitekture Perasta. Isključuje se upotreba plastificirane stolarije.*
 24. *Obnoviti uređenje dvorišta i vrta u skladu sa sačuvanim podacima (kameni pločnik, terasasti vrt sa podzidima od kamena, stabla narandže).*
 25. *Konzervatorski projekat moguće je izraditi u dvije faze.*

5.1.3. Koncept obnove

Ekspertska grupa koja je angažovana u okviru projekta „Perast: Mobilising Competences“ je, nakon analize postojećeg stanja i svih ulaznih faktora kao i konsultacija sa lokalnim akterima, za strategiju obnove palate Mazarović, došla do predloga za fazno aktiviranje kompleksa palate Mazarović.

Prva faza revitalizacije kompleksa Mazarović bi podrazumijevala minimalne intervencije koje bi omogućile korišćenje prostora kao ruševine sa vrtom, za različite kulturne i umjetničke sadržaje ali i za istraživanja i edukaciju o kulturnoj baštini Boke i o procesima restauracije. U prvoj fazi bi se kompleks mogao koristiti i kao „živa laboratorija“ (living lab) za restauraciju kulturne baštine, u kojem bi lokalna zajednica i stručnjaci imali priliku da se dodatno obuču i animiraju. To bi istovremeno bio i poligon za promišljanje daljeg razvoja samog kompleksa.

Jedna od osnovnih karakteristika revitalizacije kompleksa Mazarović bi trebala biti multifunkcionalnost prostora, koji bi prije svega trebao da bude novo mjesto susreta – okupljanja lokalne zajednice (Perast, opština Kotor, Boka Kotorska i šire...) i ostalih aktera; mjesto za razmjenu i saradnju, ali i prostor za umjetnost, kulturu, edukaciju, za različite događaje: koncerte, predavanja, radionice, predstave, ...

Bilo bi potrebno naći modele održivosti, da se prostor koristi što više, cijele godine.

Predložene intervencije u prvoj fazi

Na osnovu Konzervatorskih uslova za aktiviranje kompleksa palate Mazarović na urbanističkoj parceli 252, koju čine kat. parc. 252 i djelovi kat. parc. 250 i 251 KO Perast prema UP-u Grada Perasta za potrebe različitih kulturnih sadržaja i edukaciju, uz minimalne nužne intervencije, izdatih od strane Uprave za zaštitu kulturnih dobara Područne jedinice Kotor 29.10.2025. godine, predložene su slijedeće intervencije u prvoj fazi aktiviranja kompleksa palate Mazarović:

I – Raščišćavanje prostora od vegetacije, zemlje i šuta

I.A Vrt


- Izrada situacione skice postojeće vegetacije, sa stablima i ostalom vegetacijom.
- Određivanje zona koje je potrebno raščistiti, kao i vegetacije koju je neophodno ukloniti.
- Raščišćavanje vrta – uklanjanje dijela vegetacije, raščišćavanje zemlje i šuta. Aktivnost je potrebno sprovoditi uz obavezno prisustvo nadzora i arhitekta konzervatora, kako bi se identifikovali i sortirali eventualni izvorni graditeljski elementi i vegetacija koju je potrebno ostaviti.
- Prenos očišćene vegetacije i šuta do kolskog puta (obalni put ispred Vatrogasnice)
- Odvoz vegetacije i šuta iz Perasta do deponije.

I.B Pomoćni objekat u vrtu palate

- Raščišćavanje ruševine – uklanjanje vegetacije, raščišćavanje zemlje i šuta. Aktivnost je potrebno sprovoditi uz obavezno prisustvo nadzora i arhitekta konzervatora, kako bi se identifikovali i sortirali eventualni izvorni graditeljski elementi.
- Prenos očišćene vegetacije i šuta do kolskog puta (obalni put ispred Vatrogasnice)
- Odvoz vegetacije i šuta iz Perasta do deponije.

I.C Palata (stara kuća, palata sa aneksom-kuhinjom)

- Izrada snimka – situacione skice postojeće vegetacije u palati, sa identifikovanom vrstom stabala i ostale vegetacije.
- Analiza uticaja vegetacije na konstrukciju, procjena elemenata koji bi eventualno mogli biti sačuvani.
- Uklanjanje dijela vegetacije za koju je procijenjeno da se uklanja. Aktivnost je potrebno sprovoditi pažljivo, uz obavezno prisustvo nadzora kako ne bi došlo do oštećenja konstrukcije objekata.
- Raščišćavanje šuta. Aktivnost je potrebno sprovoditi uz obavezno prisustvo nadzora i arhitekta konzervatora, kako bi se identifikovali i sortirali eventualni izvorni graditeljski elementi.

- 
- Prenos očišćene vegetacije i šuta do kolskog puta (obalni put ispred Vatrogasnice)
 - Odvoz vegetacije i šuta iz Perasta do deponije.

II – Izrada dodatnih i detaljnijih arhitektonskih snimaka

II.A Vrt

- Izrada detaljnih arhitektonskih snimaka podzida terasastih dolaca kao i ostalih elemenata koji će se eventualno otkriti nakon raščišćavanja (stepenište, ostaci zidova,...).

II.B Pomoćni objekat u vrtu palate

- Izrada detaljnog arhitektonskog snimka objekta – osnove, presjeci, izgledi.

II.C Palata (stara kuća, palata sa aneksom-kuhinjom)

- Izrada detaljnijih arhitektonskih snimka djelova palate koji nisu bili prethodno dostupni ili detaljno snimljeni, posebno enterijer i fasade aneksa-kuhinje, ali i ostali djelovi stare kuće i palate.

III – Sprovođenje istraživanja u cilju otkrivanja prvobitnih arhitektonskih karakteristika kompleksa, u identifikovanim zonama

- Analiza arhitektonskih karakteristika novo otkrivenih segmenata kompleksa i njihove povezanosti sa cjelinom.
- Sprovesti arheološka istraživanja u određenim zonama, ukoliko se tokom raščišćavanja utvrdi da je potrebno.

IV – Procjena statičke stabilnosti objekata

IV.B Pomoćni objekat u vrtu palate

- Izvršiti procjenu statičke stabilnosti ruševnog objekta u vrtu palate

IV.C Palata (stara kuća, palata sa aneksom-kuhinjom)

- Izvršiti procjenu statičke stabilnosti stare kuće i palate sa aneksom-kuhinjom

V – Izrada studijskih skica i varijantnih arhitektonskih rješenja kako bi se ispitala optimalna rješenja faznog aktiviranja kompleksa

- Izrada studijskih skica i varijantnih arhitektonskih rješenja kako bi se ispitala optimalna rješenja faznog aktiviranja kompleksa.



- Skice i varijantna rješenja je potrebno predstaviti Upravi za zaštitu kulturnih dobara – Područnoj jedinici Kotor. Nakon konsultacija sa njima razraditi odabrana rješenja, na osnovu kojih će moći da se radi konzervatorski projekat.

5.2. Idejno rešenje „Otvorena palata“

Branko Nikolić, ANTIPOD studio

5.2.1. Uvod



Slika 35. Palata Mazarović. Izvor: Montenegro for Travellers.

Palata Mazarović u Perastu je otvorena – bukvalno. Distopična na lep način. Prepustili smo je prirodi prethodnih sto godina i ona je prilagodila sebi, a ne savremenim potrebama grada kao što je Perast.

Prva namera svakog ko bi se bavio ovom temom je da palatu restaurira i vrati u originalno stanje i to ne bi bilo pogrešno. Za pet ili deset godina i pet ili deset miliona evra dobili bismo prelepu zatvorenu palatu koja bi se koristila retko i to kada neko donese ključ iz Kotora.

Taj slučaj već imamo u Kreativnom Habu u Kotoru u nekadašnjem zatvoru u kome održavamo ekspertske rezidencije i radimo na ovim studijama. Prazan je veći deo godine. Tek povremeno se ispuni ljudima tokom nekih retkih događaja ili programa. A za ključ se mora otići do Cetinja.

Sve to vreme bismo imali zatvoreno gradilište u sred Perasta i potencijalni rizik da u stanju gradilišta bude narednih 100 godina uzimajući u obzir dosadašnji trend i pretila bi joj opasnost profane komercijalizacije.

Ključna tema ovog projekta i naše namere je razumevanje današnjeg konteksta Perasta i Peraštana. Bez obzira što svi vole Perast i u njemu vole da borave, ovo bez lokalne zajednice kao nekoga ko treba da bude domaćin ove kuće nije bilo pametno raditi.



Slika 36. Balon Turul prilikom uzletanja sa Mažuranićevog trga u Zagrebu, 1905. Izvor: Leksikografski zavod Miroslav Krleža – portal „Tehnika“.

Krsto Mazarović je 15. decembra 1789. godine prvi na Balkanu leteo balonom. Samo šest godina nakon prvog leta u Parizu. Ovo nam govori o visokom kvalitetu života koji su Peraštani imali pre skoro četvrt veka. O stanju duha i skladu sa novim tehnologijama i trendovima.

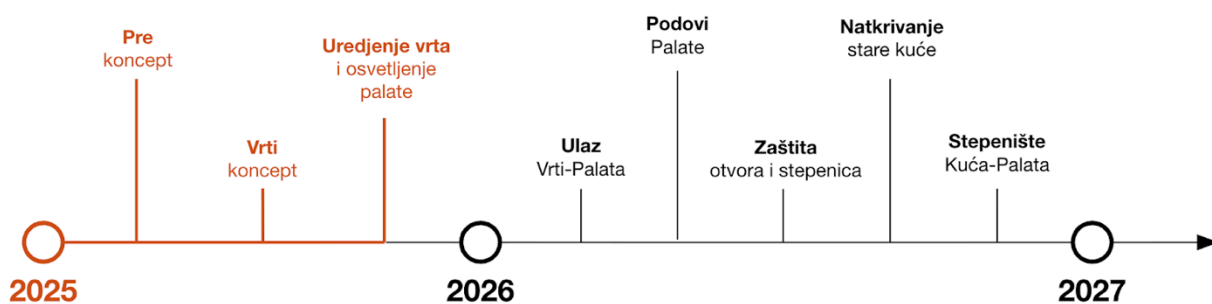


Kada smo pomoć potražili u novim tehnologijama, veštačka inteligencija nam nije mnogo pomogla oko razumevanja Perasta, ni teme koju smo postavili.



Slika 37. Rešenje rekonstrukcije Palate Mazarović generisano uz primenu alata veštačke inteligencije.

5.2.2. Strategija



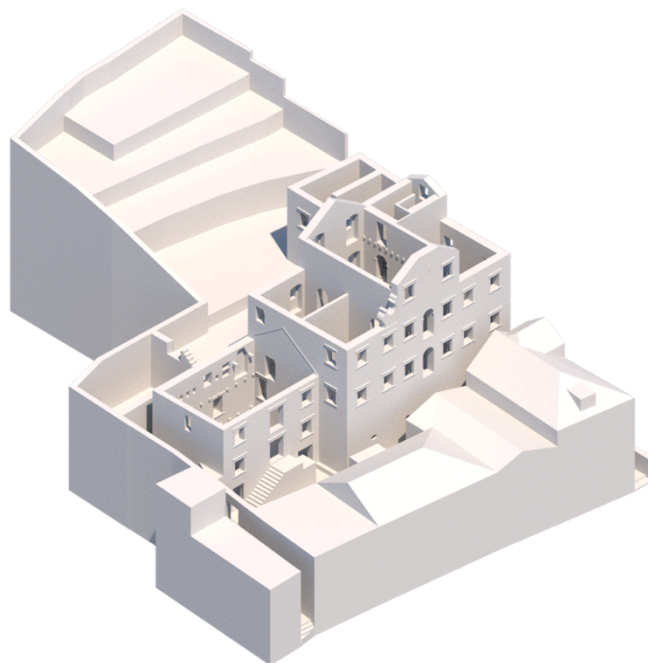
Slika 38. Vremenski okvir realizacije aktivnosti

Analizirane su postojeće dobre prakse i primeri koji su nas doveli do dva ključna pitanja.

- *Kako da odgovorimo na sve potrebe koje smo istraživanjima dobili?*
- *Da li postoji alternativni pristup?*

Šta je u biti strategije do koje smo došli?

- Da se projekat radi postepeno, korak po korak!
- Da osmislimo smer i samo prvih par koraka, kao što su sređivanje vrta i delova palate koji bi bili realizovani u prvih par sezona.
- Da se na tom mestu promišljaju i planiraju sledeći koraci u odnosu na organske potrebe i zaključke i lekcije iz prethodnih sezona!
- Da se svaki sledeći korak izvodi tokom građevinske sezone, a koristi između!



Slika 39. Trodimenzionalni model Palate Mazarović

U završetak, kraj projekta smo gledali kao na ideju, koja nije rigidna, ali nam je bilo važno da postavimo cilj ka kome smo ovom našom studijom krenuli.

- Namera je da se zadrži duh palate na kojoj se vidi njena istorija.
- Da na kraju ne izgleda kao neka nova kamena kuća koja imitira stare palate.
- Da ne izgubimo karakter koji je čak i u ovom ruševnom stanju izuzetno jak.

5.2.3. Palata



Slika 40. Natkrivanje dela kuće i rešenje poda u Palati Mazarović

- Da u prvim koracima zadržimo palatu netaknutu i da je konzerviramo
- Da palata ostane otvorena (bukvalno)
- Da intervencije radimo unutar/oko palate / objekat u objektu ili „oblačenje” palate
- Da intervencije radimo na samim otvorima
- Da se koristi za kamerne muzičke, dramske i likovne programe na otvorenom.
- Da se stara kuća natkrije i tu napravi prostor za edukativne i radioničke programe.



Koncept 1



Slika 41. Natkrivena kuća – konceptualno rešenje 1

Koncept 2



Slika 42. Obučena kuća – konceptualno rešenje 2



Koncept 3-1



Slika 43. Kuća u kući 1 – konceptualno rešenje 3

Koncept 3-2



Slika 44. Kuća u kući 2 – konceptualno rešenje 3



Koncept 3-3



Slika 45. Kuća u kući 2; Terasa na objektu / Novi Belvedere – konceptualno rešenje 3



Slika 46. Ilustrativna vizija prostora susreta za lokalnu zajednicu Perasta. Generisano uz primenu alata veštačke inteligencije.

5.2.4. Vrti

Ideja je da vrti budu prvi korak u strategiji ovog projekta.

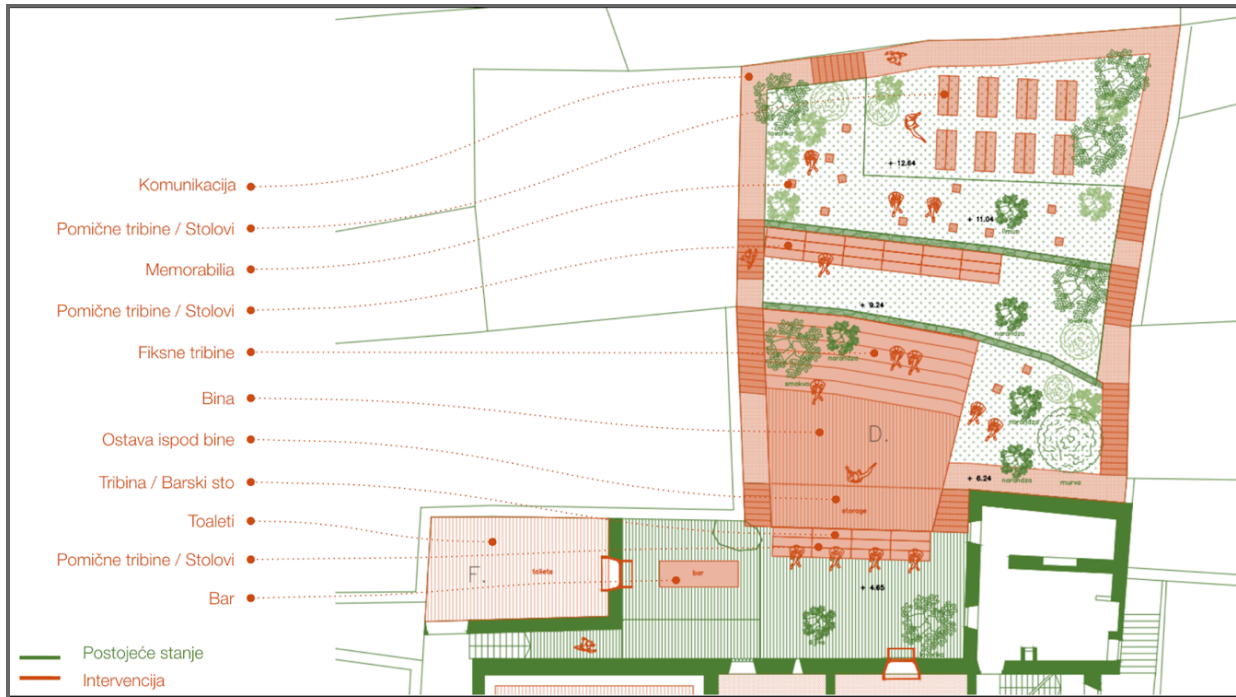
Mesto susreta, otvoreni za sve a pre svega Peraštane koji treba da budu domaćini.

Da se na ovom mestu održavaju sastanci i programi mjesne zajednice, društva ljubitelja Perasta, kao i Dobrovoljnog vatrogasnog društva Perast, kao prve komšije.

- Da ovo mesto pre svega pripada Peraštanima, kao što u biti i pripada.
- Da se ovde otvaraju teme i rešavaju izazovi i konflikti sa kojima se Perast i Peraštani nose.
- Da odgovori na deo potreba koje trenutno postoje.
- Da intervencije ne budu invazivne.
- Da dizajn bude profan, diskretan, da ne ugrozi predivan ambijent koji ovaj prostor već ima.
- Da mobilijar bude fleksibilan i modularan i multifunkcionalan!

Predlog intervencija

Centralna zona je bina sa tribinama/amfiteatrom koja je fiksna za potrebe događaja, prezentacija, projekcija ali može služiti za boravak, kao i za radioničke programe. Komunikacija u terasastom delu je po obodu u krug oko vrta.



Slika 47. Osnova vrta – varijanta 1.



Slika 48. Presek vrta – varijanta 1.



Slika 49. Osnova vrta – varijanta 2.



Slika 50. Presek vrta – varijanta 2.



Urbani mobilijar je modularan i fleksibilan i time podržava širok spektar aktivnosti i programa kao što su sastanci, okupljanja i događaji, radionice, edukacije...

Living Lab / U ovom slučaju laboratorija mogućeg i potrebnog

ELEMENT:

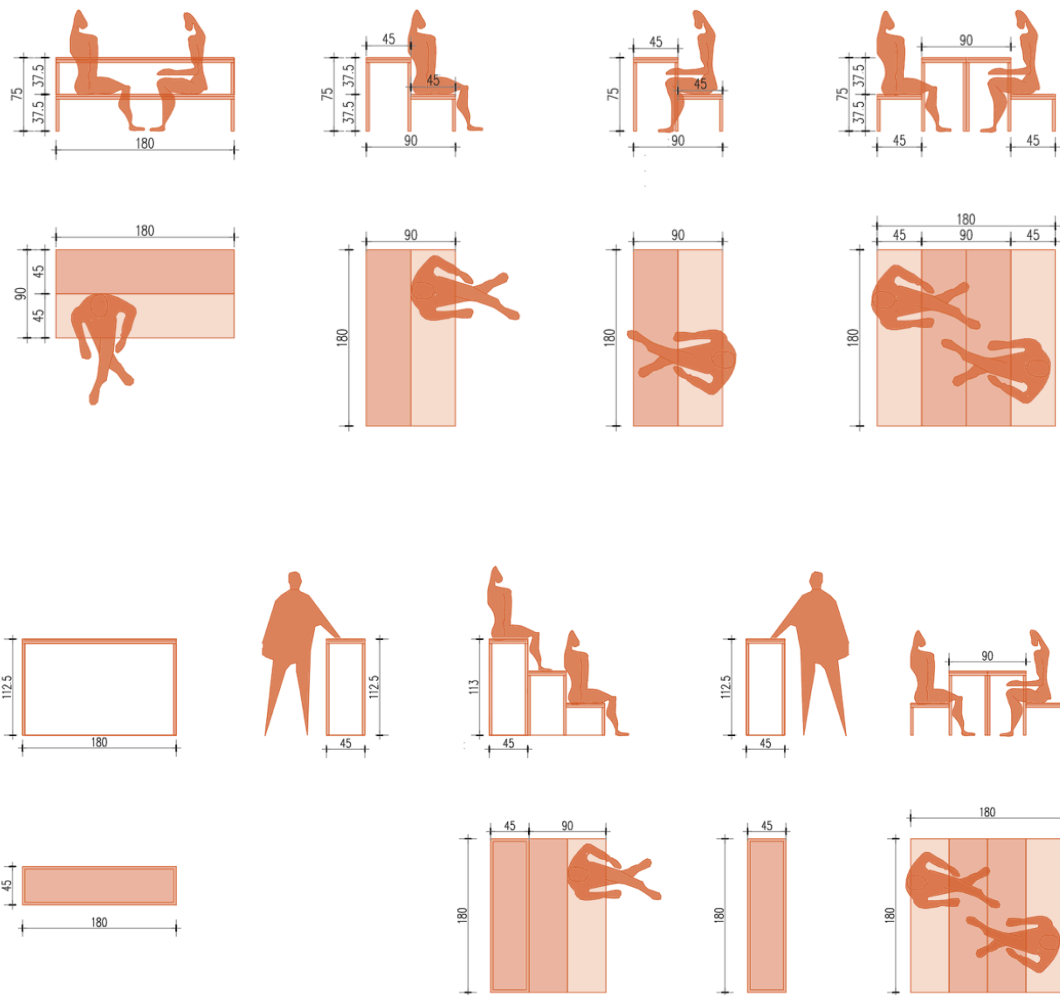
STO-KLUPA

STO-KLUPA

STO-KLUPA X2

VISOKI STO+STO-KLUPA

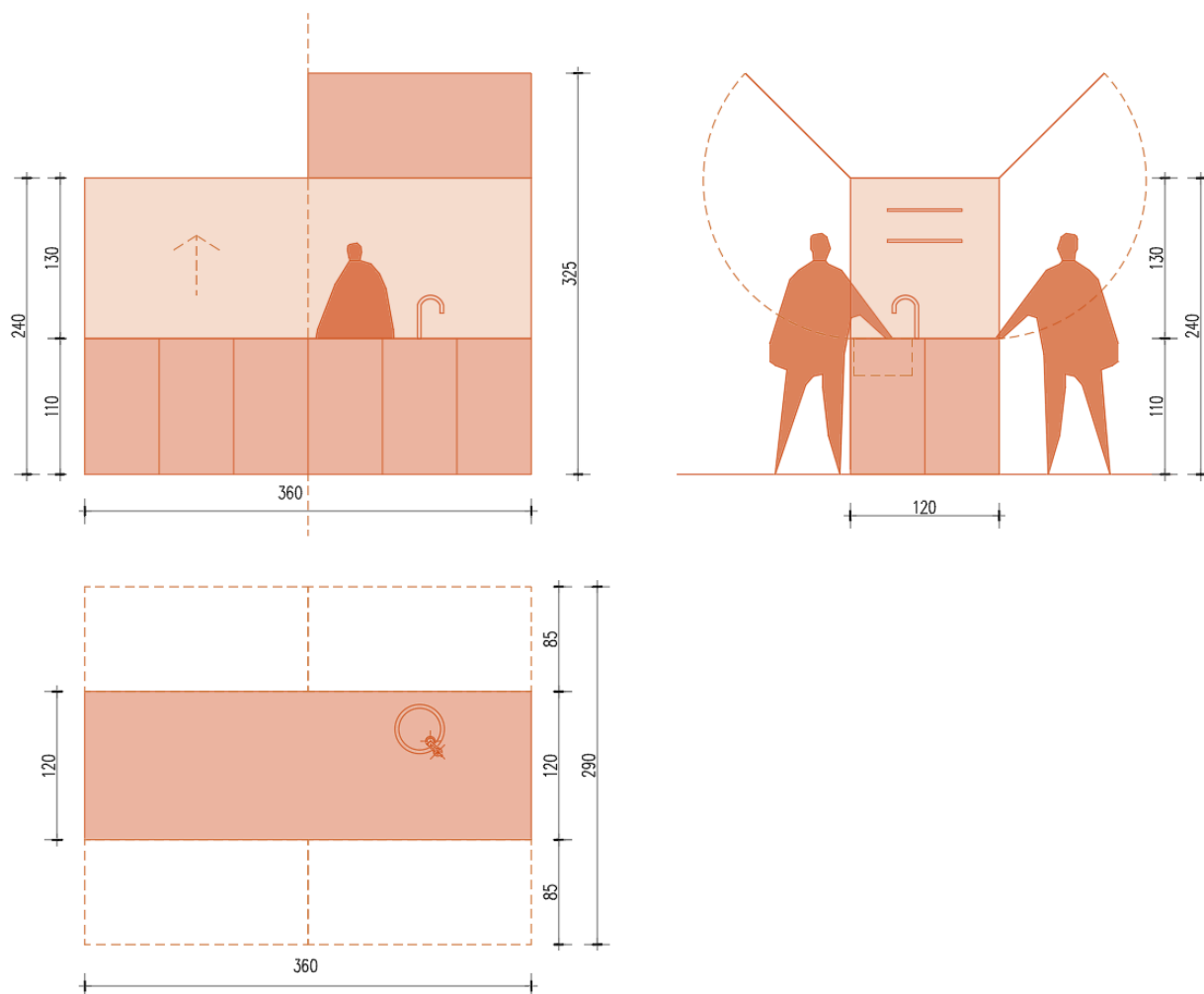
VISOKI STO



Slika 51. Urbani mobilijar – pregled elemenata.



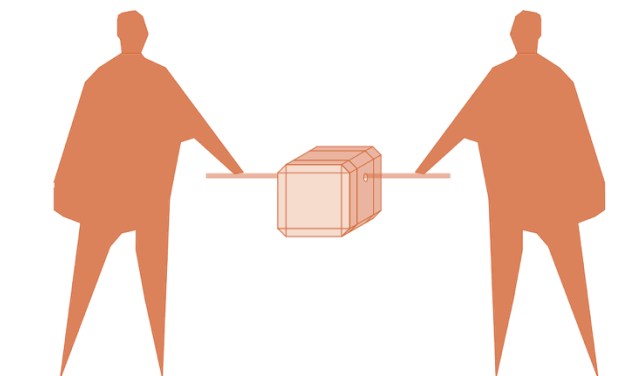
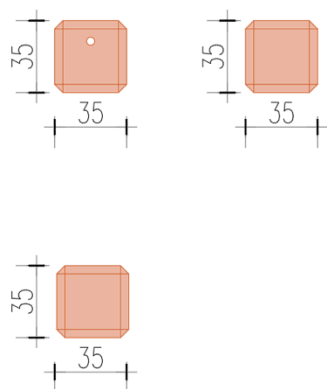
Zatvorivi bar/Kuhinja



Slika 52. Urbani mobilijar - zatvorivi bar/kuhinja

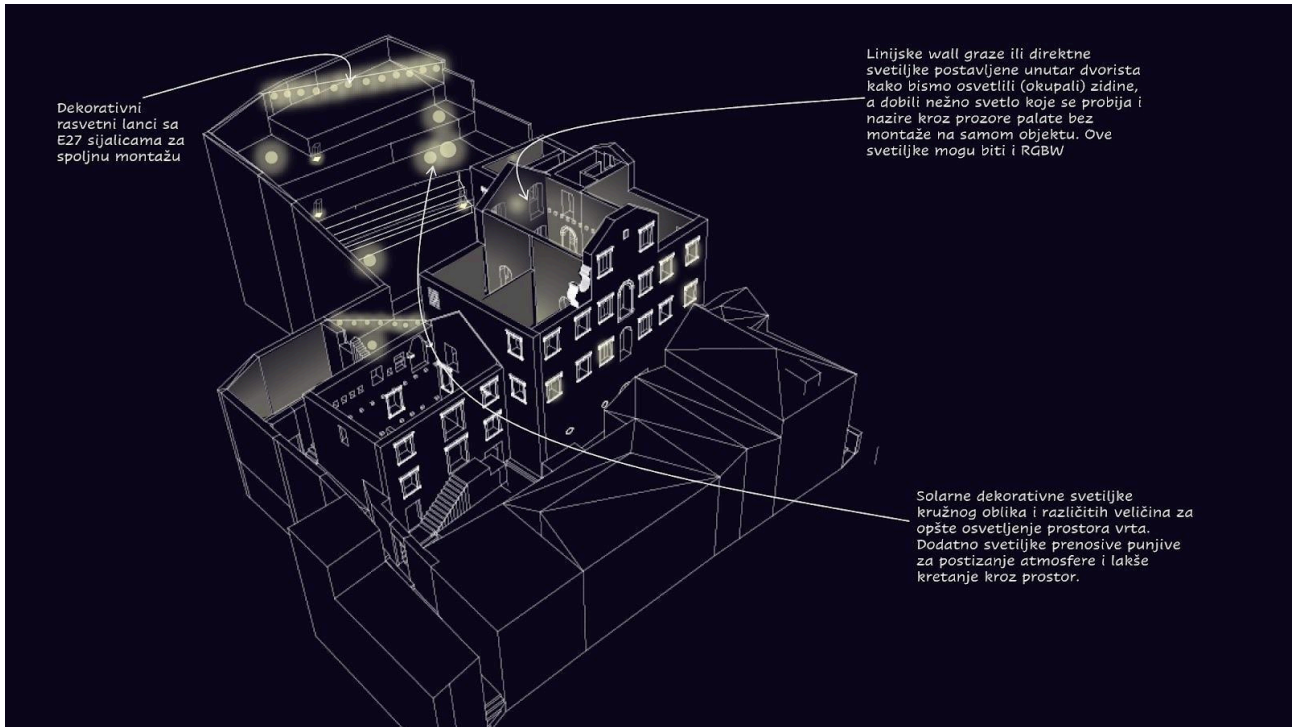


Kamen



Slika 53. Urbani mobilijar - kamen

5.2.5. Osvetljenje



Slika 54. Predlog rešenja osvetljenja

Palata bi se osvetlila iznutra, vrlo diskretno, da pokaže svima da je počela da se budi.

5.3 Pejzažna arhitektura vrta Palate Mazarović u Perastu

Prof. dr Tatjana Ljujić-Mijatović i Dunja Mijatović

5.3.1. Revitalizacija i kulturna valorizacija istorijskog vrta palate Mazarović u Perastu

Vrtovi se tokom vremena neprestano mijenjaju – pod uticajem rasta i odumiranja biljaka, kao i upravljačkih aktivnosti ili njihovog izostanka. Proučavanje i rekonstrukcija davno izgubljenih vrtova predstavlja složenu temu, pri čemu i dalje ne postoji opšti metodološki pristup za procjenu aktivnosti revitalizacije i valorizacije ovih prostora, naročito kada je riječ o florističkim karakteristikama.

Perast je jedno od najznačajnijih naselja unutar kulturno-istorijskog pejzaža Boke Kotorske. Palata Mazarović i njen nekadašnji vrt predstavljaju vrijednu komponentu barokne urbanističke matrice Perasta. Vrt, iako zapušten i djelimično devastiran, čuva strukturalne ostatke terasa, kamenih međa i biljnih ostataka koji ukazuju na slojevitost hortikulturalne historije.

Ovaj prijedlog razmatra ključne korake za razvoj intervencija s ciljem postizanja dubljeg razumijevanja prirodnih, historijskih i filozofskih karakteristika lokaliteta, od prošlosti do savremenog trenutka. Na osnovu toga predlažemo pristup revitalizaciji i kulturnoj valorizaciji prirodnih elemenata, uz ukazivanje na izazove i ograničenja koji se javljaju pri takvom radu.

Cilj ovog projekta je revitalizacija i kulturna valorizacija historijskog vrta palate Mazarović u Perastu, kroz konzervatorski utemeljeno uređenje otvorenog pejzaža koji odražava prirodnu i historijsku autentičnost prostora. Vrt se nalazi u sklopu ruševina barokne palate i ima potencijal da postane kulturno središte lokalne zajednice i nova tačka okupljanja u okviru zaštićenog područja Boke Kotorske.

Kroz integraciju pejzažne arhitekture, hortikulture i kulturne interpretacije, projekat ima za cilj da uspostavi balans između očuvanja i savremene funkcije prostora, uz učešće lokalne zajednice i promociju održivih modela korišćenja kulturne baštine. Revitalizacija ovog vrta ima za cilj očuvanje jedinstvenog pejzažnog karaktera Perasta i njeguje vezu između kulturnog nasljeđa i savremenog života.

Za odabir biljnih vrsta u vrtu palate Mazarović neophodno je posmatrati šire područje Boke Kotorske, koje obiluje bogatstvom vegetacije – i autohtonih i alohtonih biljnih vrsta unesenih iz različitih dijelova svijeta. Na tom prostoru registrovano je ukupno 565 biljnih vrsta, od kojih su 264 vrste drveća, žbunja i povijuša, a 301 vrsta pripada cvjetnim kulturama.

Primijećeno je da dendrološki sastav u naseljima ne odražava u potpunosti florističku raznovrsnost ovog područja, što treba uzeti u obzir pri planiranju zelenih površina.



Neke vrste koje se po prvi put pojavljuju u ovom prostoru uključuju:

- *Cedrus atlantica* 'Glauca'
- *Cryptomeria japonica*
- *Chamaecyparis lawsoniana* 'Alumni'
- *Spiraea argentea*
- *Thuja orientalis* 'Aurea Nana'
- Određene vrste iz rodova *Abies* (jela) i *Picea* (smreka)

Pristup brojnim istraživačkim projektima koji su već utvrdili ekološki, morfološki i biološki podobne vrste omogućava izbor optimalnih rješenja za formiranje funkcionalnog pejzaža.

Istorijski referentne vrste

- Formalno oblikovano bilje: *Buxus sempervirens* (šimšir), *Laurus nobilis* (lovor), šišane živice, simetrične cvjetne gredice
- Voćke: *Citrus limon* (limun), *Citrus sinensis* (naranča), *Ficus carica* (smokva)
- Egzotične vrste: sve češće prisutne u 18. vijeku kao simboli prestiža
- Simbolična stabla: *Cupressus sempervirens* (čempres), *Quercus* spp. (hrast), *Laurus nobilis* (lovor)

Osnovni koncept

Osnovni koncept je stvaranje otvorenog vrtnog prostora koji čuva istorijsku i prirodnu autentičnost, uz mogućnost boravka, sezonskih aktivnosti i minimalnih, reverzibilnih intervencija.

Kulturna i edukativna valorizacija prostora kroz sezonske programe i lokalnu participaciju:

- Očuvanje i promocija mediteranske hortikulture tradicije
- Unapređenje javnog prostora kroz pristupačan i funkcionalan pejzažni dizajn
- Povećanje svijesti o značaju baštine u urbanom kontekstu
- Poštovanje konzervatorskih standarda i reverzibilnost intervencija
- Očuvanje prirodnog i istorijskog identiteta prostora
- Funkcionalna fleksibilnost
- Prilagođenost lokalnim klimatskim i prostornim uslovima

Smjernice za izbor biljaka

Preporučene vrste – Autohtone i mediteranske drvenaste vrste:

- *Ficus carica*, *Hibiscus syriacus*, *Acacia dealbata*, *Cupressus sempervirens*, *Laurus nobilis*, *Morus alba*, *Olea europaea*, *Prunus avium*, *Magnolia grandiflora*, *Pittosporum tenuifolium*, *Punica granatum*, *Vitis vinifera*, *Viburnum tinus*



Preporučene vrste – Cvjetne i ukrasne vrste:

- Agave americana, Ageratum houstonianum, Asparagus sprengeri, Aucuba japonica, Begonia semperflorens, Canna indica, Senecio cineraria, Dianthus barbatus, Euphorbia venata, Ficus elastica, Tagetes erecta, Viola odorata, Zinnia elegans

Posebnu pažnju treba posvetiti fenofazama cvjetanja, bojama, teksturi i formama, kako bi se stvorile skladne hortikulturene kompozicije u skladu sa arhitekturom palate. Potrebno je planirati puzavice koje mogu da istaknu ili prikriju određene dijelove objekta i vrta. Primjeniti mjere održavanja i zaštite postojećih i novih biljaka.

Specijalna intervencija – Amfiteatarska forma:

Predlaže se sadnja drveća u polukružnoj formaciji radi formiranja intimnog prirodnog amfiteatra pogodnog za kulturne sadržaje: predstave, koncerte, projekcije i druge događaje. Sadržaj mediteranskih vrsta dodatno obezbjeđuje hladovinu, akustičnu zaštitu i zadržavanje ambijentalne autentičnosti.

Faze revitalizacije

Faza I – Priprema i čišćenje:

- Geodetsko snimanje i konzervatorska procjena
- Uklanjanje invazivnog rastinja, očuvanje autohtonih vrsta
- Klasifikacija postojećeg biljnog fonda
- Procjena stabilnosti terasa i sigurnosnih mjera

Faza II – Planiranje i dizajn:


- Pejzažno-konzervatorski plan
- Definisane zone: amfiteatar, edukativna zona, tiha zona
- Odabir biljaka u skladu sa mediteranskom klimom
- Projektovanje diskretne infrastrukture

Faza III – Uređenje i implementacija:

- Stabilizacija terasa i kamenih međa
- Sadržaj bilja i hortikultureno uređenje
- Postavljanje mobilne opreme i modularnih elemenata

Faza IV – Aktivacija prostora:

- Pilot događaji: koncerti, radionice, izložbe

- 
- Edukativne ture o istoriji i bilju
 - Uključivanje lokalnih škola, udruženja i umjetnika

Vertikalna organizacija vrta – Terasaste zone

1. I terasa – povezana sa palatom; intimna zona za čitanje i manje skupove
2. II terasa – centralni prostor; predviđena rekonstrukcija pergole
3. III terasa – kućni vrt; zona za aromatično i jestivo bilje
4. IV terasa – meditativna zona; tišina i kontemplacija
5. V terasa – poluprirodni vrt; očuvanje biodiverziteta i posmatranje prirode

Zaključak

Vrt palate Mazarović ima potencijal da postane tiha oaza i simbol urbane regeneracije u kulturno-istorijskom kontekstu Perasta. Njegova revitalizacija podrazumijeva suptilnu intervenciju i integraciju sa postojećim ambijentom, kroz savremenu hortikulturnu praksu i duboko poštovanje prirodnog i istorijskog nasljeđa.

5.3.2. Idejno rješenje pejzažne arhitekture vrta Palate Mazarović u Perastu

Osvrt na izbor vrtnog stila, uključujući biljne vrste, za uređenje, obnavljanje i formiranje funkcionalnog pejzaža vrta Palate Mazarović u Perastu

Perast je jedno od značajnih naselja unutar kulturno-istorijskog pejzaža Boke Kotorske. Palata Mazarović i njen nekadašnji vrt predstavljaju vrijednu komponentu barokne urbanističke matrice. Vrt, iako zapušten i djelimično devastiran, čuva strukturalne ostatke terasa, kamenih podzida i postojećih biljaka, koji ukazuju na slojevitu hortikulturnu istoriju.

Palata Mazarović sa vrtom nastala je u baroknom periodu, u XVII vijeku. Nakon renesansnog razdoblja, u XVII vijeku javlja se novi pravac u umjetnosti, uključujući i vrtu umjetnost, koji označava prekid s dotadašnjom uravnoteženom i smirenom estetikom. Barokna umjetnost nastala je u Italiji, odakle se proširila u druge evropske zemlje. Ovaj pravac trajao je dva vijeka, ostavljajući za sobom bogato nasljeđe u arhitekturi, slikarstvu, muzici, književnosti i vrtnoj umjetnosti.

Koncepcija baroknog vrta zasniva se na likovnim principima, a njegova namjena ogleda se u veličanju moći vladara, s akcentom na društveni prestiž, bezbrižnost i rasonodu. Barokni vrt ne pokazuje uvijek skladne i pravilne geometrijske oblike karakteristične za renesansnu estetiku. Njegov izgled često je složen, s linijama koje se prepliću i perspektivama koje stvaraju osjećaj dubine i pokreta. U njima se smjenjuju galerije, drvoredi, klupe, skulpture, fontane, cvijetnjaci i travnjaci. Glavni dio vrta je parter, formiran od rezanih živih ograda koje više nisu strogo geometrijske, već slobodnije – često u formi palminog lista – kombinujući pravilne oblike s krivinama.



Za barokni period može se reći da je u njemu arhitektura bila dominantnija od vrtne umjetnosti. U baroknim vrtovima prisutni su veliki parteri uokvireni nisko orezanim živim ogradama, u kombinaciji s bijelim i obojenim šljunkom i rizlom, vodenim površinama (bazeni, fontane), skulpturama, cvijećem i parternim travnjacima. Neizostavan detalj baroknih vrtova je oranžerija – prostor u kojem su se uzgajale egzotične biljke u saksijama. Ovi vrtovi često su sadržavali i povrtnjake, te aromatične i ljekovite biljke.

Barokni vrtovi prepoznatljivi su po orezanim biljkama – topijarnim formama drveća i grmlja – koje su bile simetrično raspoređene u prostoru: na terasama, u galerijama, u pozorištima na otvorenom i u blizini vodenih elemenata poput fontana, bazena, vodoskoka i kanala.

Ovaj kratki opis baroknih vrtova važan je za razumijevanje njihovog sastava i načina prezentacije biljaka, što omogućava kvalitetan odabir rješenja za uređenje vrta Palate Mazarović. Prema klasifikaciji pejzaža, vrt Palate Mazarović spada u kategoriju kulturno-istorijskog pejzaža, koji ima spomeničku vrijednost. Pejzaž ima važnu ulogu zahvaljujući svojim vizuelno-estetskim vrijednostima i doprinosu očuvanju javnog interesa u oblastima kulture, ekologije i zaštite životne sredine. On doprinosi zadovoljavanju različitih ljudskih potreba koje utiču na zdravlje zajednice i stvaranju prijatnijeg i zdravijeg ambijenta za život i rad.

Utvrđivanje metoda obnove složen je i kreativan proces. Ovaj stari vrt preživio je mnoge transformacije, nadogradnje i vegetacijske promjene. Zato je teško govoriti o vraćanju vrta u prvobitno stanje prilikom njegove obnove i zaštite. Bolje je fokusirati se na sklad boja, linija i oblika koji dobro interpretiraju harmoniju prostora, uz istovremeno očuvanje tragova kasnijih faza oblikovanja. Rijetko se koristi samo jedna metoda obnove – uspješniji rezultati postižu se kombinovanjem više pristupa, kako bi se postigla što kvalitetnija revitalizacija i dugoročna zaštita vrta.

Da bi se ovako vrijedna parkovska aglomeracija – vrt Palate Mazarović – adekvatno uredila i obnovila, potrebno je primijeniti odgovarajuće mjere zaštite i revitalizacije, kao što su rekonstrukcija, revitalizacija, rekompozicija, konzervacija i izrada replika. U izradi ovog idejnog rješenja primijenjene su mjere rekonstrukcije, rekompozicije i konzervacije, kako bi se očuvao karakter kulturno-istorijskog građevinskog ambijenta. Pejzažna arhitektura ima za cilj oblikovanje ekološki uravnoteženih i estetski vrijednih prostora.

Obrazloženje idejnog rješenja

Osnovni koncept je stvaranje otvorenog vrtog prostora koji čuva istorijsku i prirodnu autentičnost, uz mogućnost boravka, sezonskih aktivnosti i minimalnih, reverzibilnih intervencija.

Prilikom izbora stila idejnog rješenja, nakon obilaska terena i sagledavanja postojećeg stanja, zaključeno je da nije moguće u potpunosti formirati vrt s karakteristikama barokne



epohe. Stoga se predlaže savremeni vrt koji će u sebi zadržati pojedine elemente i duh baroknih vrtova.

Vrt Palate Mazarović sastoji se od pet nivoa – terasa/dolaca – podzidanih kamenim međama. Visine međama variraju od 1,3 m do 3 m. Veze između nivoa nalaze se sa zapadne strane i trenutno su to improvizovane komunikacije. Svaka terasa ima specifičnu namjenu i funkciju.

Posebnu pažnju pri izboru biljnih vrsta treba posvetiti fenofazama cvjetanja, bojama, teksturi i formama, kako bi se stvorile skladne hortikulturene kompozicije u skladu s arhitekturom palate. Za odabir biljnih vrsta u vrtu Palate Mazarović neophodno je posmatrati šire područje Boke Kotorske, koje obiluje bogatstvom vegetacije, posebno autohtonih biljnih vrsta.

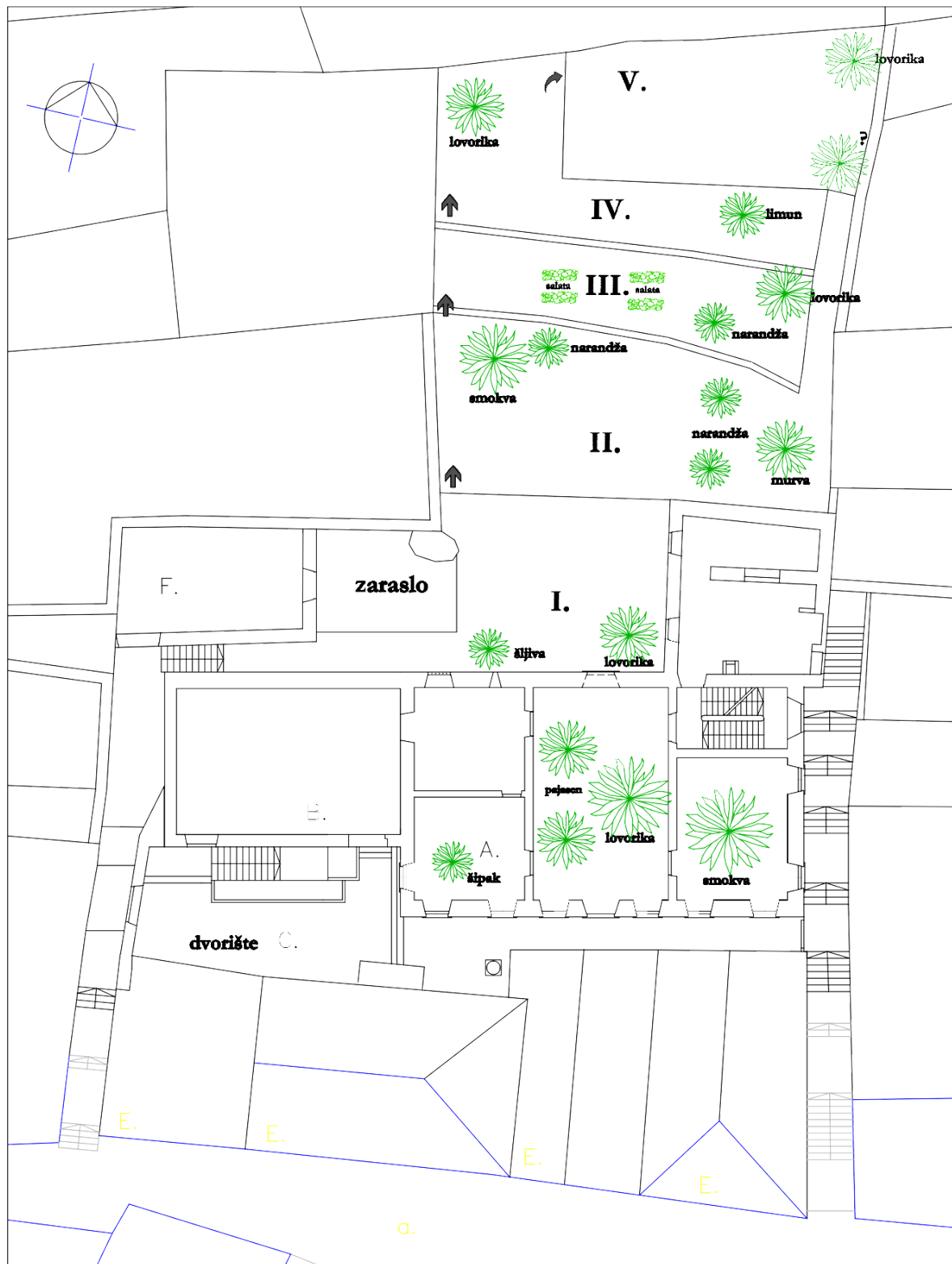
Na ivicama terasa predlaže se sadnja orezane žive ograde, čime se prostor pregrađuje simetrično – što je jedna od karakteristika baroknog vrta. Osim toga, kao soliterne biljke predlažu se piramidalne forme radi postizanja monumentalnosti. Potrebno je planirati puzavice koje mogu da istaknu ili prikriju određene dijelove objekta i vrta. Od velike je važnosti primijeniti mjere održavanja i zaštite postojećih biljaka.

Na terasi br. IV, na kojoj se nalazi pergola, predlaže se njena rekonstrukcija i sadnja puzavica. Terasa br. V predviđena je za održavanje koncerata, promocija i sličnih događaja. Na terasi br. I predlaže se formiranje oranžerije, odnosno mobilnih žardinjera s topijarnim formama koje se mogu pomjerati po potrebi. Ovakav način sadnje topijarnih formi karakterističan je za barokne vrtove.



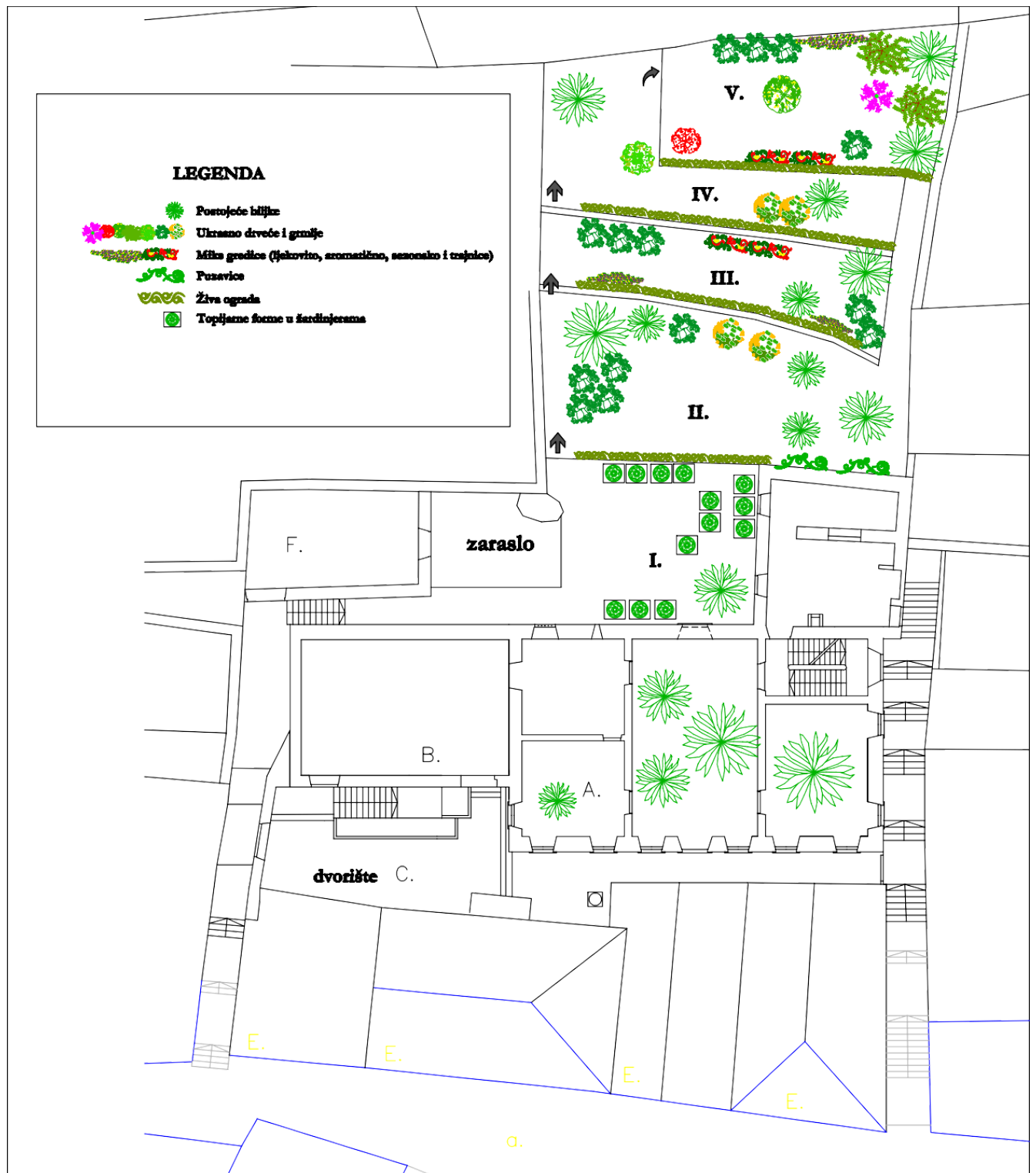
Slika 55. Terasa Oranžerije, Palata Versaj, 1684. Fotografija: Urban, Wikipedia / CC BY-SA 3.0

Postojeće vrste biljaka u vrtu Palate Mazarović



Slika 56. Postojeće vrste biljaka u vrtu Palate Mazarović.

Idejno rješenje vrta Palate Mazarović



Slika 57. Idejno rješenje vrta Palate Mazarović

6. NEFORMALNO OBRAZOVANJE

dr Jermina Stanojev

6.1. Perast i Prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora

Stanje lokaliteta

Perast je u potpunosti obuhvaćen Prirodnim i kulturno-istorijskim područjem Kotora, upisanim 1979. godine na Listu svetske baštine UNESCO-a (prošireno 2012. godine). Ovo područje zahvata unutrašnjost Bokokotorskog zaliva, uključujući stara gradska jezgra Kotora, Perasta i Risna, zajedno s prirodom koja ih okružuje. Smatra se da je Perast ključni sastojak kulturne vrednosti ovog lokaliteta.

Položaj Perasta

UNESCO-ov upis prepoznaje objedinjeni prirodni i kulturni pejzaž Bokokotorskog zaliva, kojem Perast daje poseban doprinos svojim arhitektonskim, pomorskim i verskim nasleđem. Grad se nalazi na moreuzu Verige, najužem delu zaliva, a njegova urbana celina i pomorsko nasleđe predstavljaju suštinski deo izuzetne univerzalne vrednosti (IUV) ovog lokaliteta svetske baštine.


Ključni peraški elementi upisa na Listu svetske baštine

1. Urbana struktura i arhitektura

- o Barokni urbani sklop Perasta iz 17. i 18. veka sačuvan je gotovo netaknut.
- o Grad obuhvata oko 16 palata, 17 katoličkih i nekoliko pravoslavnih crkava, od kojih su mnoge bogato dekorisane i dobro očuvane.
- o Značajne građevine:
 - Palata Bujović (početak 18. veka): reprezentativna barokna rezidencija plemićke porodice.
 - Palata Zmajević i Palata Smekja: svedočanstva raskoši pomorskog plemstva.
 - Crkva svetog Nikole sa svojim visokim zvonikom (mada nedovršena, dominira gradskom panoramom).

2. Ostrvske crkve i pomorsko nasleđe

- o Gospa od Škrpjela: crkva na veštačkom ostrvu, podignutom na hridi gde su mornari polagali kamenje nakon svakog putovanja.

- 
- o Ostrvo Sveti Đorđe: prirodno ostrvce sa benediktinskim manastirom iz 12. veka.
 - o Duhovna i vizuelna upečatljivost čini ova ostrva neodvojivim delom peraškog identiteta i harmonije zalivskog pejzaža.

3. Istorijski i pomorski značaj

- o Perast je bio važan pomorski centar u vreme mletačke vlasti, sa vlastitom pomorskom školom.
- o Istoriju grada snažno je oblikovao mletački uticaj, prepoznatljiv u arhitekturi i urbanom planiranju.
- o Zahvaljujući svom strateškom položaju i pomorskoj snazi, Perast je zadržao autonomiju i ugled uprkos svojoj veličini.

4. Integracija u kulturni pejzaž

- o Izgrađeno nasleđe Perasta skladno se uklapa u impozantni pejzaž Bokokotorskog zaliva, odražavajući susret ljudske delatnosti i prirode.

U dokumentaciji UNESCO-a, Perast se često pominje kao jedno od najvrednijih i najreprezentativnijih naselja u Bokokotorskom zalivu, od ključnog značaja za upis područja na Listu svetske baštine.

Izuzetna univerzalna vrednost

UNESCO-va izjava o izuzetnoj univerzalnoj vrednosti kao i evaluacije Međunarodnog saveta za spomenike i lokalitete (ICOMOS) izričito pominju Perast kao integralni deo Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora:

UNESCO-va izjava o izuzetnoj univerzalnoj vrednosti

- Perast se izričito navodi kao jedan od dva „vrlo karakteristična i autentično sačuvana mala grada“ čije je „urbano planiranje dobro prilagođeno i uklopljeno u pejzaž“ (whc.unesco.org).
- UNESCO je uvrstio Perast (uz Kotor) pod Kriterijum (iv) zahvaljujući njegovoj izvanrednoj urbanoj arhitekturi i skladnom uklapanju u impozantnu prirodu zaliva (whc.unesco.org).

- Lokacija svetske baštine obuhvata „unutrašnjost Bokokotorskog zaliva... okruženog planinama i gradovima, posebno Risnom i Perastom“, kao i ostrvca Sveti Đorđe i Gospa od Škrpjela (en.wikipedia.org).

ICOMOS evaluacije (iz serijskih izveštaja i monitoringa)

- ICOMOS je odobrio određivanje zaštitne zone i naglasio potrebu za kontrolom radi očuvanja vizuelnog integriteta, izričito pominjući priobalne gradove poput Perasta i insistirajući na zaštiti njegovih pejzažnih odlika (whc.unesco.org).
- U izveštajima misija reaktivnog monitoringa (npr. 2008. i 2012. godine) ističe se značaj očuvanja panorame – „posebno između Perasta i Jadranskog mora“ – i upozorili da bi infrastrukturni projekti poput mostova mogli ozbiljno ugroziti izuzetnu univerzalnu vrednost ovog područja (whc.unesco.org).

Uloga Perasta


Aspekt	Detalji
Izjava o izuzetnoj univerzalnoj vrednosti	Prepoznat kao primer malog urbanog naselja sa autentičnom arhitekturom, u skladu sa UNESCO-vim kriterijumima.
Sastavni elementi	Istorijsko jezgro samog Perasta, njegove barokne palate i crkve, kao i obližnja ostrvca Sveti Đorđe i Gospa od Škrpjela .
Fokus ICOMOS-a	Naglašena potreba za zaštitom vizuelnog integriteta i kontrolom razvoja u Perastu i okolini, radi očuvanja izuzetne univerzalne vrednosti lokaliteta.

Perast se ne pominje uzgred – vrednost grada se izričito prepoznaje i u UNESCO-voj izjavi o izuzetnoj univerzalnoj vrednosti, i u procenama ICOMOS-a. Perast se ceni zbog:

- svoje istorijski bogate i živopisne urbane strukture,
- svojih vizuelnih i fizičkih veza sa zalivskim pejzažem,
- dva upečatljiva ostrvca (veštačko i prirodno), koja oblikuju pomorski i kulturni identitet Perasta.

Perast takođe doprinosi nematerijalnom kulturnom nasleđu Bokokotorskog zaliva i povezan je sa elementima upisanim na UNESCO-vu listu.

Bokeljska mornarica – pomorska tradicija Kotora

- 
- Bokeljska mornarica je 2021. godine zvanično upisana na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalnog kulturnog nasleđa čovečanstva kao „Kulturno nasleđe Bokeljske mornarice – svečani prikaz sećanja i kulturnog identiteta“ (ich.unesco.org).
 - Mada joj je središte u Kotoru, ova vekovna tradicija se prostire i na Perast, gde ima važnu ulogu u lokalnim obredima i proslavama – uključujući godišnje svetkovine Svetog Tripuna, koje obuhvataju brodske procesije, živahnu igru u kolu, šarolike uniforme i istorijske pomorske rituale (ich.unesco.org).
 - Ključni nematerijalni elementi:
 - Procesije Svetog Tripuna (od 13. januara do 3. februara).
 - Tradicionalne uniforme Bokeljske mornarice, oružje i istorijske odore.
 - Igra u kolu koju izvode pripadnici mornarice.
 - Sećanje, pripovedanje i identitet pomorske zajednice.

Fašinada – ritual polaganja kamenja

- Gospa od Škrpjela, upečatljivo veštačko ostrvo nadomak Perasta, središte je jedinstvenog godišnjeg rituala poznatog kao fašinada (worldheritagesite.org, ich.unesco.org):
 - Svake godine, 22. jula, meštani isplovljavaju u čamcima i polažu kamenje u more kako bi proširili ostrvce – nastavljajući vekovni zavet koji potiče iz 1452. godine.
- Ova živa tradicija:
 - jača veze zajednice,
 - utelovljuje lokalno predanje i veru,
 - prepoznata je kao živopisan element kulturnog identiteta Perasta, tesno povezan sa kulturnim pejzažom područja upisanog na UNESCO-vu listu svetske baštine.

Nematerijalno nasleđe u Perastu



Element	Opis
Pomorska kultura Bokeljske mornarice	Živa tradicija priznata od strane UNESCO-a i zajednička čitavom zalivu; Perast učestvuje kroz zajedničke obrede, nošnje i svečanosti.
Fašinada ritual polaganja kamenja	Narodni običaj vezan za Gospu od Škrpjela, koji utelovljuje sećanje, veru i tradiciju zajednice.

Nematerijalne komponente

Perast sadrži bogat sloj nematerijalnog kulturnog nasleđa znatno širi od upisa na UNESCO-vu listu. Tu se nalaze tradicionalni zanati, pomorske veštine, usmena predanja, svečarske prakse i verski običaji koji se održavaju vekovima. Iako nemaju svi formalno priznanje UNESCO-a, ovi elementi predstavljaju suštinski deo kulturnog identiteta Perasta i lokalnih sistema znanja.

Tradicionalne i verske svečanosti

Fašinada (22. jul)

- Pored svog simboličnog značaja, fašinada obuhvata i sledeće elemente:
 - izradu i ukrašavanje čamaca,
 - pevanje lokalnih klapa tokom veslanja,
 - generacijski prenos veština plovidbe i upravljanja čamcem.

Dan Svetog Nikole (6. decembar)

- Sveti Nikola je zaštitnik Perasta, a njegov praznik obeležava se crkvenim litijama i zajedničkim gozbama.
- Proslava obuhvata tradicije ritualnog pečenja hleba, paljenja sveća i crkvenog pojanja.

Procesija kipova Bogorodice

- Kipovi se na verske praznike iznose iz različitih crkava u Perastu.
- Procesiju upotpunjavaju molitve, crkvene pesme i zvona, u skladu sa vekovnom tradicijom.

Pomorsko znanje i nautičke veštine



Perast je nekada bio sedište ugledne mletačke pomorske akademije, a to nasleđe i danas živi kroz:

- tradicionalne navigacione tehnike koje stariji mornari prenose usmenim putem,
- izradu čamaca od drvenog trupa uz pomoć tradicionalnih spojeva,
- tradiciju jedrenja i veslanja, posebno prisutnu u Bokeljskoj mornarici i među lokalnim ribarima.

Tradicionalne umetnosti, zanati i tehnike

1. Obrada kamena

- Vešta obrada krečnjaka, vidljiva na crkvama, palatama i zidinama.
- Prenosile su je generacije lokalnih kamenorezaca – prepoznatljivi barokni ukrasi predstavljaju zaštitni znak peraških zanatlija.

2. Vez i izrada sakralnih tekstila

- Posebno ga neguju časne sestre i ženska udruženja, u izradi oltarskih tkanina, barjaka za procesije i sveštenečkih odeždi.
- Odlikuje se zlatovezom, finom čipkom i ikonografijom posvećenom Bogorodici.

3. Ikonopis i sakralno slikarstvo

- Mada to nije jedinstveno za Perast, u gradu je nekada delovalo više radionica za izradu verskih slika i ikona.
- Mešavina vizantijskih i baroknih uticaja, često namenjen privatnim kapelama ili pomorskim oltarima.

Usmena predanja i lokalno znanje

- Legende o Gospi od Škrpjela i čudesnim spasavanjima na moru dobro su poznate i rado se prepričavaju.
- Porodične genealogije i pomorska dostignuća čuvaju se kroz pripovedanje i spomen-ploče.
- Lokalni idiomi i način govora odražavaju i slovensko i mletačko jezičko nasleđe.

Gastronomsko nasleđe

- Jela koja se pripremaju za post i praznike:

- o Sušeni bakalar
- o Krostule i fritule, pržene poslastice za svečane prilike.
- Znanje o konzervisanju ribe – soljenju incuna i skuše – prenosi se u porodicama s generacije na generaciju.

Nematerijalno kulturno nasleđe (van UNESCO liste)

Domen	Elementi
Svečarske tradicije	Fašinada, Dan Svetog Nikole, Marijanske (Bogorodičine) procesije
Zanati i tehnike	Obrada kamena, vez, gradnja čamaca
Pomorsko znanje	Tradicionalna navigacija, običaji veslanja, pomorske legende
Usmena i duhovna kultura	Legende, crkvene pesme, ikonografija, lokalni dijalekat
Gastronomske prakse	Praznična posna jela, konzerviranje morske hrane

1. Fašinada – ritual polaganja kamenja u more

Oblast: Društvene prakse, rituali i svečani događaji

Opis: Godišnji pomorski ritual koji se održava 22. jula, kada lokalni muškarci veslaju ukrašenim čamcima ka ostrvu Gospe od Škrpjela gde bacaju kamenje u more kako bi ojačali temelje ostrva. Praksa datira iz 15. veka i simbolizuje solidarnost zajednice i posvećenost Bogorodici.

Način prenosa: Međugeneracijski, usmeno i kroz aktivno učešće.

Potrebe očuvanja: Dokumentovanje, uključivanje mladih i zaštita tradicionalnih čamaca.

2. Pomorska navigacija i izrada malih čamaca

Oblast: Znanja i veštine u vezi s prirodom i univerzumom



Opis: Tradicionalne tehnike jedrenja, veslanja i izrade drvenih čamaca koje se prenose unutar ribarskih i mornarskih porodica. Obuhvataju poznavanje vetrova, plime i oseke, kao i orijentacije pomoću zvezda, kao što se to nekada učilo u peraškoj pomorskoj školi.

Način prenosa: Kroz praktično učenje u okviru porodica i udruženja barkariola.

Potrebe očuvanja: Podrška učenju zanata, nastavni programi, radionice izgradnje čamaca.

3. Tradicionalni crkveni vez i umetnost izrade tekstila

Oblast: Tradicionalni zanat

Opis: Izrada svećanih oltarskih tkanina, barjaka i sveštenečkih odora koje meštanke stvaraju koristeći fine materijale i sakralnu ikonografiju. Posebno je zastupljena u okviru verskih bratovština i manastira.

Način prenosa: Matrilinarno, preko verskih zajednica i starijih članica zajednice.

Potrebe očuvanja: Dokumentovanje, izložbe i međugeneracijski programi zanatske obuke.

4. Dan Svetog Nikole i crkvene svečanosti

Oblast: Društvene prakse i svećani događaji

Opis: Proslava zaštitnika Perasta, Svetog Nikole, obuhvata litije, crkvene službe, horsko pevanje, zajedničke gozbe i rituale paljenja sveća. Prakse odražavaju duboko ukorenjen duhovni identitet i pomorske molitve za blagoslov.

Način prenosa: Učešće u okviru porodice i parohije.

Potrebe očuvanja: Arhiviranje pesama i obreda, obnova omladinskog hora.

5. Legende i usmena predanja Perasta

Oblast: Usmena tradicija i izražavanje

Opis: Priče o čudesnim izbavljenjima na moru, nastanku ostrva Gospa od Škrpjela i pomorskim bitkama. Prenose se usmenim putem ili su urezane na spomen-pločama.

Način prenosa: Kroz pripovedanje starijih, lokalne vodiče i neformalna okupljanja zajednice.



Potrebe očuvanja: Organizovanje festivala pripovedanja, digitalni arhiv usmene tradicije.

6. Tradicionalna obrada kamena i urbana ornamentika

Oblast: Tradicionalni zanat

Opis: Majstorsko umeće obrade krečnjaka, barokne ornamentike i konstrukcionih spojeva, vidljivo na palatama i crkvama. Prepoznatljivo obeležje urbanog identiteta Perasta.

Način prenosa: Unutar porodice i kroz odnos majstora i šegрта.

Potrebe očuvanja: Radionice kamenorezačkog nasleđa, obuka mladih zanatlija.

7. Sakralne procesije i poštovanje ikona

Oblast: Ritualne prakse i sistemi znanja

Opis: Nošenje Bogorodičnih ikona i relikvija tokom crkvenih praznika; obuhvata ritualnu koreografiju, crkveno pojanje i sekvence oglašavanja zvona koje su karakteristične za Perast.

Način prenosa: Kroz crkvene uloge i učešće u liturgijskom životu.

Potrebe očuvanja: Video-dokumentovanje i obuka za obredne uloge.

8. Kulturno-gastronomsko nasleđe u vreme posta i praznika


Oblast: Kulinarska tradicija

Opis: Priprema posebnih jela za praznike (npr. bakalar, krostule, priganice) često u vezi sa verskim ciklusima posta. Recepti se prenose usmenim putem i u porodičnim rukopisnim sveskama.

Način prenosa: Unutar porodica i ženskih udruženja.

Potrebe očuvanja: Arhiviranje recepata, izrada lokalnih kuvara, kulinarske demonstracije.

Predlog narednih koraka

- 
1. Saglasnost zajednice: radionice sa meštanima Perasta radi potvrđivanja i dopune ovog inventara – u skladu sa UNESCO-ovim modelom za integrisano očuvanje kulturnog i prirodnog pejzaža gradova, Historic Urban Landscape (HUL).
 2. Veza sa nacionalnim nominacijama nematerijalnog nasleđa i radom opštine: Saradnja sa Upravom za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore radi uključivanja ovih elemenata u novi plan upravljanja kulturnim nasleđem.
 3. Obrazovni programi: Uspostaviti partnerstva sa lokalnim školama i nevladinim organizacijama radi dokumentovanja, edukacije i jačanja kapaciteta za očuvanje ovih tradicija.

6.2 Neformalni obrazovni programi

Neformalni obrazovni programi za očuvanje i promociju nematerijalnog kulturnog nasleđa u Perastu i širem području Bokokotorskog zaliva obuhvataju iskustva učenja u zajednici, međugeneracijskog prenosa znanja i uspostavljanje veza sa lokalnim prostorima. Ovi programi treba da budu posvećeni lokalnom kontinuitetu nasleđa, kao i potrebama šireg regiona za kulturnom održivošću, uključivanjem mladih i starijih, kao i za razvojem turizma osetljivog za lokalne tradicije.

Neformalni obrazovni programi za nematerijalno kulturno nasleđe u Perastu i Bokokotorskom zalivu

Ciljevi:

- Jačanje prenosa znanja i veština iz oblasti nematerijalnog kulturnog nasleđa izvan formalnog školovanja.
- Podrška međugeneracijskom učenju i identitetu zajednice.
- Obezbediti mladima i lokalnim akterima alate za očuvanje nasleđa i njegovu kreativnu reinterpretaciju.
- Povezati peraški model sa širim kulturnim ekosistemom Bokokotorskog zaliva.


Tematske oblasti i tipovi programa

1. Pomorske tradicije i veslačka kultura

Ciljna grupa: Mladi, vlasnici čamaca, turistički vodiči

Aktivnosti:

- „Škola Fašinade“: Letnji kamp posvećen učenju tehnika veslanja, održavanja čamaca i usmene istorije zaliva.

- 
- Radionice izrade modela čamaca: Vode ih penzionisani majstori u Perastu ili Tivtu; podučavaju osnove obrade drveta, oslikavanja i pripovedanja pomorskih priča.
 - Dani pomorskog nasleđa Bokokotorskog zaliva: Revija malih čamaca uz takmičenja i demonstracije uživo.

Ishodi učenja: Usvajanje pomorskog slenga, razvijanje poštovanja prema životnoj sredini, sticanje zanatskih veština, upoznavanje istorije navigacije.

2. Tradicionalni zanati i žensko nasleđe

Ciljna grupa: Devojčice i žene (10+), kulturne NVO, lokalne zanatlijeke

Aktivnosti:

- Krugovi veza: Neformalna nedeljna okupljanja na kojima starije žene podučavaju veštine crkvenog i narodnog veza.
- Program „Od oltara do ateljea“: Radionice za konzervaciju tekstila, ikonopisanje i savremene interpretacije sakralnih motiva.
- Nedelja čipke i platna: Putujuća izložba i zanatski sajam u Perastu, Kotoru i Prčnju.

Ishodi učenja: Usvajanje tehnika veza, tumačenje dizajna, povezivanje domaćeg i duhovnog nasleđa.

3. Laboratorije usmene istorije i pripovedanja

Ciljna grupa: Mladi, učenici, turistički vodiči, umetnici

Aktivnosti:

- Snimanje legendi: Mladi učesnici razgovaraju sa starijim meštanima i mapiraju priče (npr. o Gospi od Škrpjela ili gusarskim napadima).
- Digitalne priče o nasleđu: Izrada mobilne aplikacije sa QR kodovima postavljenim širom Perasta za slušanje priča o pojedinim mestima.
- Večeri pripovedačkih nastupa: Mladi izvode dramatizovane legende na trgovima ili u čamcima.

Ishodi učenja: Intervjuisanje, audio-snimanje, struktura pripovedanja, zajedničko sećanje.

4. Ritualna muzika, pojanje i liturgijske umetnosti

Ciljna grupa: Omladinski horovi, bogoslovi, muzičari, organizacije za očuvanje nasleđa



Aktivnosti:

- Akademija sakralne horske muzike: Upoznavanje sa liturgijskim pojanjem (katoličkim i pravoslavnim), uključujući marijanske himne / pesme posvećene Bogorodici.
- Tradicije oglašavanja zvona: Istraživanje obrazaca crkvenih zvona, njihovog značenja i zvučnog pejzaža zaliva.
- Koncerti zajednice: Nastupi Bokeljske mornarice i izvođenje kola kao živog nasleđa.

Ishodi učenja: Muzička pismenost, sakralni ritam, razvoj međukonfesionalnog kulturnog dijaloga.

5. Gastronomsko nasleđe i praznična kuhinja

Ciljna grupa: Porodice, turistički radnici, kuvari

Aktivnosti:

- „Peraška praznična kuhinja“: Praktične radionice pripreme bakalara, krostula i jela u skladu sa liturgijskim kalendarom.
- Razmena recepata i kuhinjskih priča: Događaji na kojima porodice razmenjuju priče o prazničnim gozbama i tehnikama konzerviranja hrane.
- Staze ukusa nasleđa: Povezivanje hrane i mesta uz posete Perastu, Dobroti i Risnu.

Ishodi učenja: Istorija ishrane, verski prehrambeni običaji, kulinarsko pripovedanje.

Regionalna koordinacija za Bokokotorski zaliv

Kako bi se odgovorilo na šire potrebe Bokokotorskog zaliva, ovi programi treba da budu:

- Modularni – prilagodljivi za druge gradove (Kotor, Risan, Tivat, Prčanj)
- Kolaborativni – razvijeni u partnerstvu sa organizacijama za očuvanje nasleđa, crkvama, školama i opštinama
- Sezonski usklađeni – vremenski povezani sa verskim kalendarima, letnjom turističkom sezonom ili lokalnim festivalima
- Dokumentovani – rezultati zabeleženi u digitalnom ili štampanom obliku (npr. brošure, podcasti, kratki filmovi).

Predloženi okvir za sprovođenje



Faza	Aktivnosti
1. Probna godina (Perast)	Razviti 2-3 programa uz podršku lokalnih mentora, testirati ih u manjim grupama i prikupiti povratne informacije.
2. Ekspanzija na zaliv	Proširiti uspješne programe na druge gradove; organizovati zajedničke događaje i razmenu.
3. Formiranje resursnog centra	Uspostaviti Centar za učenje o nasleđu Bokokotorskog zaliva (digitalni ili fizički) za čuvanje nastavnih planova, snimaka i obrazovnih materijala.

Potencijalni partneri i resursi

- Lokalni akteri: škole (npr. kotorska gimnazija), verske institucije, opštinske kancelarije za kulturu
- Nevladine organizacije: Expeditio, udruženja za očuvanje kulturnog nasleđa Boke
- Regionalni partneri: Univerzitet Crne Gore (studije nasleđa), programi prekogranične saradnje EU IPA CBC
- Međunarodni partneri: UNESCO Participation Programme, Creative Europe


Primena UNESCO-vog modela za integrisano očuvanje kulturnog i prirodnog pejzaža gradova (Historic Urban Landscape, HUL) u procesu saglašavanja zajednice o inventaru nematerijalnog kulturnog nasleđa u Perastu, omogućava participativni i prostorno utemeljen okvir koji integriše kulturne prakse, vrednosti pejzaža i znanje zajednice u planiranje i konzervaciju.

U nastavku je prikazan strukturirani okvir za način na koji bi proces saglašavanja zajednice mogao biti sproveden u Perastu, zasnovan na HUL pristupu:

Saglasnost za inventar nematerijalnog nasleđa u Perastu u saradnji sa lokalnom zajednicom korišćenjem HUL pristupa

Ciljevi:

- Potvrditi i dopuniti plan inventara nematerijalnog kulturnog nasleđa kroz inkluzivan dijalog sa zajednicom.
- Identifikovati vrednosti zajednice zasnovane na materijalnom i nematerijalnom nasleđu.
- Ojačati lokalno vlasništvo i odgovornost u očuvanju nasleđa.

- 
- Informisati buduće programe upravljanja nasleđem, kulturnog turizma i obrazovanja.

HUL FAZE U PRIMENI

1. Mapiranje resursa (materijalnih, nematerijalnih i prirodnih)

Svrha: Identifikovati kako su prakse nematerijalnog kulturnog nasleđa utkane u urbani i pomorski pejzaž.


Aktivnost:

- Sprovesti participativno mapiranje sa stanovnicima, sveštenstvom, zanatlijama i mladima kako bi se locirali:
 - mesta rituala (npr. ruta fašnade, crkve),
 - domovi zanatlija i pripovedača,
 - mesta nekadašnje pomorske škole, radionice i kamenolomi.
- Prikupiti mape društvenog sećanja koje vizuelno prikazuju gde i kako se odvijaju prakse nematerijalnog kulturnog nasleđa.

2. Postizanje konsenzusa kroz radionice sa zajednicom

- Svaha: Potvrditi vrednost elemenata inventara nematerijalnog kulturnog nasleđa i podstaći doprinose različitih članova zajednice.
- Aktivnost:
 - Održati 2-3 tematske radionice (npr. o zanatima, ritualima, usmenoj istoriji, gastronomiji) uz učešće:
 - starijih meštana i nosilaca kulturnih tradicija,
 - ženskih udruženja i verskih organizacija,
 - omladinskih i školskih grupa,
 - članova Bokeljske mornarice i udruženja barkariola.
 - Podstaći razgovore vizuelnim podsticajima, pripovedanjem u krugu i razgledanjem predmeta (npr. komad veza ili starog alata, fotografije).

3. Integrisanje nasleđa u lokalni razvoj


- 
- Svrha: Povezati potvrđeno nematerijalno kulturno nasleđe sa alatima za planiranje i strategijama kulturnog i turističkog razvoja.
 - Aktivnost:
 - Na osnovu rezultata radionica izraditi:
 - mapu živog nasleđa koja povezuje nematerijalne prakse sa konkretnim mestima i događajima,
 - prioritete zajednice za mere očuvanja (npr. obuka novih kamenorezaca, uspostavljanje muzejske postavke posvećene fašinadi).
 - Predstaviti rezultate na javnoj tribini, uz učešće opštinskih urbanista i predstavnika turističkih organizacija.

4. Jačanje kapaciteta i prenošenje znanja

- Svrha: Ojačati kontinuitet praksi nematerijalnog kulturnog nasleđa kroz međugeneracijsku saradnju i podršku.
- Aktivnost:
 - Osmisliti pilot-programe kao što su:
 - letnja škola izrade čamaca ili liturgijskog veza,
 - lokalni podkasti o usmenoj istoriji ili digitalno pripovedanje mladih,
 - šegrtski programi kod lokalnih zanatlija uz podršku opštinskih grantova za očuvanje nasleđa.

5. Monitoring i povratne informacije

- Obezbediti da rad na očuvanju nasleđa bude vođeno od strane zajednice i prilagodljivo promenama.
- Aktivnost
 - Formirati Odbor za nasleđe sastavljen od meštana, kulturnih radnika i mladih, koji će:
 - razmatrati godišnje promene u praksama,
 - održavati inventar,

- 
- koordinisati aktivnosti sa nacionalnim institucijama za zaštitu kulturnog nasleđa.

Alati i formati na raspolaganju

Alat	Svrha
Participativno mapiranje	Lociranje prostornih dimenzija praksi nematerijalnog kulturnog nasleđa.
Intervjui i usmene istorije	Beleženje narativa, sećanja i tehnika.
Vizuelno dokumentovanje	Fotografije, crteži i video-snimci rituala i zanatskih veština.
Šetnja kroz nasleđe	Međugeneracijske ture koje povezuju prakse sa konkretnim mestom.
Digitalne platforme	Google mape, onlajn arhive, QR kodovi

Očekivani rezultati

- Inventar nematerijalnog kulturnog nasleđa potvrđen od strane zajednice, obogaćen lokalnim doprinosima i usidren u živom okruženju Perasta.
- Konkretni prioriteti za očuvanje, razvijeni u saradnji sa meštanima.
- Povećana svest i ponos zajednice u vezi sa lokalnim nasleđem.
- Smernice za integraciju nematerijalnog nasleđa u turizam, obrazovanje i kulturne politike.

Postoji više uporednih primera iz Evrope – posebno iz manjih priobalnih ili religijskih gradova sa bogatom tradicijom tekstilnih i zanatskih veština – gde su razvijeni programi za obnovu, očuvanje i edukaciju u oblasti tradicije crkvenog i komunalnog veza. Ovi primeri mogu poslužiti kao inspiracija za inicijativu u Perastu.

Pag, Hrvatska – podučavanje i očuvanje tradicije čipke i veza

Element nasleđa: Paška čipka (upisana na UNESCO-vu listu 2009. godine)



Inicijative:

- Škola paške čipke: Obnova tradicije izrade čipke kao obrazovna i ekonomska prilika za lokalnu zajednicu.
- Obuhvata demonstracije, časove i šegrtovanje pod vođstvom iskusnih čipkarica.
- Aktivnosti su integrisane u Galeriju paške čipke koja deluje u okviru gradskog muzeja.

Značaj za Perast:

- Sličan jadranski kontekst i istorijski pomorski grad.
- Zanat kojem je pretilo izumiranje, pretvoren je u simbol ponosa zajednice i turistički podsticaj.

Gozo, Malta – dokumentovanje liturgijskog tekstila i podučavanje veza

Element nasleđa: Sakralni vez za procesije i crkvene tkanine

Inicijative:

- Radionice veza u svetilištu Ta' Pinu: Podučavanje novih generacija izradi i restauraciji barjaka, odeždi i sakralnih tkanina.
- Program podržavaju verski redovi i lokalne kulturne nevladine organizacije.
- Izložbe u zajednici i otvorene radionice koje prikazuju proces i priče o tekstilnim predmetima.

Značaj za Perast:

- Malo ostrvo sa snažnom katoličkom tradicijom pobožnosti i procesija.
- Programi spajaju verski kontinuitet sa kulturnim turizmom i obrazovanjem.

Element nasleđa: Monaški tekstil i vez namenjen sakralnoj upotrebi

Inicijative:

- Obuka časnih sestara i laika u konzervaciji i izradi oltarskih tkanina, pokrova i zlatoveza.
- Saradnja sa muzejima i stručnjacima za konzervaciju tekstila radi očuvanja istorijskih odeždi.



- Organizacija hodočasničko-obrazovnih programa koji povezuju duhovno nasleđe i veštine ručnog rada.

Značaj za Perast:

- Ukrštanje pobožnosti, očuvanja starih zanata i konzervatorske nauke.
- Naglasak na ručni rad u miru, kao oblik kulturne i duhovne prakse.

POUKE ZA PERAST

Šta je bilo uspešno

Kako se to može primeniti u Perastu

Osnivanje posebne škole ili ateljea	„Peraške svete niti“ – sezonske radionice u vreme praznika.
Uključivanje starijih kao mentora	Saradnja sa zanatlijama, manastirima i sveštenstvom.
Uspostavljanje veza sa crkvenim ili muzejskim zbirkama	Saradnja sa riznicom Gospe od Škrpjela i/ili Pomorskim muzejom.
Spajanje edukacije i turizma	Organizovati demonstracije veza tokom kulturnih manifestacija poput Fašinade.
Fokus na pripovedanju	Naglasiti ko je izradio koji komad tekstila, za koga i zašto (npr. zavet, pomorska zaštita, miraz).

7. PERAST NA NAUČNO-ISTRAŽIVAČKOJ I OBRAZOVNOJ MAPI EVROPE

Snežana Bajčeta

Perast je prepoznatljiva riznica prirodne, istorijske i nematerijalne baštine u Crnoj Gori i svijetu. Ipak, neadekvatno upravljanje, degradacija prostora i depopulacija prijetu urušavanju lokalne zajednice, kulture i vrijednosti. U takvim okolnostima, Perast bi mogao da postane tek komercijalna destinacija dnevnog turizma, a njegov bogati potencijal ostao bi neiskorišćen.


Ipak, analiza strateškog okvira u Crnoj Gori pokazuje principijelno opredjeljenje prema kojem o Perastu sa svim njegovim potencijalima treba promišljati strateški, dugoročno i u skladu sa evropskim vrijednostima i principima održivog, lokalnog, ravnomjernog, digitalnog razvoja. Istovremeno, pregled 21 strateškog dokumenta navodi na zaključak da Perast ne treba da bude samo prostor koje će se strateški razvijati, već i mjesto naučnog, istraživačkog i kreativnog promišljanja budućnosti društva, prirode i tehnologije. Specifičnost Boke i Perasta i simbolički ukazuju na bogatstvo mogućnosti, ali i nedostatak institucionalne lokacije za naučno-istraživačku i obrazovnu djelatnost koja bi interdisciplinarno izučavala savremene društvene probleme, odnos tehnologije i društva, kao i implikacije savremenih izazova na prirodu, kulturu i umjetnost.

U obrazovnoj sferi, strateški okvir Crne Gore potencira kvalitetno i dostupno obrazovanje, jačanje nastavnih resursa i infrastrukture za obrazovanje, razvoj novih studijskih programa, istraživanja, akademsku mobilnost i međunarodnu saradnju, posebno naglašavajući značaj razvoja digitalnih vještina i digitalnog sistema obrazovanja. Naučno-istraživačka politika vezana je za pametnu specijalizaciju, koja treba da omogući spajanje istraživačko-inovacionih resursa sa privrednim sektorom. Slična uloga data je i obrazovanju u drugim strateškim pravcima, od održivog razvoja, kulturnih i kreativnih industrija, digitalizacije i zaštite životne sredine, do mobilnosti i saradnje, a sve pod zajedničkim principom izgradnje ljudskog kapitala za Crnu Goru u Evropskoj uniji.

Između visoko postavljenih strateških ciljeva, postojećeg obrazovnog sistema i naučno-istraživačkih kapaciteta u Crnoj Gori, kao i sve većih izazova međuuticaja tehnologije, društva i prirode, prepoznaje se **potreba za uspostavljanjem centra za umrežavanje i studije u oblastima kreativnih industrija, društvenog uticaja tehnologije i klimatskih promjena, sa sjedištem u Perastu**. Takav centar omogućio bi čuvanje i valorizaciju baštine Boke, ali i istovremeno otvorio prostor za inovacije i razvoj.

Uspostavljanje jedinstvene međunarodne platforme za znanje doprinijelo bi unapređenju obrazovanja, podizanju naučnih i istraživačkih kapaciteta, razmjeni znanja i iskustava na jadranskom i panmediteranskom prostoru. Perast bi time postao središte promocije i valorizacije jadranske istorije, kulture i umjetnosti. Ovaj proces bi reaktivirao lokalitet u međunarodnim naučnim i obrazovnim mrežama, ali i donio direktne benefite lokalnoj zajednici, usmjeravajući donosiocima politika ka adekvatnim odgovorima na tekuće izazove.

Naučno-istraživački i obrazovni centar u Perastu imao bi nekoliko programskih oblasti:

- 
- Održiva životna sredina i klimatske promjene
 - Informaciono-komunikacione tehnologije, vještačka inteligencija i uticaj digitalne transformacije na društvo
 - Baština, kreativne industrije i kulturni turizam
 - Zdravlje, sport i ishrana
 - Umjetnost

Ove oblasti bile bi predmet interdisciplinarnih istraživanja, dok bi Centar istovremeno bio usmjeren i na razvoj javnih politika, podizanje svijesti, izgradnju kapaciteta i razmjenu znanja. Posebno mjesto zauzele bi obrazovne aktivnosti. Programska djelatnost bila bi strukturirana kroz tri ključna segmenta:

1. **Naučno istraživački programi** kao okosnica djelovanja Centra i obuhvatali bi razvoj interdisciplinarnih istraživanja, međunarodnih projekata i *residence & fellowship* programe za naučnike/ce i umjetnike/ce. Poseban akcenat bio bi na organizaciji naučnih konferencija i radionica koje povezuju akademsku zajednicu, istraživačke institute i praktičare iz različitih disciplina. Na taj način, Centar bi postao prostor za razmjenu ideja, umrežavanje i zajedničko promišljanje savremenih društvenih, tehnoloških i ekoloških izazova.
2. **Obrazovni programi** razvijali bi se u dva pravca, kroz neformalno i formalno obrazovanje. Neformalni formati uključivali bi ljetnje škole, *master class* i specijalizovane programe namijenjene studentima/kinjama osnovnih studija, javnom sektoru, civilnom društvu i privredi. U perspektivi, Centar bi postao institucija formalnog obrazovanja kroz programe master i doktorskih studija, čime bi se stvorili temelji za dugoročnu akademsku mobilnost i jačanje kapaciteta Crne Gore u evropskom i međunarodnom kontekstu.
3. **Javni programi** bili bi usmjereni na približavanje nauke, umjetnosti i kulture široj zajednici. Kroz publikacije poput časopisa i zbornika, kao i kroz izložbe, instalacije, izvođačke umjetnosti, manifestacije i festivale, Centar bi promovisao rezultate istraživanja i stvaralaštva. Ova dimenzija osigurala bi da Perast ne bude samo akademski prostor, već i živo kulturno središte u kojem se nauka i umjetnost susreću sa lokalnom zajednicom i međunarodnom publikom.

Ovdje treba pomenuti potrebu za razvojem adekvatne infrastrukture koja bi omogućila realizaciju svih planiranih aktivnosti. U bogatoj baštini Perasta, posebno mjesto zauzimaju palate, među kojima se Palata Mazarović izdvaja kao impozantno svjedočanstvo vremena, nasleđa, kulture i autentičnosti ovog područja. Njena reaktivacija kroz koncept *living lab* dugoročne obnove u kojoj bi učestvovala lokalna zajednica Perasta zajedno sa naučno-obrazovnom zajednicom Centra u Perastu i svim drugim zainteresovanim akterima, učinila bi Palatu infrastrukturnim i simboličkim čvorištem znanja, interdisciplinarnih inovacija i kreativnog dijaloga, koji Perast, Boku i Crnu Goru povezuje sa Evropom i otvara nove perspektive za nauku, kulturu i društveni razvoj.



Koncept je inspirisan uspješnim evropskim modelima: Palačom Moise na Cresu, koja je obnovljena uz podršku EU fondova i pretvorena u centar za napredne humanističke studije Univerziteta u Rijeci; Evangelističkom akademijom Loccum u Njemačkoj, poznatom forumu za otvoreni društveni dijalog; Interuniverzitetskim centrom Dubrovnik, koji već pola vijeka okuplja međunarodne istraživače i predavače; te Bellagio centrom Rockefeller fondacije, koji spaja globalnu zajednicu naučnika i umjetnika. Ovi primjeri pokazuju da je moguće revitalizovati kulturno-istorijske prostore kroz znanje, dijalog i saradnju.

Cjelokupan proces uspostavljanja Centra kao i prateće infrastrukture participativan je i otvoren za sve zainteresovane strane, od lokalnog, nacionalnog, do međunarodnog nivoa i utemeljen je na analizama, studijama i ekspertizi u relevantnim oblastima.

8. AUTORI I BIOGRAFSKE BILJEŠKE

Snežana Bajčeta

Istraživačica u SHARE Fondaciji; predavačica na Univerzitetu Donja Gorica; doktorandkinja na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Snežana Bajčeta je stručnjakinja za medije i digitalne tehnologije, sa fokusom na uticaj digitalnih platformi na informisanje, javne politike i kvalitet medijskog okruženja. Učestvovala je u brojnim međunarodnim istraživanjima i analizama u saradnji sa institucijama poput Evropske komisije, OSCE-a i British Council-a, gdje je radila na temama javne sfere, regulacije platformi i transformacije novinarstva. Predaje na Univerzitetu Donja Gorica i doktorandkinja je na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. U projektu Perast: Mobilising Competences bila je konsultantkinja u timu za Studiju izvodljivosti, sa fokusom na strateški okvir i pozicioniranje Perasta u evropskom istraživačkom i obrazovnom prostoru.

Dr Iva Čukić

Arhitektkinja; istraživačica i ko-osnivačica kolektiva Ministarstvo prostora


Dr Iva Čukić je arhitektkinja i istraživačica čiji rad obuhvata urbane politike, upravljanje i korišćenje prostornih resursa, urbana zajednička dobra i odnose između formalnih planerskih okvira i neformalnih praksi u transformaciji gradova. Kao ko-osnivačica kolektiva Ministarstvo prostora vodi participativne i aktivističke inicijative usmjerene na demokratizaciju urbanog razvoja, jačanje lokalnih zajednica i unapređenje kulturnih i javnih prostora. U zvanju naučne saradnice članica je Laboratorije za kulturu planiranja i dizajn prostornih politika na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Njen rad je prepoznat i predstavljen u globalnoj publikaciji „100 Women: Architects in Practice”, koju je objavio Kraljevski institut britanskih arhitekata (RIBA), ističući doprinos izuzetnih žena u arhitekturi širom sveta.

U okviru projekta Perast: Mobilising Competences bila je dio ekspertskeg tima koji je radio na mapiranju prostora baštine i koautorka studije Analiza teritorije, urbane strukture i mapiranje stanja svojine i namjene u Perastu, doprinoseći razvoju metodologije i analitičkog okvira za razumijevanje savremenih prostornih i društvenih dinamika Perasta.

Prof. dr Đorđe Krivokapić

Vanredni profesor prava informaciono-komunikacionih tehnologija na Fakultetu organizacionih nauka Univerziteta u Beogradu; suosnivač SHARE Fondacije

Prof. dr Đorđe Krivokapić je specijalizovan za pravo informaciono-komunikacionih tehnologija, digitalna prava, informacionu bezbjednost i regulaciju interneta, a aktivno



učestvuje u razvoju javnih politika u ovim oblastima na nacionalnom, regionalnom i evropskom nivou. Kao suosnivač SHARE Fondacije, radio je na desetinama istraživačkih i policy projekata usmjerenih na zaštitu privatnosti, slobodu izražavanja i etiku tehnologije. Autor je više knjiga, vodiča i stručnih publikacija posvećenih zaštiti podataka, AI regulativi i digitalnoj infrastrukturi. U projektu Perast: Mobilising Competences bio je konsultant i član ekspertskeg tima za Studiju izvodljivosti, kao koautor poglavlja Mapiranje aktera, programa i izazova u Perastu, sa fokusom na institucionalne modele, regulatorni okvir i razvoj strateških preporuka.

Aleksandra Kapetanović

Arhitektkinja-konzervatorica; izvršna direktorka NVO Expeditio


Aleksandra Kapetanović je arhitektkinja-konzervatorica sa dugogodišnjim iskustvom u zaštiti, upravljanju i valorizaciji kulturne baštine. Kao jedna od osnivačica NVO Expeditio, učestvovala je u realizaciji više od stotinu projekata usmjerenih na održivi prostorni razvoj, zaštitu kulturnog pejzaža, planiranje upravljanja dobrima svjetske baštine i participativne procese u oblasti baštine. Profesionalno je angažovana na konzervatorskim projektima, izradi studija zaštite i menadžment planova, kao i u međunarodnim programima posvećenim modernoj arhitekturi, kulturnim pejzažima i ruralnom nasljeđu. U okviru projekta Perast: Mobilising Competences bila je članica ekspertskeg tima za Strategiju obnove i revitalizacije Palate Mazarović i autorka poglavlja Palata Mazarović – vrijednosti, stanje i smjernice za zaštitu kulturne baštine, sa fokusom na kontekstualnu analizu, procjenu stanja i definisanje smjernica za očuvanje ovog značajnog kulturnog dobra.

Bogdan Kušević

Arhitekta-konzervator; magistar održive arhitekture i pejzažnog dizajna; student završne godine postdiplomskih specijalističkih studija arhitektonskih i pejzažnih dobara na Politehničkom univerzitetu u Milanu (Scuola di Specializzazione in Beni Architettonici e del Paesaggio)

Bogdan Kušević je arhitekta-konzervator, specijalizovan za područje kulturnog pejzaža, arhitektonske baštine i morfološke analize istorijskih prostora. Specijalizirao je arhitekturu na Arhitektonskom fakultetu, Univerziteta Crne Gore (2015), potom magistrirao u oblasti održive arhitekture i pejzažnog dizajna na Politehničkom univerzitetu u Milanu (2018), na projektu zaštite i valorizacije kulturnog pejzaža Boke Kotorske. Profesionalno se bavi dokumentovanjem, proučavanjem, zaštitom i konzervacijom graditeljske baštine, sa posebnim fokusom na tradicionalne strukture istorijskih ambijentalnih cjelina i kulturnog pejzaža UNESCO-vog područja Kotora.

U okviru projekta Perast: Mobilising Competences bio je član ekspertskeg tima za mapiranje prostora baštine i koautor studije Analiza teritorije, urbane strukture i mapiranje



stanja svojine i namjene u Perastu, sa fokusom na morfološku analizu, prostorne obrasce i pejzažne karakteristike koje definišu istorijski identitet Perasta.

Prof. dr Tatjana Ljujić-Mijatović

Pejzažna arhitektkinja; profesorica emerita Univerziteta u Sarajevu

Prof. dr Tatjana Ljujić-Mijatović je pejzažna arhitektkinja i dugogodišnja univerzitetska profesorka, sa bogatim iskustvom u oblasti pejzažne arhitekture, hortikulture i planiranja i upravljanja zelenim i kulturnim prostorima. Tokom svoje akademske karijere predavala je na više fakulteta u Bosni i Hercegovini i inostranstvu, autorica je brojnih knjiga i naučnih radova, studija i projekata u oblasti pejzažnog dizajna, kulturnog pejzaža i zaštite ambijentalnih cjelina. Kao istraživačica i stručnjakinja učestvovala je u velikom broju projekata koji se bave pejzažnim identitetom, urbanim zelenilom i održivim razvojem prostora. Dobitnica je Šestoaprilske nagrade Grada Sarajeva za doprinos nauci i obrazovanju. U okviru projekta *Perast: Mobilising Competences* bila je članica ekspertskeg tima za razvoj Strategije obnove i revitalizacije Palate Mazarović i koautorka poglavlja „Pejzažna arhitektura vrta Palate Mazarović u Perastu“, sa fokusom na vrednovanje pejzaža, zaštitu kulturno-prirodnih karakteristika i definisanje smjernica za revitalizaciju vrtog ambijenta.

Nikoleta Lindi

Predsjednica Savjeta Mjesne zajednice Perast

Nikoleta Lindi je predsjednica Savjeta Mjesne zajednice Perast i dugogodišnja aktivna članica lokalne zajednice, sa angažmanom u oblasti lokalnog upravljanja i koordinacije razvojnih inicijativa. Završila je Ekonomski fakultet Univerziteta Crne Gore. Njena dubinska poznavanja lokalnih aktera, institucionalnih odnosa i razvojnih potreba Perasta čine je važnim sagovornikom u procesima planiranja i donošenja odluka na nivou zajednice. U okviru projekta *Perast: Mobilising Competences* bila je članica ekspertskeg tima za Strategiju obnove i revitalizacije palate Mazarović i koautorka poglavlja Mapiranje aktera, programa i izazova u Perastu, doprinoseći analizi lokalnog konteksta i identifikaciji ključnih procesa i izazova koji oblikuju savremeni Perast.

Dr Jovana Marović

Istraživačica i ekspertkinja za evropske integracije; članica savjetodavne grupe Balkans in Europe Policy Advisory Group (BiEPAG)

Dr Jovana Marović je politološkinja i ekspertkinja za evropske integracije, demokratizaciju i javne politike u zemljama Zapadnog Balkana. Doktorirala je na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, gdje je prethodno magistrirala i diplomirala u oblasti evropskih studija. Profesionalno iskustvo sticala je kao savjetnica za EU u Ministarstvu vanjskih



poslova Crne Gore, savjetnica za međunarodnu saradnju u lokalnoj samoupravi, kao i dugogodišnja istraživačica i izvršna direktorica u analitičkim organizacijama Institut alternativa i Politikon mreža. Od 2015. godine je članica savjetodavne grupe BiEPAG, jedne od ključnih regionalnih mreža za analizu politika. Njeni istraživački interesi obuhvataju demokratiju i vladavinu prava, reformu javne uprave, evropsko proširenje, antikorupcijske politike, regionalnu saradnju i javno mnjenje. Autorica je brojnih analiza i javnopolitičkih preporuka u navedenim oblastima. U okviru projekta Perast: Mobilising Competences bila je članica ekspertskeg tima za Strategiju obnove i revitalizacije palate Mazarović i autorka poglavlja Puls građanki i građana u Crnoj Gori: vrijednosti, obrazovanje i migracije, doprinoseći analitičkom okviru koji povezuje društvene trendove, obrazovne tokove i razvojne izazove sa potencijalima revitalizacije Perasta.

Dunja Mijatović


Ekspertkinja za ljudska prava i medijske politike; bivša komesarka Savjeta Evrope za ljudska prava

Dunja Mijatović je međunarodno priznata ekspertkinja u oblasti ljudskih prava, medijskih sloboda i regulatornih politika, sa dugogodišnjim iskustvom u razvoju institucija, zaštiti javnog interesa i unapređenju demokratskih praksi u evropskom i međunarodnom kontekstu. Obavljala je funkciju komesarke Savjeta Evrope za ljudska prava (2018–2024) i predstavnice OEBS-a za slobodu medija (2010–2017), a prethodno je bila jedna od osnivačica Regulatorne agencije za komunikacije Bosne i Hercegovine. Predsjedavala je evropskim stručnim tijelima zaduženim za slobodu izražavanja u kriznim situacijama i razvoj politika javne komunikacije. Njeni profesionalni interesi obuhvataju medijsku regulaciju, sigurnost novinara, borbu protiv govora mržnje, digitalna prava i pitanja javne komunikacije u postkonfliktnim društvima. Prepoznata je po radu na jačanju institucionalnih mehanizama zaštite prava i razvoju politika zasnovanih na principima transparentnosti, odgovornosti i društvene održivosti. U okviru projekta Perast: Mobilising Competences bila je članica ekspertskeg tima za Strategiju obnove i revitalizacije palate Mazarović i koautorka poglavlja Pejzažna arhitektura vrta Palace Mazarović u Perastu.

Branko Nikolić (Antipod Studio)

Arhitekta i dizajner; suosnivač studija Antipod, ReDA i ASAP-a

Branko Nikolić je arhitekta i dizajner sa dugogodišnjim iskustvom u oblasti arhitekture, enterijera i dizajna proizvoda. Diplomirao je unutrašnju arhitekturu na Fakultetu primijenjenih umjetnosti u Beogradu, a profesionalnu karijeru razvio je kroz višegodišnju praksu i suosnivač je Antipod studija (2006), ReDA – Research and Design Agency (2020) i ASAP-a – Association of Serbian Architectural Practices (2022), gdje obavlja funkciju potpredsjednika Upravnog odbora. Antipod studio je multidisciplinarni arhitektonsko-dizajnerski studio sa iskustvom u razvoju kompleksnih projekata enterijera, arhitektonskih koncepata i dizajna radnih prostora. Studio je prepoznat po integrisanju



savremenih tehnologija, jasnih funkcionalnih principa i istraživačkih metoda u oblikovanju prostora, kao i po saradnji sa brojnim domaćim i međunarodnim kompanijama. Antipod je dobitnik više nagrada za arhitekturu i dizajn enterijera, a njihov rad karakteriše fokus na održivost, korisničko iskustvo i razvoj inovativnih prostornih praksi. U okviru projekta Perast: Mobilising Competences Branko Nikolić i tim Antipod studija bili su članovi ekspertskeg tima za Strategiju obnove i revitalizacije palate Mazarović i koautori poglavlja Idejno rješenje „Otvorena palata“, doprinoseći razvoju savremenog i izvedivog prostornog koncepta koji palatu otvara javnosti i povezuje njene kulturne, obrazovne i društvene funkcije.

Danica Perišić


Građevinska inženjerka; samostalna savjetnica II za urbanizam, građevinarstvo i prostorno planiranje – ovlašćeno službeno lice u Opštini Kotor; ovlašćeni procjenjivač nekretnina

Danica Perišić je građevinska inženjerka specijalizovana za upravljanje građevinskim projektima, procjenu vrijednosti nepokretnosti i urbanističko-planerske analize. Diplomirala je na Građevinskom fakultetu Univerziteta Crne Gore na odsjeku Menadžment u građevinarstvu, a profesionalno iskustvo izgradila je kroz rad na planiranju i izvođenju građevinskih projekata, kao i kroz angažman u oblasti urbanizma i prostornog planiranja u Opštini Kotor. Posjeduje međunarodni sertifikat Project Management Professional (PMP), licencu ovlašćenog inženjera i licencu ovlašćenog procjenjivača nekretnina, uz aktivno članstvo u Institutu ovlašćenih procjenjivača Crne Gore. Njena ekspertiza obuhvata analizu prostornog razvoja, procjenu građevinske i zemljišne vrijednosti, upravljanje procesima u građenju i stručno učešće u regulativi i planerskim procedurama. U okviru projekta Perast: Mobilising Competences bila je članica ekspertskeg tima za mapiranje prostora baštine i koautorka studije Analiza teritorije, urbane strukture i mapiranje stanja svojine i namjene u Perastu, doprinoseći razvoju analitičkog modela, prostorno-tehničkoj dokumentaciji i interpretaciji podataka relevantnih za savremeno planiranje i upravljanje prostorom Perasta.

Jelena Saulačić

Master inženjerka arhitekture; samostalna savjetnica I u Sekretarijatu za urbanizam, stanovanje i uređenje prostora i obavlja i funkciju pomoćnika sekretara u Opštini Kotor.

Jelena Saulačić je master inženjerka arhitekture specijalizovana za poslove vezane za izgradnju objekata, legalizaciju i sprovođenje planske i tehničke dokumentacije u kontekstu zaštite i razvoja kulturnog pejzaža Kotora. Zvanje je stekla na Univerzitetu u Beogradu. Profesionalno djeluje u Sekretarijatu za urbanizam, stanovanje i uređenje prostora Opštine Kotor, gdje trenutno obavlja funkciju samostalne savjetnice I, kao i pomoćnice sekretara. Učestvuje u procesima izrade planskih dokumenata, koordinaciji projekata uređenja i praćenju procedura u vezi sa obnovom, unapređenjem kompletne teritorije opštine Kotor. Posjeduje sertifikate za rad u programima AutoCAD i 3ds Max



(Autodesk), a profesionalno se bavi i grafičkim dizajnom u Adobe programima, što dodatno doprinosi njenom radu na prostornim analizama, vizuelnoj interpretaciji planske dokumentacije i prezentaciji urbanističkih rješenja. U okviru projekta Perast: Mobilising Competences bila je članica ekspertske grupe za mapiranje prostora baštine i koautorka studije Analiza teritorije, urbane strukture i mapiranje stanja svojine i namjene u Perastu, gdje je doprinijela urbanističko-prostornim analizama, kartografskim podacima i interpretaciji urbanog razvoja Perasta u skladu sa savremenim principima zaštite i održivog upravljanja kulturnim nasljeđem.

Dr Jermina Stanojev

Ekspertkinja za kulturnu baštinu, kulturne politike i međunarodne kulturne odnose; savjetnica za kulturnu politiku Evropske komisije

Dr Jermina Stanojev je međunarodno afirmisana ekspertkinja u oblasti kulturne baštine, kulturnih politika i međunarodnih kulturnih odnosa, sa višegodišnjim iskustvom u radu na evropskim programima, razvoju politika zasnovanih na dokazima i unapređenju institucionalnih mehanizama za upravljanje baštinom. Trenutno djeluje kao savjetnica za kulturnu politiku u Evropskoj komisiji, gdje učestvuje u razvoju okvira za integraciju kulture i kulturne baštine u evropske programe, regulative i strateške dokumente. Istovremeno je individualna ekspertkinja u ekspertske grupe Evropske komisije za kulturnu baštinu i ko-predsjedavajuća Strateške teme „Cultural Heritage in Green and Digital Transitions“ u okviru EIT Culture & Creativity. Njeno akademsko i istraživačko djelovanje uključuje angažman na KU Leuven, gdje se bavi kulturnom baštinom u kontekstu održivog razvoja i međunarodne kulturne saradnje. Ranije je realizovala postdoktorsko istraživanje na Univerzitetu Uppsala, a doktorirala je na Politecnico di Milano u oblasti upravljanja kulturnom baštinom kroz politike zasnovane na podacima. Kao ekspertkinja, učestvuje u evaluacijama i monitoring procesima za programe Creative Europe, Horizon Europe i Marie Skłodowska-Curie, kao i u brojnim ekspertizama i savjetodavnim tijelima Evropske unije, UNESCO-a, Europa Nostra mreže i evropskih kulturnih platformi. Njena ekspertiza obuhvata upravljanje baštinom, kulturnu diplomatiju, evropske instrumente za kulturu (IPA, Creative Europe, Horizon Europe), zelenu i digitalnu tranziciju u sektoru kulture, razvoj vještina u kulturnom sektoru i unapređenje međunarodne saradnje zasnovane na kulturi. Autorica je niza stručnih i istraživačkih radova i autorka Evropskog zelenog dokumenta za kulturnu baštinu (European Heritage Green Paper). U okviru projekta Perast: Mobilising Competences bila je članica ekspertske grupe za Strategiju obnove i revitalizacije palate Mazarović i autorka studije Neformalno obrazovanje, u kojoj je razvila analitički i strateški okvir za ulogu neformalnih obrazovnih praksi u jačanju lokalnih kapaciteta, kulturnog upravljanja i dugoročne održivosti procesa revitalizacije.

Renata Zamida

Kulturna menadžerka; direktorica javnog zavoda Center Rog, Ljubljana



Renata Zamida je iskusna kulturna menadžerka sa gotovo dvadeset godina rada u kulturnom i kreativnom sektoru, specijalizovana za međunarodne projekte, razvoj kulturnih institucija i upravljanje kompleksnim programima. Diplomirala je na Univerzitetu u Ljubljani (novinarstvo, filozofija i opšta lingvistika), a profesionalnu karijeru razvijala je u izdavaštvu, međunarodnom marketingu i upravljanju autorskim pravima. Od 2021. godine je direktorica javnog zavoda Center Rog, velikog kreativnog hub-a u Ljubljani posvećenog dizajnu, arhitekturi, rukotvorinama i savremenim proizvodnim praksama. Pod njenim vođstvom Centar Rog je otvoren 2023. godine nakon sveobuhvatne revitalizacije industrijskog kompleksa. Renata ima bogato iskustvo u upravljanju evropskim projektima (Creative Europe, Horizon 2020), u radu sa UNESCO-m kao članica stručne grupe za mrežu Svjetskih prijestolnica knjige, kao i u strateškom razvoju kulturnih politika i međunarodnih programa. Njeni profesionalni interesi obuhvataju inovativne modele upravljanja kulturnom infrastrukturom, razvoj kreativnih zajednica i intersektorsku saradnju u polju kulture i kreativnih industrija. U okviru projekta Perast: Mobilising Competences bila je članica ekspertskeg tima za Strategiju obnove i revitalizacije palate Mazarović i autorka studije Aktiviranje palate Mazarović kroz koncept žive laboratorije, u kojoj je doprinijela razvoju koncepta participativnog, proizvodno-edukativnog i kreativnog korišćenja baštinskog prostora kroz modele otvorenih radionica, zajedničkog stvaranja i kulturno-kreativnih programa.
